

Jerzy Pilikowski

Pamiętać i rozumieć

Program nauczania
historii w klasach I-II
gimnazjum

1
(000)

WYDAWNICTO
ZIELONA SOWA

Georg-Eckert-Institut BS78

1 065 017 2

Jerzy Pilikowski

Pamiętać i rozumieć

**Program nauczania historii
w klasach I-III gimnazjum**

Program oparty o „Podstawę programową kształcenia
ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów”.

Wydawnictwo Zielona Sowa

Projekt okładki: *Darek Zieliński*

Opracowanie graficzne: *Sewer Salamon*

Redaktor: *Aldona Kowalska*

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek-

2000/3462

Recenzenci:

recenzja merytoryczna – prof. dr hab. Janusz Żarnowski

recenzja dydaktyczna – prof. dr hab. Jerzy Centkowski

Konsultanci:

mgr Józef Curyło

mgr Krzysztof Nowak

**Program nauczania historii dopuszczony do użytku szkolnego przez
Ministra Edukacji Narodowej i wpisany do wykazu programów
na poziomie III etapu kształcenia.**

Numer dopuszczenia: DKW – 4014 – 51/00

PL
Z-61
(1, 2000)

Copyright by Wydawnictwo Zielona Sowa

ISBN – 83-7220-122-6

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Cele edukacji historycznej w gimnazjum	9
3. Układ modułu – bloku tematycznego	15
4. Spis modułów tematycznych	16
5. Materiał nauczania:	
Klasa 1	21
Klasa 2	53
Klasa 3	85
6. Zasady realizacji	116
7. Wykaz środków dydaktycznych w dyspozycji nauczyciela, szkoły i ucznia	120
8. Wymagania programowe:	
Standardy edukacyjne	123
Metody oceniania	125
Kryteria ocen	126

Informacje o autorze

Jerzy Pilikowski ukończył historię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jest nauczycielem z dwudziestoletnią praktyką w szkole podstawowej i średniej. Pracuje w L.O. w Wieliczce. Przygotował program nauczania historii, realizowany w latach 1990-1995 w czasie eksperymentu edukacyjnego w tymże liceum, oraz własny program dla fakultetu humanistycznego. Obecnie bierze udział w tworzeniu programu klasy o profilu europejskim w L.O. w Wieliczce. Napisał następujące podręczniki:

„Wiedza o społeczeństwie”

Numer w spisie MEN 37/96

recenzenci: prof. dr hab. Tadeusz Borkowski, dr Stanisław Bortnowski, mgr Marian Luzar, prof. dr hab. Władysław Wic, mgr Agnieszka Zuber

„Historia dla klasy V”

numer w spisie MEN 73/96

recenzenci: dr Andrzej Jureczko, mgr Marta Potaś, mgr Krystyna Różycka, prof. dr hab. Stefan Skowronek

„Historia dla klasy VI”

numer w spisie MEN 102/97

recenzenci: dr Janina Mazur, prof. dr hab. Edward Mierzwa, prof. dr hab. Adam Suchoński

„Historia dla szkół średnich 1789 - 1918”

numer w spisie MEN 288/94

recenzenci: dr Stanisław Bortnowski, dr Marian Dąbrowa, dr Kazimierz Karolczak, mgr Krystyna Zaufal

„Historia dla szkół średnich 1918 - 1990”

w dwóch tomach; numer w spisie MEN 214/96

recenzenci: dr hab. Jacek Chrobaczyński, dr hab. Czesław Brzoza, mgr Wojciech Mazur, dr Stanisław Bortnowski

Jerzy Pilikowski napisał także dwa słowniki o tematyce historycznej, książkę do filozofii (dostosowaną do założeń programowych edukacji filozoficznej w gimnazjum). Jest również autorem trzech beletrystycznych książek historycznych dla młodego czytelnika.

1. Program zgodny jest z „Podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów” Ministerstwa Edukacji Narodowej.

2. Program jest tak opracowany, aby w procesie jego realizacji nie tylko w jak najszerszym stopniu „nauczać historii”, ale także wdrażać ogólne założenia zreformowanej szkoły:

- uczyć poprawnego i swobodnego pisania oraz czytania ze zrozumieniem,
- skłaniać uczniów do zrozumienia, a nie tylko pamięciowego opanowania wiadomości,
- kształtować zdolność dostrzegania związków przyczynowo – skutkowych, czasowych i przestrzennych,
- uczyć wykorzystywania wiadomości z danego przedmiotu (w tym przypadku z historii) jako pomocy w rozumieniu świata i siebie samego,
- wprowadzać w dziedzictwo kultury narodowej i europejskiej,
- wdrażać do przestrzegania zasad życia społecznego,

Program ma na celu poznanie języka, pojęć, twierdzeń i metod właściwych dla nauk historycznych (wiedza naukowa ujmowana dyscyplinarnie).

3. Program składa się z bloków–modułów. Podstawa programowa kształcenia ogólnego przewiduje dla historii w gimnazjum (III etap edukacyjny) dwie godziny tygodniowo w cyklu trzyletnim. Zakładam więc nauczanie historii w wymiarze ok. 70 godzin lekcyjnych w ciągu każdego roku szkolnego. Na realizację bloku tematycznego przewiduję przeciętnie po cztery godziny lekcyjne. Na zakończenie każdej epoki proponuję tematy przekrojowe i powtórkowe (obligatoryjne i rozszerzające). Łatwo więc wyliczyć, że program dla każdej klasy może przewidywać co najwyżej 15 modułów (aby zostawić rezerwę na wycieczki, szkolne uroczystości i lekcje, które z różnych powodów się nie odbędą).

Treści nauczania, które nie wynikają wprost z podstawy programowej MEN, mogą być zastąpione przez inne, związane z własnymi preferencjami uczącego oraz z oczekiwaniami zespołu uczniowskiego. Także historia regionu oraz tradycje szkoły mogą wpłynąć na dobór dodatkowych treści przez nauczyciela.

4. W programie są zawarte wiadomości i umiejętności, jakich uczeń może potrzebować przy badaniu kompetencji po ukończeniu gimnazjum i w czasie dalszej nauki w liceum. Jednak zestaw wymogów standardowych, sugerowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, może ulegać nowelizacji

cji i uzupełnieniom. Gdyby wśród takich wymagań znalazły się zagadnienia nie podejmowane w programie, niektóre treści wykraczające poza podstawę programową powinny zostać zastąpione przez tematy konieczne do realizacji tychże standardów. Takiej korekty powinien dokonać nauczyciel (lub zespół nauczycieli humanistów w danej szkole).

5. W dydaktyce istnieją wieloznaczności terminologiczne. Z tego powodu pragnę sformułować pewne założenia:

- Oficjalne dokumenty MEN definiują kompetencje, jako zestaw opanowanej wiedzy, nabytych umiejętności oraz ukształtowanych postaw. W tak szerokim ujęciu kompetencje są tożsame z celami nauczania. Jednak wielu dydaktyków traktuje je wężziej i utożsamia z umiejętnościami. W swoim opracowaniu posługuję się pojęciem kompetencji w węższym znaczeniu.
- Zalecaną ideą przewodnią przy tworzeniu nowych programów jest sformułowanie celów, przejście od nich do kompetencji (umiejętności) i dopiero dobór takich treści nauczania, które nabyciu tych umiejętności sprzyjają. Choć w pewnym stopniu prowadzi to do powtarzania się, formułuję w każdym bloku tematycznym motyw kluczowy o następującej konstrukcji: „cel – umiejętności – treści”.

6. Jak już zazaczyłem powyżej, program składa się z bloków–modułów. Każdy blok ma temat, cele nauczania, materiał nauczania z podziałem na treści obligatoryjne i fakultatywne, wskazania dotyczące ścieżek edukacyjnych i integracji międzyprzedmiotowej. Na końcu modułu znajduje się wspomniany powyżej motyw kluczowy.

7. W dalszej części programu proponuję zasady realizacji (procedury osiągnięcia celów dydaktycznych, metody nauczania).

Przewiduję, że program będzie realizowany w klasach liczących ok. 25 uczniów, w oddziałach nie dobieranych pod względem zdolności i zainteresowań uczniów, nie dzielonych na grupy.

Proponuję zachować równowagę między metodami podającymi i poszukującymi (aktywizującymi uczniów). Reforma oświatowa ma na celu jak najdalsze odejście od zasady „wyłożyć, podyktować, odpytać”. W cenie jest innowacyjność pedagogiczna, jednak nie można z nią przesadzać. Na pracę metodami wyłącznie poszukującymi w przeciętnym zespole uczniowskim po prostu braknie czasu (o ile założyć realizację programu w codzienności szkolnej, jak na razie ubogiej materialnie, dalekiej od „lekcji pokazowych” i spektakularnych wdrożeń eksperymentalnych programów).

8. Następnie proponuję wykaz środków dydaktycznych, które powinny pozostawać w dyspozycji ucznia, nauczyciela i szkoły, aby umożliwić prawidłowy przebieg procesu dydaktycznego.

9. Na końcu podaję wymagania programowe z uwagami dotyczącymi metod i kryteriów ewaluacji wyników nauczania. Program nie jest zestawem konspektów lekcyjnych z pełną obudową dydaktyczną, dlatego sposoby oceny osiągnięć uczniów i ich kryteria będą podane tylko w zarysie (jak to ma miejsce we wszystkich znanych mi programach, dopuszczonych przez MEN do użytku szkolnego). Dokładne sprecyzowanie osiągnięć uczniów, przewidzianych na daną ocenę, jest obowiązkiem zespołu przedmiotowego w danej szkole.

10. Historia musi towarzyszyć nauczaniu języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie, sztuce, religii/etyce i geografii. Integracja międzyprzedmiotowa nie jest w tym programie traktowana jako element dekoracyjny nauczania samej historii, ale jest czymś wręcz podstawowym. Z tego powodu sugestie dotyczące tej integracji nie są zawarte w dodatkowym rozdziale o charakterze aneksu, ale są wbudowane w każdy moduł programowy.

11. Podobnie program ten uwzględni ścieżki edukacyjne, z naciskiem na edukację filozoficzną, czytelniczą i medialną, dotyczącą dziedzictwa kulturowego w regionie, integrację europejską i kulturę polską na tle tradycji śródziemnomorskiej.

12. Materiał nauczania, zgodnie z „Podstawą programową”, ułożony jest chronologicznie (z uzupełnieniem o tematy przekrojowe). Podział materiału między trzy kolejne klasy gimnazjalnej edukacji pozostaje w gestii nauczyciela (zespołu przedmiotowego). Mimo to, autorzy programów z reguły prezentują swoje koncepcje takiego podziału.

Znane mi programy nauczania proponują realizację materiału w klasie pierwszej przynajmniej do schyłku XIV w., a najdalej do początków XVI w. W klasie trzeciej zaś przewidują zakres od około 1870 r. do współczesności. Założenia takie prowadzić muszą do ogromnego przeladowania klasy drugiej. Włacza się w nią materiał prawie dwóch klas byłej szkoły podstawowej (szóstej i siódmej). Jest to moim zdaniem mało realne. Proponuję więc w klasie pierwszej materiał, aż do schyłku XVII w. (do progu czasów nowożytnych w węższym znaczeniu). Zmusza to jednak do bardzo selektywnego wyboru treści nauczania w klasie pierwszej i do zajmowania się tylko tymi zagadnieniami, które tworzyły trwałe dziedzictwo dla przyszłych pokoleń. Pozostawi to więcej czasu na omówienie wydarzeń bliższych, bezpośrednio określających naszą współczesność. Sugeruję jednak w klasach drugiej i trzeciej częste nawiązywanie do korzeni i tradycji, by uzupełnić skrótowe potraktowanie czasów dawniejszych. To uzupełnianie będzie dokonywane z uczniami starszymi, a więc bardziej zdolnymi do przekrojowego myślenia.

Proponuję następujący podział materiału nauczania:

Klasa pierwsza: do schyłku XVII w. (przynajmniej do połowy tego stulecia).

Klasa druga: od schyłku XVII w. (początek oświecenia) do 1864 r. w dziejach Polski i do 1871 r. w dziejach powszechnych.

Klasa trzecia: od 1864/1871 do czasów współczesnych.

13. Ogólną zasadą, którą od lat kieruję się w swojej pracy nauczycielskiej jest „minimum faktów, maksimum zrozumienia”. Według tej zasady doбираłem treści nauczania (sprawdzone w mojej własnej praktyce pedagogicznej). Dla tegoż „zrozumienia” kładę nacisk na analogie, przekroje, poszukiwanie głównie przyczyn i skutków oraz na „gdybanie” (kwestionowane często przez historyków, ale bardzo inspirujące uczniów).

14. W sporze o proporcje między historią Polski i dziejami powszechnymi jestem zwolennikiem mocnego osadzenia dziejów naszego kraju w kontekście ogólnoeuropejskim (a w razie potrzeby i światowym), głównie w dziedzinach kultury, idei i gospodarki. Pociąga to za sobą rezygnację z wielu zagadnień z politycznych dziejów Polski, dotąd zwykle obowiązkowo uwzględnianych w szkolnej edukacji.

15. Na koniec pragnę stwierdzić, że adresuję swój program do tych nauczycieli, którzy mają w zwyczaju nie „przerabiać materiału”, lecz uczyć. Uczenie zaś zawsze wymaga spontanicznej inwencji w doborze treści i metod, w zależności od osobowości uczniów w danej klasie i od ich aktywności, która zmienia się z lekcji na lekcję i zależy od trudnych do przewidzenia czynników emocjonalnych. Z tego powodu dydaktyka jest nauką, która ma w sobie coś z wiedzy tajemnej, naprawdę zrozumiałej tylko dla kogoś, kto jest nauczycielem z powołania. Program niniejszy, jak każdy program nauczania, jest więc tylko zestawem propozycji i linii przewodnich, które zostaną przez nauczycieli historii wypełnione szczegółowymi treściami, wynikającymi z ich preferencji i doświadczeń.

Cele edukacji historycznej w gimnazjum _____

Do metod realizacji dydaktycznych założeń programu wróć w dalszej części tego opracowania. Mimo to, w kilku miejscach już tutaj, proponuję przykłady uzasadniania celów (motywacja dla uczniów) oraz przykłady ułatwiające ich osiągnięcie.

Cele poznawcze: _____

Cele poznawcze precyzują, co uczeń powinien wiedzieć i rozumieć.

- ▶ **Uczeń powinien zrozumieć, że bez wiedzy o przeszłości nie może dobrze orientować się w świecie, w którym żyje.**
Motywacja: nasza epoka jako kolejny odcinek „dziejowego serialu”, w którym gramy pewną rolę i powinniśmy choć w zarysie wiedzieć „co było wcześniej”.
- ▶ **Uczeń powinien rozumieć pojęcie chronologii, znać podstawowe zagadnienia umożliwiające orientację w czasie.**
- ▶ **Uczeń powinien poznać źródła, z których czerpiemy wiedzę o przeszłości.**
- ▶ **Uczeń powinien znać kluczowe zdarzenia oraz idee polityczne.**
Motywacja: przykłady manipulacji propagandowych w świecie współczesnym; pełnowartościowym obywatelem w demokratycznym społeczeństwie może być tylko człowiek dysponujący minimum wiedzy z historii.
- ▶ **Uczeń powinien znać w zarysie dzieje gospodarcze świata i mechanizmy przemian ekonomiczno-społecznych.**
Motywacja: bez tej wiedzy uczeń nie będzie umiał zrozumieć polityki gospodarczej we współczesnej Polsce i będzie podatny na populistyczne hasła.
- ▶ **Uczeń powinien znać najważniejsze zagadnienia ze świata sztuki: style, największe dzieła, kontekst historyczny ich powstania.**
Motywacja: bez znajomości pomników kultury nie można być uważanym za „kulturalnego człowieka”, niezależnie od wykonywanego w przy-

szłości zawodu i pełnionej roli w społeczeństwie; nie można z korzyścią zwiedzać świata, gdy się nie wie, co się ogląda.

- ▶ **Uczeń powinien odróżniać pojęcia postępu i zmienności.** Rozumieć postęp w technice oraz gospodarce i mieć równocześnie poczucie trwałości podstawowych norm moralnych i kulturowych (gdzie zmienność nie musi być tożsama z postępem).
- ▶ **Uczeń powinien znać podstawowe zasady, na których opierają się inne kultury.**
Motywacja: bez tej wiedzy uczeń nie będzie rozumieć zachowań ludzi wychowanych w innych kręgach kulturowych, nawet niechcący może ludzi obcych kultur urażać i narazić się na przykre konsekwencje.
- ▶ **Uczeń powinien znać osiągnięcia własnego narodu, ale także jego porażki, wraz z przyczynami tych porażek.** Powinien wiedzieć, co Polska wniosła do dorobku cywilizacji europejskiej, co zaś z niego zaczerpnęła i wyrobić sobie pogląd na temat bilansu tego wzajemnego oddziaływania.
Motywacja: bez tej wiedzy uczeń może okazywać nieuzasadnione samouwielbienie wobec Polski i Polaków, albo wręcz przeciwnie, popaść w kompleksy i być podatnym na ksenofobię.
- ▶ **Uczeń powinien znać najważniejsze formy ustrojowe państw i przemiany w organizacji społeczeństw,** by zrozumieć, jaką drogą ludzkość doszła do demokracji i społeczeństwa obywatelskiego (przynajmniej w Europie i Ameryce Północnej).
- ▶ **Uczeń winien rozumieć ciągłość w dziejach ludzkości** (być świadomym, że „nic nowego pod słońcem”), a równocześnie dostrzegać nieustanną zmienność.
- ▶ **Uczeń powinien znać wybitne postaci historyczne.**
Motywacja: przykłady wzorów osobowych mogą się przydać przy rozstrzygnięciu osobistych problemów i projektowaniu własnej drogi życiowej.
- ▶ **Uczeń powinien dzięki edukacji historycznej poznać miejsce człowieka** w przyrodzie i własne miejsce, jako jednostki, w rozszerzających się kręgach społecznych: rodzina, społeczność lokalna, naród, krąg cywilizacyjny, ludzkość.

Cele kształcące: _____

Cele kształcące precyzują, co uczeń powinien umieć (są w dużej mierze tożsame z kompetencjami – umiejętnościami).

Każdy z wyżej wymienionych celów poznawczych można przeformułować w cel kształcący. O ile w prezentacji celów poznawczych nacisk kładziemy na wiadomości potrzebne do tego, by w ogóle wiedzę historyczną mieć („cegielki”), to w celu kształcącym podkreślamy daną umiejętność: pogłębionego rozumienia, wyciągania wniosków, snucia analogii (budowania z „cegielek” myślowej konstrukcji).

Po tym zastrzeżeniu wyliczymy podstawowe umiejętności, do których powinna prowadzić edukacja historyczna:

- ▶ **Uczeń powinien umieć (a przynajmniej uczyć się) krytycznie podchodzić do źródłowych przekazów historycznych, rozpoznawać typ źródła, rozumieć je.**

Motywacja: krytycyzm wobec informacji jest ważny także życiu codziennym, by nie być podatnym na plotki, oszustwo i manipulację.

- ▶ **Uczeń powinien umieć zbierać informacje z różnych źródeł i korzystać z literatury popularnonaukowej (odróżniając źródła od opracowań), encyklopedii, także ze źródeł multimedialnych. Minimum tej umiejętności to sprawne czytanie i rozumienie tekstu w podręczniku.**

- ▶ **Uczeń powinien umieć korzystać z map i atlasów (integracja z geografiami).**

- ▶ **Uczeń powinien umieć wykorzystywać na lekcjach historii wiadomości z języka polskiego, muzyki, plastyki, wiedzy o społeczeństwie (powinien zyskać świadomość, że wiedza humanistyczna jest integralną całością).**

- ▶ **W zdarzeniu historycznym powinien znaleźć jego znaczenie dla przyszłości.**

Motywacja: zwracamy uczniom uwagę na to, że w dziejach ludzkości była nieskończona ilość zdarzeń, jeżeli więc zajmujemy się tylko bardzo nielicznymi z nich, musiały mieć one niezwykle ważne przyczyny i doniosłe konsekwencje.

- ▶ **Uczeń (zainteresowany historią) powinien rozumieć pojęcie „faktu historycznego”** i mieć świadomość, że uznanie czegoś za „fakt historyczny”, jest już interpretacją przeszłości.
- ▶ **Uczeń powinien umieć szeregować fakty na osi chronologicznej.**
- ▶ **Uczeń powinien umieć wiązać fakty w ciągi przyczynowo–skutkowe.**
- ▶ **Uczeń powinien umieć odróżniać wiadomości kluczowe**, tworzące „kościec” danego procesu, od uzupełnień, wzbogacających wiedzę, lecz niekoniecznych do zrozumienia całości (umiejętność poszukiwania „istoty rzeczy” i strukturalizacji wiedzy).
- ▶ **Uczeń powinien umieć dokonywać przekrojów „w poziomie”.**
Na przykład: świat w 1789 r., integracja wiedzy na temat reform w Polsce, rewolucji we Francji i powstania Stanów Zjednoczonych. Połączenie wiedzy z różnych „szufladek” z ukazaniem wzajemnego oddziaływania zdarzeń w Polsce, Francji i Ameryce, z odniesieniem do wspólnego mianownika, jakim była ideologia oświecenia.
- ▶ **Uczeń powinien umieć dokonywać przekrojów „wzdłuż”.**
Na przykład: podsumowanie dziejów Śląska lub innej krainy Polski, w zależności od potrzeb regionalnych.
- ▶ **Uczeń powinien wykazywać się zdolnością do myślenia historycznego:** wskazywać przykłady ciągłości i zmienności, szukać korzeni zjawisk ze współczesnego świata, snuć analogie historyczne.
Na przykład: analogia między przyjęciem chrześcijaństwa za Mieszka I a obecnymi staraniami Polski o przyjęcie do Unii Europejskiej; porównanie wizji cesarstwa Ottona III, zaprezentowanej podczas zjazdu gnieźnieńskiego, ze współczesną integracją europejską.
- ▶ **Uczeń powinien umieć dyskutować nad alternatywnymi możliwościami przebiegu procesów dziejowych. Twórcza „gdybologia”.**
Na przykład: szukanie odpowiedzi na pytanie, czy wielonarodowa Rzeczpospolita uniknąwszy szczęśliwie rozbiorów w XVIII w., mogłaby przetrwać do dziś, pomimo rozbudzonych w XIX w. tendencji nacjonalistycznych.
- ▶ **Uczeń powinien być zdolny do zbierania argumentów dla poparcia przeciwstawnych tez.** Na przykład: oskarżenie i obrona polskich powstań narodowych, działań kontrowersyjnych polityków, jak Stanisław August Poniatowski czy Aleksander Wielopolski, itd.
- ▶ **Uczeń powinien dostrzegać związki Polski z kulturą europejską** (ukazywać je na konkretnych przykładach).

- ▶ **Uczeń powinien umieć planować, organizować i oceniać własne postępy w zdobywaniu wiedzy historycznej** (jak i każdej innej).
- ▶ **Uczeń powinien umieć skutecznie komunikować się i efektywnie współdziałać w grupie** (uczymy tego zadając prace zespołowe i zachęcając do dyskusji).
- ▶ **Uczeń powinien jasno i przekonująco prezentować swą wiedzę, wypowiadać się, pisać opracowania** (umiejętność wyniesiona z lekcji języka polskiego).

Cele wychowawcze: _____

Cele wychowawcze sygnalizują właściwe postawy wobec problemów społecznych i moralnych, przy zachowaniu autonomii ucznia jako człowieka i obywatela.

- ▶ **Uczeń powinien cenić wiedzę historyczną**, jako podstawę do rozumienia świata („historia jako mistrzyni życia”). Powinien być krytyczny wobec propagandowego wykorzystywania historii.
- ▶ **Uczeń powinien być ostrożny w dokonywaniu ocen.** Powinien umieć uzasadnić własne sądy (dzięki znajomości ich historycznych uwarunkowań).
- ▶ **Uczeń powinien wyrobić w sobie szacunek wobec przeszłych pokoleń** („jesteśmy wielcy, gdyż stoimy na barkach olbrzymów”) i obowiązku wobec pokoleń przyszłych, dla których winniśmy zachować i pomnażać dorobek ludzkości.
- ▶ **Uczeń powinien być świadom trwałości podstawowych norm moralnych** i równocześnie rozumieć zmienność form współżycia społecznego, kształtu rodziny, ewolucji zasad ustroju państwowego i prawa.
- ▶ **Uczeń powinien odczuwać potrzebę rozumienia aluzji używanych przez wykształconych ludzi**, a zakorzenionych w historii, anegdot związanych z wybitnymi postaciami, historycznych kontekstów występujących w literaturze pięknej, filmach fabularnych (co jest elementem przygotowania do uczestnictwa w życiu kulturalnym).
- ▶ **Dzięki poznaniu różnorodności kultur (w różnych epokach i kręgach cywilizacyjnych) uczeń winien być tolerancyjny** i zdolny do zrozumienia odmienności (bez utożsamiania tolerancji z absolutną akceptacją wszelkich norm obyczajowych).
- ▶ **Uczeń powinien odróżniać patriotyzm od ksenofobii i nacjonalizmu.**

- ▶ **Uczeń powinien być świadom decydującej roli europejskiej cywilizacji dla ukształtowania oblicza współczesnego świata, ale nie patrzeć na świat w europocentryczny sposób.**
- ▶ **Uczeń powinien doceniać rolę chrześcijaństwa w kształtowaniu europejskiej i polskiej kultury (niezależnie od własnej postawy wobec religii).**
- ▶ **Uczeń powinien cenić wartości humanistyczne, demokratyczny ustroj polityczny, prawa człowieka, umieć przeciwstawić się demagogii.** Wiedza historyczna powinna uświadamiać, że demokracja i wolność są bardzo kruchymi wartościami i przygotowywać do stałej troski o ich zachowanie.
- ▶ **Uczeń powinien patrzeć na dzieje Polski, jako obywatel kraju niepodległego, nie tylko przez pryzmat walki o narodowe wyzwolenie, ale z punktu widzenia osiągnięć całej ludzkości (wymaga to zmiany kryteriów w ocenie XIX w.).**

Układ modułu – bloku tematycznego _____

► Temat

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** co uczeń ma wiedzieć i rozumieć po zapoznaniu się z zagadnieniami przewidzianymi przez dany blok tematyczny (**cel poznawczy**).
- **Umiejętności**, czyli kompetencje w węższym znaczeniu: jak uczeń ma zdobyte wiadomości stosować (**cel kształcący**).
- **Postawy:** jakie przekonania wartościujące oraz dyspozycje etyczne i estetyczne powinien uczeń w sobie ukształtować podczas lekcji przewidzianych przez dany blok tematyczny (**cel wychowawczy**).

► Treści programowe (obligatoryjne):

Istotne:

- zdarzenia
- postacie
- dane chronologiczne
- dane geograficzne
- pojęcia
- procesy, związki przyczynowo–skutkowe, analogie

► Treści dodatkowe

► Odniesienia do ścieżek edukacyjnych

► Sugestie dotyczące integracji międzyprzedmiotowej

► Motyw kluczowy: cel → umiejętności → treści

Spis modułów tematycznych

Klasa pierwsza

- 1. Historia jako nauka**
- 2. Dzieje najdawniejsze**
- 3. Dziedzictwo starożytnego Wschodu**
- 4. Dziedzictwo antyku – Grecja**
- 5. Dziedzictwo antyku – Rzym**

- Temat uzupełniający: Dziedzictwo Indii i Chin
- Temat przekrojowy: Od politeizmu do monoteizmu, od Prometeusza do Chrystusa
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Poszukujemy starożytnych korzeni europejskiej cywilizacji
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Ślady świata starożytnego – budowle, wzory osobowe, idee, księgi

6. Europa wczesnego średniowiecza

- 7. Cywilizacja średniowiecznej Europy (X - XII w.)**
- 8. Polska pierwszych Piastów (do 1138 r.)**
- 9. Europa i Polska w XIII w.**
- 10. Odbudowa Królestwa Polskiego (1320 - 1370)**
- 11. Polska Andegawenów i pierwszych Jagiellonów (1370 - 1492)**

- Temat uzupełniający: Epoka katedr i wypraw krzyżowych
- Temat przekrojowy: Polska a cesarstwo zachodnie (niemieckie) od X do XIV w.
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Związki Polski z Europą Zachodnią i chrześcijańską kulturą w średniowieczu
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Wzrost znaczenia Europy Zachodniej w średniowieczu

12. Przemiany epoki odrodzenia
13. Polska „złotego wieku” (1492 - 1586)
14. Europa w XVII w.
15. Rzeczpospolita w XVII w. (1587 - 1696)

- Temat uzupełniający: Europa i świat w drugiej poł. XVI w.
- Temat przekrojowy: Zmiana miejsca Polski w Europie od XIV do XVII w.
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Dorobek polskiej gospodarki i kultury od Kazimierza Jagiellończyka do Stefana Batorego
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Francja i Anglia w XVII w. (ustrój, walka o kolonie i pozycję mocarstwa)

Tematy odnoszące się do XVII w. można przenieść do klasy drugiej.

Klasa druga _____

1. Gospodarcze i ludnościowe podstawy przemian cywilizacyjnych XVIII w.
2. Kultura oświecenia
3. Między monarchią konstytucyjną a absolutyzmem oświeconym
4. Porządek polityczny w Europie i świecie 1700 - 1763
5. Polska w epoce saskiej (1697 - 1763)
 - Temat uzupełniający: Rewolucja naukowa XVII i XVIII w.
 - Temat przekrojowy: Europa i świat w 1763 r.
 - Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Polska na tle Europy w pierwszej połowie XVIII w.
 - Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Wzrost potęgi Anglii; od Tudorów do zwycięstwa w wojnie siedmioletniej
6. Polska w czasie przełomu oświeceniowego (1764 - 1788)
7. Rewolucyjne przemiany epoki oświecenia: Stany Zjednoczone i Francja
8. Walka o ocalenie Rzeczypospolitej (1788 - 1795)
9. Epoka napoleońska

- Temat uzupełniający: Tadeusz Kościuszko i Józef Poniatowski – wpływ na losy narodu, porównanie, ocena
- Temat przekrojowy: Pomniki prawne XVIII w. (Stany Zjednoczone, Polska, Francja)
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Polityczne i kulturowe odrodzenie Polski w drugiej połowie XVIII w.
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Polska i Francja w latach 1788/89 – 1815 (współczesność zdarzeń i współzależność)

10. Porządek polityczny w Europie i świecie 1815 - 1849

11. Przemiany cywilizacyjne i ideowe w pierwszej połowie XIX w.

12. Polacy w walce o niepodległość, w pracy i życiu codziennym (1815 - 1831)

13. Polacy w walce o niepodległość, w pracy i życiu codziennym (1831 - 1849)

14. Polacy w walce o niepodległość, w pracy i życiu codziennym (1856 - 1864)

15. Porządek polityczny w Europie i świecie 1849 - 1871

- Temat uzupełniający: Konserwatyzm, liberalizm i nacjonalizm w pierwszej połowie XIX w.
- Temat przekrojowy: Ustrój najważniejszych państw świata w 1871 r.
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Porównanie trzech wielkich polskich powstań narodowych
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Likwidacja stosunków feudalnych w Europie w okresie 1789 - 1864

1. **Cywilizacja w drugiej połowie XIX i na początku XX w.**
2. **Świat u schyłku XIX w.: mocarstwa, imperia kolonialne, konflikty**
3. **Polacy w walce o niepodległość, pracy i życiu codziennym (1864 - 1914)**
4. **Pierwsza wojna światowa, rewolucja w Rosji**
 - Temat uzupełniający: Przełom w filozoficznym, naukowym i artystycznym widzeniu świata u progu XX w.
 - Temat przekrojowy: Europeizacja świata od początków XVI do schyłku XIX w.
 - Tematy powtórzeniowe (obligatoryjne):
 1. Kształtowanie się cywilizacji naukowo – technicznej w XIX w.
 2. Kształtowanie się ustrojów konstytucyjnych w XIX w.
 - Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Rozwój idei politycznych 1849 - 1918 r.
5. **Odbudowa państwa polskiego (1918 - 1921)**
6. **Świat i Polska w okresie międzywojennym: gospodarka i kultura**
7. **Świat i Polska w okresie międzywojennym: demokracja, faszyzm, komunizm**
8. **Świat i Polska w okresie międzywojennym: polityka międzynarodowa**
 - Temat uzupełniający: Józef Piłsudski – działalność i ocena
 - Temat przekrojowy: Świat w 1937 r.
 - Tematy powtórzeniowe (obligatoryjne):
 1. Dorobek drugiej Rzeczypospolitej
 2. Droga ku nowej wojnie światowej
 - Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Przemiany w obyczajach i życiu codziennym w dwudziestoleciu międzywojennym

9. Druga wojna światowa: pierwszy etap do 1941 r.

10. Druga wojna światowa: zwycięstwo wielkiej koalicji, gospodarka wojenna, rozwój techniki, ludobójstwo

11. Druga wojna światowa: okupacja, Polska Walcząca, stosunki polsko – sowieckie

12. Druga wojna światowa: powstanie warszawskie, geneza Polski Ludowej

- Temat uzupełniający: Adolf Hitler i Józef Stalin – działalność, ocena, porównanie
- Temat przekrojowy: Okres 1914 - 1945 jako „wojna trzydziestoletnia XX w.”
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Losy Polaków w czasie drugiej wojny światowej
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Droga Stanów Zjednoczonych do roli mocarstwa światowego (1917 - 1945)

13. Kształtowanie się porządku jałtańskiego i Polski Ludowej (1945 - 1948)

14. Świat i Polska w epoce zimnej wojny (1948 - 1989)

15. Rozpad systemu jałtańskiego. Początki Trzeciej Rzeczypospolitej

- Temat uzupełniający: Problem niemiecki 1846 - 1990
- Temat przekrojowy: Świat w 1950 i 1990 r. – porównanie
- Temat powtórzeniowy (obligatoryjny): Drogi Polaków do wolności 1956 - 1989
- Temat powtórzeniowy (fakultatywny): Globalizacja życia gospodarczego i politycznego (podsumowanie od czasów wojny siedmioletniej)

1 Klasa pierwsza _____ Cele nauczania historii w pierwszej klasie gimnazjum

Ogólne cele edukacji historycznej zostały zaprezentowane powyżej. Szczegółowe cele są podane przy każdym module tematycznym. Aby uniknąć powtórzeń, dodaję tylko parę uwag, dotyczących realizacji celów w poszczególnych klasach.

1. Uczniowie klas pierwszych gimnazjum dopiero wchodzą w kolejny, trzeci etap edukacji. Znajdują się (przy znacznych różnicach indywidualnych) na pograniczu wieku dziecięcego i młodzieńczego. Należy się spodziewać u nich skłonności do myślenia obrazowego i niechęci do abstrakcji.

Praktyczna uwaga, wynikająca z powyższego stwierdzenia: jeżeli na przykład będziemy pragnęli, przy poznawaniu średniowiecza, skłonić uczniów do przyswojenia sobie pojęcia „rycerz”, należy razem z nimi ustalić, czym rycerz się zajmował, jak był uzbrojony, kto łożył na jego utrzymanie, jak wyglądał jego zamek. Definicję w postaci: „rycerz to przedstawiciel uprzywilejowanej grupy społeczeństwa feudalnego...”, itd.”, można sformułować dopiero w trzeciej klasie gimnazjum, w celu uczenia myślenia pojęciowego, przy okazji powtórki o różnych formach ustroju społecznego.

2. Jak wyjaśniałem już we wstępie do niniejszego programu, treści nauczania z historii starożytnej, średniowiecznej i wczesnonowożytnej formułuję w sposób, który ma prezentować zasadnicze cechy cywilizacji danej epoki oraz ukazywać jej dorobek i znaczenie dla dalszych dziejów ludzkości.
3. W następnych klasach gimnazjum przewiduję częste powroty do zagadnień omawianych w klasie pierwszej, szczególnie przy zapoznawaniu się z epoką oświecenia (idea społeczeństwa obywatelskiego, wzorce ustrojowe, inspiracja dla sztuki klasycystycznej, renesansowy humanizm) i romantyzmu (fascynacja średniowieczem, idea wolności, patriotyzm).

I. Historia jako nauka

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** uczeń ma wiedzieć, że historia to nauka o dziejach społeczeństwa, które dokonywały się w czasie. Ma wiedzieć, skąd czerpiemy wiedzę o przeszłości.

– **Umiejętności:** uczeń powinien ustalać stulecia, obliczać różnicę w czasie między wydarzeniami; rozpoznawać typ źródła historycznego.

– **Postawy:** uczeń winien być krytyczny wobec informacji; winien także doceniać historię, jako podstawową naukę dającą wykształcenie ogólne.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Jaki jest przedmiot historii?

Pojęcie czasu w historii, periodyzacja dziejów, odróżnienie prehistorii (prahistorii, dziejów najdawniejszych) od historii w węższym znaczeniu; podział historii na trzy wielkie epoki.

Źródła historyczne, rodzaje źródeł i krytycyzm przy korzystaniu z nich.

Tradycja rodzinna, jako „żywe” źródło historyczne.

Fakt historyczny: wydobywanie go z ciągu zdarzeń, określanie stopnia jego pewności (zasygnalizowanie problemu).

Pojęcia: historia (dzieje ludzkości a nauki historyczne), archeologia, chronologia, oś czasu, era, wiek, rok, epoka, źródło materialne, źródło pisane, kronika, dokument.

► Treści dodatkowe:

Historia jako nauka humanistyczna i społeczna; rozróżnienie nauk humanistycznych, ścisłych (formalnych) i przyrodniczych.

Archeologia jako nauka samodzielna i jako nauka pomocnicza historii. Historia społeczeństwa ludzkiego a antropologia, paleontologia i historia Ziemi (geologia).

Pojęcie historiografii, początki historiografii: dzieła Herodota i historyczne księgi Biblii.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja czytelnicza i medialna: wskazanie, skąd uczniowie będą mogli czerpać wiedzę przydatną na lekcjach: podręcznik, książki dotyczące historii w domowych bibliotekach oraz w bibliotece szkolnej, umiejętność korzystania z encyklopedii i leksykonu; wykorzystanie edukacyjnych programów komputerowych.

Edukacja filozoficzna: pojęcie historiozofii.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: konieczność rozumienia tła historycznego dzieł literackich; umiejętność czytania ze zrozumieniem i wypowiedzania się w mowie i piśmie niezbędna na historii (i na jej lekcjach dalej kształtowana).

Geografia: uświadamiamy uczniom, że historyk musi być dobrym geografem.

Informatyka: umiejętność korzystania z komputera – dodatkowa możliwość zdobywania informacji (internet, programy multimedialne).

► Motyw kluczowy:

Cel: Rozumienie historii jako nauki o dziejach człowieka.

↓↓↓

Umiejętności: Chronologiczne porządkowanie zdarzeń.

↓↓↓

Treści: Źródła, oś czasu.

II. Dzieje najdawniejsze

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** sposoby zdobywania środków do życia w paleolicie i neolicie.
- **Umiejętności:** odróżnianie pozostałości z neolitu i paleolitu.
- **Postawy:** docenianie osiągnięć ludzi neolitu.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Warunki życia człowieka w czasach najdawniejszych (paleolit): klimat, zdobywanie pożywienia, narzędzia, miejsca zamieszkania, odzienie.

Przełom neolityczny: początki rolnictwa, tkactwa, garncarstwa, społeczność z osady neolitycznej.

Dane chronologiczne: zasięg czasowy paleolitu od pojawienia się pierwszych istot ludzkich, moment pojawienia się „człowieka rozumnego”, czas dokonania rewolucji neolitycznej na Bliskim Wschodzie.

Dane geograficzne: miejsca występowania człowieka pierwotnego (Afryka – miejsce antropogenezy), zasięg lodowców, Bliski Wschód.

Pojęcia: „homo sapiens”, koczownik, osiadły tryb życia, produkcja, własność, paleolit, neolit, wspólnota pierwotna, plemię, ród, rodzina.

Proces: od wykorzystywania zasobów danych w przyrodzie do działalności produkcyjnej.

► Treści dodatkowe:

Pochodzenie człowieka.

Ewolucja i stworzenie człowieka przez Boga; czy te oba podejścia do problemu antropogenezy absolutnie się wykluczają? Zagadnienie to realizujemy w porozumieniu z katechetą i biologiem.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja medialna: kontynuujemy ją nieustająco na wszystkich lekcjach, zachęcając do korzystania z różnych źródeł informacji na dany temat, uczymy segregowania informacji i krytycyzmu wobec nich.

Edukacja regionalna: poznajemy ślady paleolitu i neolitu w naszym mieście, wsi lub najbliższej okolicy, stanowiska archeologiczne, muzeum regionalne lub archeologiczne.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Geografia: zmiany klimatyczne, epoki lodowcowe.

Sztuka: przykłady sztuki prehistorycznej.

Biologia: dokładniejsze informacje na temat antropogenezy w ujęciu ewolucyjnym, współczesne trudności w ustaleniu jej etapów.

Wiedza o społeczeństwie: wspólnota pierwotna.

► Motyw kluczowy

Cel: Zrozumienie wielkiego znaczenia przełomu neolitycznego.

Umiejętności: Odróżnianie polowania, zbieractwa i rybołówstwa od uprawy ziemi i hodowli (opis czynności, który wskazuje nowatorstwo postawy produkcyjnej).

Treści: Zdobywanie środków do życia w paleolicie i neolicie; pojęcie „produkcji”.

Uwaga odnośnie rozkładu materiału: na realizację modułów pierwszego i drugiego wystarczą po dwie godziny lekcyjne; moduły dotyczące starożytnego Wschodu, Grecji i Rzymu należy realizować na pięciu lub sześciu godzinach.

III. Dziedzictwo starożytnego Wschodu

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** dziedzictwo najdawniejszych cywilizacji.
- **Umiejętności:** uczeń powinien ukazać osiągnięcia Egipcjan w porównaniu do czasów neolitu, porównać myśl religijną Egipcjan i Izraelitów.
- **Postawy:** szacunek dla ludów starożytnego Wschodu, które wprowadziły ludzkość na drogę cywilizacyjnego rozwoju; uznanie myśli religijnej i etycznej Izraelitów za jeden z fundamentów europejskiej kultury.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Uprawa ziemi nad wielkimi rzekami („cywilizacje nadrzeczne”), nadwyżki w produkcji rolnej, stopniowe ulepszanie narzędzi, podział pracy, wieś i miasto.

Zróznicowanie społeczne, władza faraona, rola świątyni i kapłanów.

Religia egipska, rola wiary w życie pozagrobowe.

Budowle starożytnego Egiptu, szkolnictwo, pismo hieroglificzne.

Zasadnicze etapy izraelskiej historii; od religii plemiennej do uniwersalnego monoteizmu; Biblia, idea „Ziemi Obiecanej”, dekalog, pismo alfabetyczne.

Postacie: Ramzes II; Mojżesz, Dawid, Salomon.

Dane chronologiczne: Czas istnienia państwa egipskiego, wyjście Izraelitów z Egiptu, Izrael za Salomona.

Dane geograficzne: Egipt, Nil, Mezopotamia, Tygrys i Eufrat, Babilon, Palestyna, Jerozolima, przypuszczalna droga Izraelitów z Egiptu do „Ziemi Obiecanej”.

Pojęcia: epoka żelaza, państwo, własność prywatna, władza despotyczna, politeizm – monoteizm, mesjanizm, pismo obrazkowe (piktograficzne, ideograficzne), alfabet.

Proces: od poletek przy osadach neolitycznych do systemów irygacyjnych.

► Treści dodatkowe:

Dziedzictwo starożytnej Mezopotamii: Sumerowie – twórcy najstarszej cywilizacji, kodeks Hammurabiego, Babilon za czasów Nebukadnezara, pismo klinowe, nauka babilońska, mitologia babilońska.

Osiągnięcia Fenicjan (głównie użycie monet i pisma alfabetycznego).

Podstawowe wiadomości na temat Indii (system kastowy, buddyzm, literatura wedyjska, religia wiecznego powrotu).

Podstawowe wiadomości na temat Chin („Państwo Środka”, konfucjanizm).

Pojęcie „cywilizacji” i stosunek wzajemny „cywilizacji” i „kultury”.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja filozoficzna: światopoglądowe konsekwencje biblijnej wizji świata i liniowej koncepcji czasu (od stworzenia świata do sądu ostatecznego).

Kultura polska na tle tradycji śródziemnomorskiej: rola Biblii w naszej kulturze (podstawy religijnego światopoglądu, skojarzenia, myśl etyczna, wzory osobowe).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: zapoznanie się z fragmentami Biblii.

Sztuka: artystyczne osiągnięcia Egipcjan.

Religia/etyka: dekalog.

► Motyw kluczowy:

Cel: Zrozumienie roli Izraelitów dla ukształtowania naszych wyobrażeń religijnych i etycznych.

Umiejętności: Porównanie politeizmu i monoteizmu.

Treści: Dziedzictwo Izraelitów.

IV. Dziedzictwo antyku – Grecja _____

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** greckie dziedzictwo kulturowe (obligatoryjne):
- **Umiejętności:** znajdowanie jego przejawów „w sobie” i wokół siebie.
- **Postawy:** naśladowanie twórczego nastawienia Greków do życia i świata.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Ateny: ustrój, miasto (agora, Akropol), podstawy ekonomiczne, wychowanie młodzieży.

Sparta: ustrój, wychowanie młodzieży, militarizm.

Grecy i Persowie: Maraton, Termopile, Salamina oraz wyprawa Aleksandra Wielkiego.

Bogowie, herosi, wyrocznie; epika i teatr, sztuki plastyczne, alfabet, początki filozofii i nauki (elementarne informacje; rozwinięcie w ramach języka polskiego, sztuki oraz na lekcjach historii w następnych klasach).

Sport, igrzyska, „olimpiada” jako pojęcie chronologiczne.

Innowacyjność i mobilność Greków.

Idea indywidualnego współzawodnictwa i sukcesu jednostki.

Helleni i „barbarzyńcy”; idea godności jednostki a niewolnictwo.

Postacie: Leonidas, Temistokles, Perykles, Aleksander Macedoński (Wielki), Sokrates, Platon, Arystoteles, Homer, Pitagoras, Archimedes, Sofokles, Eurypides.

Dane chronologiczne: pierwsze igrzyska olimpijskie, bitwa pod Maratonem, wyprawa Aleksandra przeciw Persji.

Dane geograficzne: Morze Śródziemne, Grecja, Morze Egejskie, Ateny, Sparta, Olimp, Olimpia, Delfy, Milet, Bizancjum, Syrakuzy, Azja Mniejsza, państwo perskie.

Pojęcia: Hellada, polis, kolonizacja, arystokracja, oligarchia, tyrania, demokracja, styl klasyczny, igrzyska olimpijskie, olimpiada, bieg maratoński, heros, obywatel, niewolnik, hellenizacja, kultura klasyczna i hellenistyczna.

► **Treści dodatkowe:**

Greckie początki nauki historycznej: Herodot i Tukidydes.

Filozofia grecka: więcej o początkach filozofii, sofisci w polemice z Sokratesem.

Konkurencja Greków i Fenicjan.

Grecka rodzina: pozycja kobiet i dzieci, obyczaje.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Kultura polska na tle...: skojarzenia mitologiczne, symboliczna treść mitów, zapożyczenia z języka greckiego, wzorce estetyczne, ideały wychowawcze, greckie początki nauki (nazwy przedmiotów szkolnych), sport.

Edukacja europejska: początki idei Europy w walce z azjatyckim despotyzmem.

Edukacja filozoficzna: dokładniejsze informacje o greckiej filozofii (Heraklit i eleaci, Sokrates, Platon i Arystoteles, sofisci i Demokryt).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: mitologia, podstawy myśli filozoficznej, teatr atyczny.

Wiedza o społeczeństwie: geneza różnych ustrojów politycznych, w tym demokracji, pojęcie obywatela; demokracja antyczna i współczesna.

Sztuka: przykłady greckiej architektury i rzeźby (wzory klasyczne).

Matematyka i fizyka: etymologia nazw, początki tych nauk w Grecji (Tales, Pitagoras, Archimedes), litery greckie jako symbole.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Ukazać dziedzictwo Grecji jako „fundament Europy”.

↓ ↓ ↓

Umiejętności: Wskazywanie greckich wzorów w funkcjonowaniu naszego państwa.

↓ ↓ ↓

Treści: Greckie dziedzictwo kulturowe w obszarze polityki.

V. Dziedzictwo antyku – Rzym

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** rzymskie dziedzictwo kulturowe.
- **Umiejętności:** znajdowanie jego przejawów „w sobie” i wokół siebie.
- **Postawy:** przekonanie o wartości rzymskiej dzielności życiowej.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Legendy związane z powstaniem Rzymu, ustrój republiki, armia rzymska, podboje (zjawisko dziejowe, bez konkretnych wojen), początki i ustrój wczesnego cesarstwa, miasto Rzym, forum i budowle typowego miasta rzymskiego, zajęcia i rozrywki Rzymian, rzymskie prawo, niewolnictwo, budownictwo, drogi.

Rzymska rodzina, pozycja ojca i matki w rodzinie, wychowanie: *virtus* i jasne zasady życiowe.

Rzymska religia, popularność kultów ze Wschodu.

Początki chrześcijaństwa, synteza żydowskiej religii i greckiej filozofii a podstawowe zasady wiary chrześcijańskiej, Kościół pierwotny, Nowy Testament, edykt mediolański.

(Przyczyny upadku imperium rzymskiego w module następnym).

Postacie: Romulus, Brutus starszy, Cynceron, Cezar, Oktawian August, Konstantyn Wielki, Jezus Chrystus, Paweł z Tarsu, Teodozjusz Wielki.

Dane chronologiczne: powstanie Rzymu, opanowanie Italii i basenu Morza Śródziemnego, początek cesarstwa, początek naszej ery, chrześcijaństwo religią panującą, podział cesarstwa, upadek cesarstwa zachodniego.

Dane geograficzne: basen Morza Śródziemnego, Italia i Rzym, Ren i Dunaj, Galia, Germania, Aleksandria, Jerozolima, Konstantynopol, miasta o rzymskich początkach: Paryż, Londyn, Kolonia, Wiedeń.

Pojęcia: *res publica*, obywatel, senat, cesarz i imperator, „*pax romana*”, *municipium*, romanizacja i hellenizacja, rzymska dzielność życiowa (*virtus*), Kościół.

► Treści dodatkowe:

Wojny z okresu podbojów (Hannibal, Scypion), postacie: Katon młodszy, Brutus młodszy, Antoniusz, Kleopatra, Neron, Trajan, Marek Aureliusz; przy- czyny kryzysu republiki i powstania cesarstwa; sobór w Nicei.

► Ścieżki edukacyjne:

Kultura polska na tle...: alfabet, zapożyczenia z łaciny (np. etymologia pojęć „cesarz”, „imperator”), podstawy ustroju państwa, normy prawne i formy procesowe, zasady współżycia obywatelskiego, chrześcijaństwo jako element dziedzictwa antycznego, zasady wychowawcze, kalendarz, terminy zasadniczych świąt i dzień początku roku.

Edukacja europejska: idea politycznej i kulturowej jedności łacińskiej Europy.

Edukacja filozoficzna: stoicyzm (Seneka), filozofia chrześcijańska (św. Augustyn).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: rola łaciny, przykłady literatury antycznej (literatura piękna, filozofia, historiografia) inspirujące polską literaturę od czasów rene- sansu.

Wiedza o społeczeństwie: republikanizm (idea i instytucje, jak np. senat).

Geografia: nazwy wielu krajów i kontynentów.

Religia/etyka: okoliczności powstania i etyczne idee chrześcijaństwa.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie antyku jako syntezy kultury Greków i Rzymian.

↓↓↓

Umiejętności: Znajdowanie śladów antyku „w sobie” i wokół siebie.

↓↓↓

Treści: Dotyczące religii i mitologii, ustroju państwowego, sztuki, sportu oraz zapożyczeń z greki i łaciny.

VI. Europa wczesnego średniowiecza

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** geneza kultur łacińskiej, bizantyńskiej i muzułmańskiej.
- **Umiejętności:** rozpoznawanie, do którego z tych obszarów kulturowych należy dany kraj (religia, alfabet, itd.).
- **Postawy:** szacunek dla wszystkich trzech kręgów kulturowych.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Późne cesarstwo rzymskie (władza despotyczna, kryzys gospodarczy, rozkład systemu municypalnego).

Rozwój Kościoła (edykty Teodozjusza Wielkiego).

Wędrowki ludów, najazdy Germanów.

Przyczyny upadku cesarstwa zachodniorzymskiego.

Cesarstwo bizantyńskie, osiągnięcia Justyniana, chrześcijaństwo wschodnie (późniejsze prawosławie).

Arabowie, islam, podboje arabskie, kultura Arabów, Koran.

Europa łacińska, chrześcijaństwo zachodnie (późniejszy katolicyzm).

Państwo Franków, proces feudalizacji, państwo Karola Wielkiego i jego podział.

Postacie: Justynian, Mahomet, Chlodwig, Karol Wielki.

Dane chronologiczne: podział cesarstwa rzymskiego przez Teodozjusza (powtórzenie dla nawiązania), panowanie Justyniana (wiek), początek ery muzułmańskiej, cesarska koronacja Karola Wielkiego i traktat w Verdun (traktat w przybliżeniu).

Dane geograficzne: obszar państwa Justyniana, zasięg podbojów arabskich, obszar państwa Karola Wielkiego i granic jego podziału.

Pojęcia: świat łaciński, barbarzyńcy, katolicyzm, papieństwo, prawosławie, islam, kalifat, feudalizm, cesarstwo (w pojęciu średniowiecznym).

► Treści dodatkowe:

Państwa barbarzyńskie na gruzach cesarstwa zachodniorzymskiego, idea „renovatio imperii”, „renesans karoliński”, bardziej szczegółowe wyjaśnienie procesu feudalizacji, przyczyny trwałości zdobyczy islamu (w sensie kulturowym).

Jerozolima, Ateny i Rzym – „ojczyste” miasta każdego Europejczyka.

Chrześcijańska religia, grecka filozofia i rzymskie prawo źródłami europejskiej kultury.

► Ścieżki edukacyjne:

Kultura polska na tle...: przynależność Polski do świata łacińskiego (alfabet, Kościół rzymski, rola łaciny).

Edukacja europejska: państwo Karola Wielkiego jako odnowienie jedności Europy, aktualność idei karolińskiej (Karol Wielki jako „ojciec Europy”).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: mapa językowa Europy od IX w., literatura karolińska, odnowa oświatowa w IX w., wciąż żywe wpływy karolińskie (np. etymologia słowa „król”).

Sztuka: sztuka bizantyńska, arabska i wczesnoromańska.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie rozpadu świata śródziemnomorskiego na trzy kręgi kulturowe.

↓↓↓

Umiejętności: Wyróżnianie cech kultury łacińskiej.

↓↓↓

Treści: Podstawowe wiadomości dotyczące państwa Franków.

VII. Cywilizacja średniowiecznej Europy (X - XII w.)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** dorobek średniowiecza na polu gospodarki i kultury.
- **Umiejętności:** odnajdywanie trwałych przejawów cywilizacji średniowiecznej w naszym świecie (religia, sztuka, wygląd miast, obyczaje, itd.).
- **Postawy:** sprzeciw wobec opinii, że całe średniowiecze było „epoką ciemnoty”.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Awans gospodarczy i wzrost ludnościowy Europy Zachodniej od poł. X w.

Średniowieczne miasta (urbanistyka, samorząd, status prawny mieszczan, postęp w rzemiośle i handlu, organizacja cechowa, przedsiębiorczość).

Stanowe społeczeństwo, struktura lenna, rozdrobnienie feudalne, rycerstwo, zamki.

Odnowienie cesarstwa przez Ottona I.

Rozprzestrzenianie chrześcijaństwa; walka cesarstwa z papieżem.

Epoka krucjat (przyczyny, zakony rycerskie, skutki).

Kultura rozkwitu średniowiecza: rola łaciny, związek z chrześcijaństwem, kultura rycerska, szkolnictwo, początki uniwersytetów, romanizm i gotyk.

Kościół w średniowieczu: potęga papieża, rola w polityce i kulturze.

Sąsiedzi łacińskiej Europy: arabska Hiszpania, Ruś Kijowska, Bizancjum.

Postacie: Otton I, Otton III, Grzegorz VII, Innocenty III, książę Rusi Włodzimierz.

Dane chronologiczne: cesarska koronacja Ottona I, wystąpienie Grzegorza VII, ogólnie okres wypraw krzyżowych.

Dane geograficzne: państwa Europy ok. 1000 r., Ziemia Święta, Rzym, Konstantynopol, Jerozolima, Kijów, Kordoba, Paryż, Londyn, Wenecja, Mediolan.

Pojęcia: cesarstwo rzymsko–niemieckie, uniwersalizm papieski i cesarski, feudalizm, rycerz, lenno, lokacja miasta, stan społeczny, patrycjat miejski.

► **Treści dodatkowe:**

Cesarz Fryderyk Barbarossa; Anglia: Wilhelm Zdobywca, Ryszard Lwie Serce i Jan bez Ziemi, „Wielka Karta Swobód” w Anglii (wrócimy do tego zagadnienia w klasie drugiej); wyprawy Normanów; poszczególne wyprawy krzyżowe; rola Wenecji; konkordat w Wormacji.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: uniwersalność kultury łacińskiej średniowiecza.

Edukacja filozoficzna: początki scholastyki (św. Anzelm); mistyka (św. Bernard z Clairvaux), Piotr Abelard – „niepokorny” intelektualista, (św. Tomasz – moduł IX).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: historyczna wiedza o średniowieczu przygotowaniem do poznawania średniowiecznej literatury; pogłębienie wiedzy o średniowiecznej mentalności (rycerze, święci) i ówczesnych postawach światopoglądowych (teocentryzm).

Wiedza o społeczeństwie: organizacja społeczeństwa stanowego, brak równości wobec prawa, pierwsze formy parlamentaryzmu, rola prawa.

Sztuka: cechy stylów romańskiego i gotyckiego.

Geografia: kształtowanie się politycznej mapy Europy.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Ukazanie awansu Europy Zachodniej w średniowieczu.

↓↓↓

Umiejętności: Dawanie przykładów innowacyjnych osiągnięć średniowiecza.

↓↓↓

Treści: Dotyczące gospodarki i kultury średniowiecza.

VIII. Polska pierwszych Piastów (do 1138 r.)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** podstawowe fakty związane z powstaniem Polski.
- **Umiejętności:** rozumienie odpowiednich fragmentów kronik Galla Anonima i Jana Długosza; opisywanie pozostałości grodów, zamków, romańskich kościołów.
- **Postawy:** docenianie ogromu wysiłków, jakie podjęli nasi przodkowie, aby nadrobić zapóźnienie wobec zachodniej Europy (gotowość do pójścia w ich ślady).

► Treści programowe (obligatoryjne):

Zjednoczenie plemion polskich drogą wewnętrznego podboju przez Polan, włączenie Polski w obręb świata łacińskiego; organizacja państwa, jego zaludnienie i podstawy gospodarcze za Mieszka I; mocarstwowość za Bolesława Chrobrego, kryzys za Mieszka II, odbudowa państwa przez Kazimierza Odnowiciela, spór Bolesława Śmiałego z biskupem Stanisławem, umocnienie państwa przez Bolesława Krzywoustego.

Postacie: wymienieni powyżej książęta polscy, Otton I, Otton III, św. Wojciech, św. Stanisław, Gall Anonim.

Dane chronologiczne: chrzest Mieszka I, zjazd gnieźnieński, koronacja Bolesława Chrobrego, okres rozkładu państwa w latach 30-tych XI w., statut Bolesława Krzywoustego.

Dane geograficzne: obszar państwa polskiego u schyłku X w.; Polska na mapie Europy z XI w.

Pojęcia: monarchia patrymonialna, chrystianizacja, gród, drużyna, prawo rycerskie.

Podsumowanie: stosunki Polski z cesarstwem i Rusią Kijowską X - XII w.

Procesy: wzrost pozycji Kościoła, feudalizacja.

► Treści dodatkowe:

Tematy dyskusyjne:

Mocarstwowość Polski z czasów Bolesława Chrobrego.

Racje Bolesława Śmiałego i biskupa Stanisława.

Niemcy: wróg czy kraj, przez który docierały do Polski nowe wzorce kulturowe?

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja medialna: przy wkroczeniu na obszar historii ojczyzny poszerza się możliwość korzystania z wielu książek i albumów, filmów dokumentalnych, itd. (selekcjonowanie informacji, ich porządkowanie).

Edukacja europejska: tysiącletnia przynależność Polski do łacińskiej Europy (przy świadomości tego, że zachodnia Europa od kilkuset lat rozwijała się także bez Polski); znaczenie zjazdu gnieźnieńskiego i idei Ottona III dla tradycji współczesnego procesu zjednoczeniowego w Europie.

Edukacja regionalna: materialne ślady początków Polski w okolicy (grodziska, zabytkowe budowle, zbiory muzealne).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: dzieła Galla Anonima i Jana Długosza.

Geografia: porównanie terytorium Polski z XI w. do Polski współczesnej.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie przemian spowodowanych przyjęciem chrześcijaństwa.

↓↓↓

Umiejętności: Wskazanie tych elementów naszej codzienności, które związane są z chrześcijaństwem.

↓↓↓

Treści: Dotyczące dołączenia Polski do obszaru kultury łacińskiej.

IX. Europa i Polska w XIII w. _____

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** nowe sposoby pracy i formy organizacyjne z Europy Zachodniej na ziemiach polskich.

– **Umiejętności:** rozpoznanie, które wsie i miasta, kościoły, klasztory i zamki w okolicy pochodzą z epoki rozkwitu średniowiecza.

– **Postawy:** chęć poznania osiągnięć i tradycji swojej „małej ojczyzny”.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Podział Polski po śmierci Bolesława Krzywoustego (przyczyny, najważniejsze dzielnice), znaczenie dzielnic krakowskiej, rola księcia seniora (princepsa).

Ekspansja Brandenburczyków i Krzyżaków; najazdy Tatarów.

Dalszy rozwój rolnictwa, miast i gospodarki towarowo-pieniężnej w zachodniej Europie. Recepcja tego postępu w Polsce (lepsze metody uprawy ziemi, kolonizacja wewnętrzna, także niemiecka, lokacje miast na prawie niemieckim, wzrost zaludnienia, zakony i klasztory).

Sztuka romańska w Polsce, rozwój oświaty.

Postacie: Kazimierz Sprawiedliwy, inni książęta odpowiednio do regionu; w dziejach powszechnych koncentrujemy się na sprawach cywilizacyjnych, pomijamy więc władców.

Dane chronologiczne: najazd Tatarów, przybycie Krzyżaków.

Dane geograficzne: podział Polski na dzielnice ze schyłku XI w. (po śmierci Kazimierza Sprawiedliwego), polityczna mapa Europy ok. 1250 r.

Pojęcia: feudalizm, rozdrobnienie feudalne – podział dzielnicowy, seniorat – pryncypat, społeczeństwo stanowe, miasto średniowieczne, gospodarka naturalna a gospodarka towarowo-pieniężna, zakon żebraczy, zakon rycerski.

Problem: polityczna słabość Polski w XIII w. i równocześnie dynamiczny rozwój ekonomiczno-społeczny.

► Treści dodatkowe:

Pogłębienie wiadomości o życiu dworskim i kulturze rycerskiej; miasta: samorząd i coraz bardziej rozwinięta gospodarka towarowo-pieniężna, szczególnie w północnych Włoszech, na pograniczu Niemiec i Francji (Burgundia i Nadrenia) oraz w Niderlandach; cywilizacyjna i kulturalna rola Francji za czasów Ludwika IX Świętego; wzrost roli prawa, przykłady średnio-wiecznych dokumentów.

► Ścieżki edukacyjne:

Kultura polska na tle...: podkreślamy związki Polski z chrześcijaństwem łacińskim, gdyż w XIII w. uległy one umocnieniu i przyswojeniu nie tylko przez elity.

Edukacja regionalna: rozdrobnienie dzielnicowe podstawą podziału współczesnej Polski na krainy historyczne. Dla danego regionu należy prezentować najważniejszych książąt, omówić najważniejsze zjawiska, jakie zaszły tam w XIII w. (np. rozwój gospodarczy, ale i germanizacja Śląska; w Małopolsce lokacja Krakowa i początki wydobywania soli w Wieliczce; cywilizacyjna działalność Krzyżaków na Pomorzu, itd.).

Edukacja filozoficzna: scholastyka, myśl św. Tomasza z Akwinu, empiryzm Rogera Bacona, kontakty z filozofią arabską, żydowską i bizantyjską.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: dzieło Wincentego Kadłubka, poezja franciszkańska i dworska.

Sztuka: zabytki stylu romańskiego w Polsce (szczególnie we własnym regionie).

► Motywy kluczowe:

Cel: Uświadomienie sukcesów i porażek Polski w XIII w.

↓↓↓

Umiejętności: Porównanie i dokonanie bilansu sukcesów i porażek.

↓↓↓

Treści: Wiadomości o Tatarach, Krzyżakach, rozwoju gospodarczym.

X. Odbudowa Królestwa Polskiego (1320 - 1370)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przykłady gospodarczego i kulturalnego awansu Polski w XIV w.
- **Umiejętności:** ukazanie dynamiki i ciągłości tego procesu od XIII w.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Zjednoczenie państwa polskiego: przesłanki zjednoczenia, stan państwa w 1320 r. Nie wchodzimy w polityczne szczegóły prób zjednoczeniowych, nie prezentujemy wcześniejszej działalności Władysława Łokietka (z wyjątkiem zajęcia Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków).

Kompromis Kazimierza Wielkiego z Krzyżakami i Janem Luksemburskim (utrata Pomorza Gdańskiego i Śląska); zdobycie Rusi Halickiej, wyjście Polski poza wschodnią rubież etniczną i kulturową (początek ekspansji wschodniej).

Umocnienie wewnętrzne Polski: kodeksy prawne, prawa stanów, władza królewska.

Rozwój gospodarczy: zakładanie miast, lokowanie wsi; wznoszenie zamków; Akademia Krakowska.

Postacie: Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki, Karol Robert Andegawen, Jan Luksemburski, Karol IV, Elżbieta Łokietkówna, Ludwik Andegawen.

Dane chronologiczne: koronacja Władysława Łokietka, ufundowanie Akademii Krakowskiej, śmierć Kazimierza Wielkiego (kres Piastów na tronie królewskim).

Dane geograficzne: terytorium Polski w 1370 r. i jego porównanie z obszarem Polski pierwszych Piastów i współczesnym państwem polskim.

Pojęcia: Korona Królestwa Polskiego (wzmiankujemy), monarchia stanowa, suwerenność.

Proces wyzwalania się Polski spod wpływów cesarstwa, przekształcenie się zbioru księstw polskich w suwerenne Królestwo Polskie.

► Treści dodatkowe:

Czesko–niemieckie rządy za Wacława II (jak mogłyby się ukształtować losy Polski przy utrzymaniu się ścisłych związków z Niemcami?); konsekwencje buntu wójta Alberta i biskupa Muskaty; między Luksemburgami i Andegawenami (zjazdy w Wyszehradzie); kryzys XIV w. w Europie Zachodniej (np. czarna śmierć).

Dyskusja nad zasadnością określania Kazimierza mianem „Wielkiego”; w jakim stopniu sukces Polski za jego czasów był wynikiem mądrych rządów królewskich, a w jakim wysiłku samego społeczeństwa i sprzyjających okoliczności (rozwój Europy, docieranie postępu ekonomicznego i kulturalnego na peryferie kontynentu).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja regionalna: wycieczki do zamków i miast z czasów Kazimierza Wielkiego.

Edukacja europejska: wkład Żydów, Niemców i przybyszów z wielu innych krajów do dorobku Polski z XIII i XIV w. (proces kontynuowany do XIX w.).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: znaczenie Akademii Krakowskiej, Janko z Czarnkowa.

Sztuka: zabytki stylu gotyckiego w Polsce.

► Motyw kluczowy:

Cel: Wskazanie awansu Polski za rządów Kazimierza Wielkiego.

↓↓↓

Umiejętności: Poszukiwanie śladów tej epoki we własnej miejscowości i okolicy.

↓↓↓

Treści: Dokonania Kazimierza Wielkiego w polityce wewnętrznej.

XI. Polska Andegawenów i pierwszych Jagiellonów (1370 - 1492)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** unia z Litwą, rozkwit późnośredniowiecznej kultury w Polsce.
- **Umiejętności:** przeczytać ze zrozumieniem fragmenty kroniki Długosza na temat współpracy polsko-litewskiej.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Ludwik Andegawen na tronie polskim, Jadwiga, unia w Krewie.
Wielka wojna z Krzyżakami, wojna trzynastoletnia, odzyskanie Gdańska.

Początki gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej.

Przywileje dla szlachty, sejm, ukształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej.

Rozkwit miast przy małym znaczeniu mieszczaństwa w polityce.

Awans Turków, zniszczenie państwa bizantyńskiego.

Kultura późnego średniowiecza: Jan Długosz, Wit Stwosz, Akademia Krakowska.

Postacie: Ludwik Andegawen, Jadwiga, Władysław Jagiełło, Witold, Zbigniew Oleśnicki, Władysław Warneńczyk, Kazimierz Jagiellończyk, Jan Długosz.

Dane chronologiczne: unia w Krewie, bitwa pod Grunwaldem, drugi pokój toruński, przywileje koszycki i nieszawski, pierwszy sejm, upadek Konstantynopola.

Dane geograficzne: obszar państwa Jagiellonów w XV w.; Kraków, Warszawa, Wilno, Gdańsk, Grunwald, Warna, Konstantynopol.

Pojęcia: unia personalna, dynastia i polityka dynastyczna, folwark, pańszczyzna, Rzeczpospolita szlachecka, przywilej szlachecki.

► Treści dodatkowe:

Wojna stuletnia (Joanna d'Arc), papieżstwo w Awinionie, schizma zachodnia, sobór w Konstancji, awans Habsburgów, kultura Niderlandów i Burgundii.

Husytyzm.

Unia w Horodlu.

Problemy dyskusyjne: czy Polska zyskała, czy straciła w wyniku unii z Litwą? Czy schyłek panowania Kazimierza Jagiellończyka należy już do „złotego wieku”?

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja europejska: państwo Jagiellonów udaną próbą dobrowolnego zjednoczenia państw; współżycie ludów o różnych językach i wyznaniach.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: Jan Długosz i jego dzieło, „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza.

Geografia: państwa współczesne w granicach monarchii Kazimierza Jagiellończyka.

Sztuka: dzieła późnego gotyku, Wit Stwosz; „Grunwald” Jana Matejki.

Wiedza o społeczeństwie: dorobek polskich prawników z XV w. (Paweł Włodkowic); tradycja polskiego parlamentaryzmu.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej.

↓ ↓ ↓

Umiejętności: Wytłumaczyć pojęcie: „Polska spichlerzem Europy”.

↓ ↓ ↓

Treści: Unia polsko – litewska;
gospodarka folwarczno – pańszczyźniana;
ustrój Rzeczypospolitej szlacheckiej.

XII. Przemiany epoki odrodzenia

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** renesans, wielkie odkrycia geograficzne i reformacja.
- **Umiejętności:** kojarzenie typowych cech stylu renesansowego z nowym nastawieniem do świata i człowieka.
- **Postawy:** jesteśmy kontynuatorami ludzi renesansu.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Rozwój gospodarczy: obrót pieniądzem, lepsze okręty, broń palna, druk. Renesans i humanizm (etymologia tych pojęć), rozkwit sztuki, rola Włoch.

Wielkie odkrycia geograficzne (przyczyny, możliwości techniczne, najważniejsze wyprawy), podbój Nowego Świata, imperia kolonialne, rewolucja handlowa, nowe centra ekonomiczne w Europie, zmiana szlaków handlowych.

Reformacja (przyczyny, cechy protestantyzmu) i reforma katolicka (sobór trydencki, jezuita).

Postacie: Leonardo da Vinci, Michał Anioł Buonarroti, Erazm z Rotterdamu, Medyceusz Wspaniały, Krzysztof Kolumb, Vasco da Gama, Ferdynand Magellan, Hernan Cortes, Marcin Luter, Jan Kalwin, Ignacy Loyola, Jan Gutenberg.

Dane chronologiczne: śmierć Leonarda da Vinci, odkrycie Ameryki, wystąpienie Marcina Lutra, zakończenie soboru trydenckiego, kalendarz gregoriański.

Dane geograficzne: trasy podróży Kolumba, da Gama i Magellana; Wittenberga, Genewa, Rzym, Florencja, Wenecja, Trydent, Hiszpania i jej kolonie w Ameryce.

Pojęcia: renesans (odrodzenie), humanizm, teocentryzm i antropocentryzm, Stary i Nowy Świat, imperium kolonialne, konkwistadorzy, reformacja, protestanci, kontrreformacja.

Problem: jakie argumenty skłaniają nas do uznania epoki renesansu za początek czasów nowożytnych? Całkowity przełom czy kontynuacja osiągnięć średniowiecza?

► Treści dodatkowe:

Najważniejsze wiadomości o Hiszpanii, Niemczech (imperium Karola V), Anglii (epoka Tudorów: Henryk VIII i Elżbieta I), Rosji (Iwan III) i Turcji w XVI w. (Sulejman Wspaniały).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja filozoficzna: renesansowa postawa w sporze ze scholastyką.

Edukacja czytelnicza: początek „epoki druku”; obecnie stoimy w obliczu początku epoki mediów elektronicznych. Szanse i zagrożenia wynikające z takiej zmiany.

Edukacja europejska: renesans i reformacja kresem pełnej łacińskiej jedności kulturowej średniowiecza (języki narodowe, rozłam religijny). Aktualność tego problemu (wybór języka o charakterze międzynarodowym, tolerancja religijna).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: literatura w językach narodowych, William Shakespeare, upowszechnienie drukowanej książki, szersza znajomość sztuki czytania i pisania.

Wiedza o społeczeństwie: początki nauk politycznych (Niccolo Machiavelli).

Sztuka: styl renesansowy, największe dzieła włoskiego renesansu w architekturze, rzeźbie, malarstwie (Rzym, Florencja, Wenecja).

Geografia: stopniowe poznawanie Ziemi.

Fizyka: nowa wizja kosmosu (Mikołaj Kopernik i Giordano Bruno).

Religia/etyka: spory światopoglądowe podważające średniowieczną wizję świata.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie początku czasów nowożytnych.

↓↓↓

Umiejętności: Znajdowanie przełomowych zmian w porównaniu do średniowiecza.

↓↓↓

Treści: Humanizm, renesans, odkrycia geograficzne, reformacja.

XIII. Polska „złotego wieku” (1492 - 1586)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** renesans i reformacja w Polsce; unia lubelska.
- **Umiejętności:** porównanie Rzeczypospolitej z XVI w. do Polski współczesnej (obszar, ustrój, ludność, pozycja międzynarodowa).
- **Postawy:** duma ze „złotego wieku” przy świadomości tkwiących w nim zagrożeń na przyszłość.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Epoka zygmuntońska, kultura polskiego renesansu, reformacja w Polsce. Dominacja szlachty i gospodarki folwarczno–pańszczyźnianej, eksport zboża.

Świątynia Gdańska, Krakowa i innych polskich miast (np. Poznań, Zamość) przy równoczesnym zahamowaniu dynamiki ich rozwoju.

Konstytucja „Nihil novi”, pierwsza wolna elekcja i „Artykuły Henrykowski”.

Unia lubelska, Rzeczpospolita w 1569 r. (narody, religie, sąsiedzi).

Hołd pruski, zdobycie Inflant, pozycja mocarstwowa.

Rywalizacja z Moskwą (obrona Rusi, walka o Inflanty).

Recepcja wzorów kulturowych (głównie z Włoch) przy równoczesnym poszanowaniu własnego obyczaju; początki sarmatyzmu.

Reformacja w Polsce (arianie, ugoda sandomierska, konfederacja warszawska).

Nauka w Polsce, akademie, konkurencja katolików i protestantów.

Postacie: Zygmunt Stary, Bona, Zygmunt August, Henryk Walezy, Stefan Batory, Jan Zamoyski, Mikołaj Kopernik.

Dane chronologiczne: hołd pruski, unia lubelska, koniec dynastii Jagiellonów, pierwsza wolna elekcja, pokój w Jamie Zapolskim.

Dane geograficzne: Gdańsk, Kraków, Warszawa, Zamość, Orsza, Ryga.

Pojęcia: unia realna, hołd i lenno, wolna elekcja, folwark, pańszczyzna, sejmik, sejm, rzeczpospolita, demokracja szlachecka, wielowyznaniowość, wielokulturowość, tolerancja.

Podsumowanie awansu politycznego i kulturalnego Polski od 1320 do 1586 r.

Czy można utożsamiać Rzeczpospolitą po unii lubelskiej tylko z Polską?

► **Treści dodatkowe:**

Ruch egzekucyjny, unia brzeska, znaczenie arian dla rozwoju myśli społecznej w Europie, „imperium Jagiellonów” i jego upadek, Rosja za Iwana Groźnego.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Kultura polska na tle...: adaptacja alfabetu łacińskiego do polskiego języka, wpływy łacińskie w polszczyźnie, tematy z antycznej mitologii w literaturze, teatr w Polsce, poznanie (przez kulturalną elitę) antycznych źródeł chrześcijaństwa, rzymskie wzory w szlacheckim republikanizmie, znajomość greckiej filozofii, studiowanie rzymskiego prawa, upowszechnienie czytania Biblii.

Edukacja regionalna: zabytki renesansu w regionie.

Edukacja europejska: świadomość przynależności Polski do europejskiej wspólnoty kulturowej; tradycja polskiej tolerancji religijnej w XVI w.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: polski język literacki, Jan Kochanowski, Piotr Skarga, Jakub Wujek.

Sztuka: Kraków, Zamość, opis dzieł renesansu, porównanie do gotyku.

Wiedza o społeczeństwie: dzieło Jana Frycza Modrzewskiego, przestrogi Piotra Skargi i ich aktualność, tradycja polskiego republikanizmu.

Geografia: jakie państwa znajdują się dziś na obszarze Rzeczypospolitej z 1569 r.?

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Utrwalenie pojęcia „złotego wieku”.

↓ ↓ ↓

Umiejętności: Przygotowanie planu wycieczki po Polsce „śladami renesansu”.

↓ ↓ ↓

Treści: Kultura renesansu w Polsce.

XIV. Europa w XVII w.

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** rozwój Anglii i Francji, barok, początek walki absolutyzmu z parlamentaryzmem, początek rewolucji naukowej.

– **Umiejętności:** znajdowanie elementów współczesnego świata pochodzących z XVII w. (np. dzieła sztuki barokowej, nauka).

► Treści programowe (obligatoryjne):

Kolonializm (zapoczątkowany w XVI w.); udział Anglii, Francji i Holandii.

Początki gospodarki kapitalistycznej w Anglii i Holandii.

Anglia: walka z hegemonią hiszpańską (od schyłku XVI w.), rewolucja republikańska, początki monarchii konstytucyjnej (wrócimy do tego zagadnienia w klasie drugiej).

Francja: absolutyzm, rozkwit kulturalny, pozycja języka francuskiego, sztuka: Wersal, teatr.

Rewolucja naukowa.

Sztuka baroku.

Postacie: Elżbieta I Tudor, Oliver Cromwell, Henryk IV Bourbon, Richelieu, Ludwik XIV, Jean Baptysta Colbert, Molier, Francis Bacon, Galileusz, Johann Kepler, Kartezjusz, Izaak Newton (do tych uczonych powrócimy przy epoce oświecenia), Gianlorenzo Bernini, Jan Paweł Rubens, Rembrandt van Rijn.

Dane chronologiczne: pokonanie „wielkiej armady”, „sławetna rewolucja” w Anglii, w przybliżeniu panowanie Ludwika XIV, opublikowanie „Matematycznych zasad filozofii przyrody” J.Newtona.

Dane geograficzne: mapa Europy i posiadłości kolonialne pod koniec XVII w.

Pojęcia: absolutyzm, parlament stanowy, racjonalizm, empiryzm, kolonializm, kapitalizm (do wszystkich tych pojęć wrócimy w klasie drugiej).

► **Treści dodatkowe:**

Elementarne zagadnienia wojny trzydziestoletniej i pokój westfalski; kres wojen religijnych w zachodniej Europie. Walka Francji o hegemonię w Europie pod koniec XVII w. Wojna Turcji z Ligą Świętą i pokój karłowicki.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: empiryzm i racjonalizm, jako początki nowożytnej filozofii (do tego zagadnienia wrócimy przy omawianiu epoki oświecenia).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: Moliere, la Fontaine.

Wiedza o społeczeństwie: tradycja konstytucjonalizmu (Anglia).

Sztuka: barok i początki klasycyzmu.

Geografia: dalsze kształtowanie się politycznej mapy Europy i Ameryki.

Fizyka: Newton.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie doniosłości rewolucji naukowej XVII w.

↓↓↓

Umiejętności: Ustalenie istoty tej rewolucji na podstawie dokonań Bacona, Kartezjusza i Newtona.

↓↓↓

Treści: Idee głoszone przez wyżej wymienionych uczonych.

XV. Rzeczpospolita w XVII w. (1587 - 1696)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** kryzys Rzeczypospolitej w XVII w.
- **Umiejętności:** znajdowanie współzależności między różnymi przejawami upadku Rzeczypospolitej i ich wspólnego mianownika we wszechwładzy magnatów.
- **Postawy:** potępienie anarchii i braku obywatelskiej odpowiedzialności.

► Treści programowe (obligatoryjne):

„Wiek srebrny” Rzeczypospolitej w pierwszej połowie XVII w. (zagrożenia zewnętrzne, malejąca wydajność gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej, ewolucja ustroju od demokracji szlacheckiej do oligarchii magnackiej, kontreformacja).

Kryzys Rzeczypospolitej po 1648 r.: wojny (powstanie na Ukrainie, najazdy rosyjski i szwedzki), zniszczenia, załamanie ekonomiczne, upadek miast, kryzys ustrojowy (rokosz Lubomirskiego, decentralizacja: paraliż sejmu, samorząd sejmikowy), utrata lenna pruskiego.

Działalność Jana III (wojny z Turcją, próby ograniczenia anarchii).

Barok w Polsce (pałace, kościoły, zespoły klasztorne), kultura sarmacka, wpływy orientalne.

Postacie: Zygmunt III, Władysław IV, Jan Kazimierz, Maria Ludwika, Jan III, Maria Kazimiera, Stanisław Żółkiewski, Jan Karol Chodkiewicz, Stanisław Koniecpolski, Stefan Czarniecki, Janusz Radziwiłł, Jerzy Lubomirski, Bohdan Chmielnicki.

Dane chronologiczne: wybuch powstania Chmielnickiego, pierwsze zerwanie sejmu, „potop szwedzki”, rozejm w Andruszowie, odsiecz wiedeńska.

Dane geograficzne: Warszawa, Gdańsk, Inflanty, Smoleńsk, Dniepr, Kijów, Wiedeń, Moskwa, Berlin, Królewiec, Ryga, Kamieniec Podolski.

Pojęcia: demokracja szlachecka, oligarchia, anarchia, liberum veto, sarmatyzm.

Proces: od pokoju w Jamie Zapolskim do rozejmu w Andruszowie, utrata przez Rzeczpospolitą pozycji hegemonu w Europie Wschodniej na rzecz Rosji.

► Treści dodatkowe:

Rokosz Zebrzydowski; uzupełnienie na temat wojen toczonych przez Rzeczpospolitą w XVII w. (w tym strata Inflant, „wielka smuta” w Rosji i „dymitriady”, bitwy pod Kircholmem, Trzcianą, dwukrotnie pod Chocimiem).

► Ścieżki edukacyjne:

Kultura Polska na tle...: obecność wątków antycznych w sarmatyzmie i baroku, republikańizm rzymski w mentalności polskiej szlachty.

Edukacja europejska: mit Polski jako „przedmurza Europy”; konserwatyzm i ksenofobia szlachty przeszkodą w recepcji nowatorskich wzorów z zachodniej Europy (świadomość takiego zagrożenia i dziś).

Edukacja regionalna: zabytki baroku i skutki walk ze Szwedami w danym regionie.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: kultura sarmacka (np. pamiętniki Jana Chryzostoma Pa-ska), obraz kryzysu Rzeczypospolitej w Trylogii Henryka Sienkiewicza.

Sztuka: budowle i dzieła plastyczne polskiego baroku.

► Motyw kluczowy:

Cel: Wychowanie odpowiedzialnych obywateli.

Umiejętności: Wskazane na początku modułu.

Treści: Dotyczące kryzysu ustrojowego i negatywnych cech sarmatyzmu.

Część treści dotyczących XVII w. może być przesunięta do klasy drugiej. Przy ewentualnym przesunięciu sugeruję zakończyć klasę pierwszą omówieniem dziejów Rzeczypospolitej do 1648 r. (wzmiankując tylko wojnę trzydziestoletnią), a klasę drugą rozpocząć od rewolucji naukowej i absolutyzmu we Francji (Henryk IV, Richelieu). Od 1648 r. kontynuujemy historię Polski i powszechną równolegle: kryzys Rzeczypospolitej i rewolucję w Anglii, Francję za Ludwika XIV, kulturę baroku, itd.

2 Klasa druga _____

Cele nauczania historii w drugiej klasie gimnazjum

1. W drugiej klasie omawiamy zagadnienia historyczne od połowy XVII w. lub od początków XVIII do schyłku XIX w. Te dwa stulecia to historia nowożytna w węższym pojęciu (choć w nauce historycznej z reguły przyjmuje się rok 1789 za punkt graniczny między nowożytnością wcześniejszą i późniejszą). Ukształtowały się wtedy:

- Podstawy cywilizacji naukowo–technicznej (w wyniku rewolucji przemysłowej).
- W walce z feudalizmem i absolutyzmem zwyciężyła koncepcja:
 - równości wobec prawa,
 - gospodarki kapitalistycznej,
 - suwerenności ludu,
 - państwa konstytucyjnego.
- Umocniły się państwa utrzymujące mocarstwową pozycję do dziś.

Są to zasadnicze cechy naszego świata. Z tego powodu przemiany cywilizacyjne, ideowe i polityczne XVIII i XIX w. omawiamy bardziej szczegółowo (a rozumienie pojęć wyliczonych powyżej musimy utrwalić w głowach naszych uczniów).

2. Powracamy jednak do dziedzictwa poprzednich epok, poznanego w klasie pierwszej. Uświadomienie korzeni epoki nowożytnej nieraz w czasach bardzo dawnych jest także zasadniczym celem edukacji w tej klasie. Przy okazji uzupełniamy treści programowe z klasy pierwszej z konieczności potraktowane tam bardzo skrótowo. Pogłębiany wiedzę o dorobku starożytności, średniowiecza i renesansu z uczniami starszymi, o większych możliwościach percepcyjnych, zdolnymi do myślenia abstrakcyjnego i pojęciowego.

I. Gospodarcze i ludnościowe podstawy przemian cywilizacyjnych XVIII w.

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przyczyny i przejawy rewolucji przemysłowej.
- **Umiejętności:** wyjaśnienie związku między używanymi narzędziami, wydajnością pracy a zamożnością społeczeństwa.
- **Postawy:** akceptacja dążeń do podnoszenia wydajności pracy.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Początki nowoczesnego rolnictwa w Holandii i Anglii.

Rewolucja przemysłowa w Anglii, maszyna parowa, kolej żelazna.

Poprawa wyżywienia, lepsze warunki higieniczne.

Eksplozja demograficzna w Europie, emigracja do kolonii.

Urbanizacja (porównawczo do urbanizacji z czasów rzymskich i z XIII w.).

Problemy społeczne epoki przemysłowej; kapitaliści i robotnicy (więcej na ten temat w module XI).

Ułatwienia w komunikacji i wymianie informacji.

(Do powyższych zagadnień wrócimy przy omawianiu XIX w.).

Postacie: James Watt, George Stephenson.

Dane chronologiczne: początki rewolucji przemysłowej w Anglii.

Dane geograficzne: Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Belgia, Holandia, Stany Zjednoczone (z końca XVIII w.); Londyn, Paryż.

Pojęcia: gospodarka naturalna i gospodarka towarowo-pieniężna (dla powtórzenia), rzemiosło, warsztat rzemieślniczy, manufaktura, maszyna, fabryka, przemysł, rewolucja przemysłowa, kapitał, kapitalista, robotnik, wydajność pracy, płaca, zysk, giełda.

Proces: od rzemiosła do przemysłu (rozwój techniczny w Europie od XI w.).

Dla uzupełnienia: technologiczne zacofanie świata antycznego.

Analogia: przełom neolityczny i przemysłowy – dwie zasadnicze rewolucje gospodarcze w dziejach ludzkości.

► Treści dodatkowe:

Bliższa analiza źródeł rewolucji przemysłowej: przedsiębiorczość w społecznościach miejskich od rozkwitu średniowiecza, rewolucja handlowa od XVI w. (akumulacja kapitału), rewolucja naukowa XVII w. (akumulacja wiedzy).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja europejska: rewolucja przemysłowa przyczyną zacieśniania więzi ekonomicznych między różnymi krajami.

Edukacja ekologiczna: początek zagrożenia dla środowiska, wynikającego z urbanizacji, wzrostu liczby ludności i uprzemysłowienia (do problemu będziemy wielokrotnie wracać).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Technika i fizyka: podstawy naukowe ulepszania narzędzi pracy.

Wiedza o społeczeństwie (wychowanie do udziału w życiu gospodarczym): funkcjonowanie gospodarki kapitalistycznej, pojęcie wzrostu wydajności pracy.

► Motyw kluczowy:

Cel: Zrozumienie istoty rewolucji przemysłowej.

↓↓↓

Umiejętności: Porównawczy opis narzędzi rzemieślnika i maszyny.

↓↓↓

Treści: Zdobycze techniczne „epoki pary”.

Uwaga dotycząca rozkładu materiału: moduł ten można zrealizować na dwóch godzinach lekcyjnych (rezerwa na tematy powtórzeniowe i uzupełniające).

II. Kultura oświecenia

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** poglądy filozofów oświecenia.
- **Umiejętności:** uzasadnienie ich aktualności.
- **Postawy:** krytyczna akceptacja tych poglądów.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Sprzeciw wobec absolutyzmu i feudalizmu, walka o ustrój konstytucyjny i swobodę działalności gospodarczej; zwalczanie zabobonów i nietolerancji, propagowanie wiedzy empirycznej; dążenie do powszechnej oświaty i usprawnienia metod dydaktycznych; antyczne wzory równości obywatelskiej, republikanizmu i demokracji (nawiązanie do klasy pierwszej).

Deizm i ateizm, walka z wpływami Kościoła, idea rozdziału Kościoła od państwa.

Rozkwit nauk przyrodniczych (kontynuacja rewolucji naukowej XVII w.).

Salony, kawiarnie, gazety, pojęcie „opinii publicznej”, akademie nauk, postać filozofa – propagatora idei oświecenia, Encyklopedia francuska.

Użycie języków narodowych nie tylko w literaturze pięknej, ale i w dziełach naukowych; równocześnie dominacja języka francuskiego.

Sztuka klasycystyczna: nawiązanie do wzorów antycznych (przypominamy sztukę Greków i Rzymian, porównujemy klasycyzm do stylu renesansowego i barokowego).

Rozwój opery oraz muzyki kościelnej i koncertowej (patrz: postacie).

Troska o wygodę życiową (kontynuacja od epoki renesansu).

Postacie: Izaak Newton, John Locke, Adam Smith, Voltaire (Wolter, Francois Marie Arouet), Denis Diderot, Jean d'Alembert, Monteskiusz, Jean Jacques Rousseau, Antonio Vivaldi, Jan Sebastian Bach, Wolfgang Amadeusz Mozart.

Dane chronologiczne: w przybliżeniu okres działalności Locke'a i Woltera.

Pojęcia: natura, rozsądek, doświadczenie, empiryzm, racjonalizm, deizm, tolerancja, konstytucja, suwerenność monarchii „z Bożej łaski” a su-

werenność ludu, absolutyzm oświecony, prawa człowieka, równość wobec prawa, własność, praworządność, trójpodział władz, liberalizm (do większości tych pojęć jeszcze wrócimy).

► **Treści dodatkowe:**

Poglądy społeczne arian i ich wpływ na twórców oświecenia (dzięki publikacjom w Holandii po ich wygnaniu z Polski), masoneria, David Hume, Immanuel Kant.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: dorobek filozofów wymienionych w tym module.

Edukacja europejska: sprecyzowanie i rozpowszechnienie ideałów, na których opiera się proces integracji europejskiej.

Edukacja czytelnicza: początek epoki prasy i opinii publicznej.

Edukacja prozdrowotna: początek świadomej troski o higienę i ochronę zdrowia.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: historyczny i filozoficzny wstęp do literatury oświecenia.

Sztuka: rokoko i klasycyzm; muzyka: głównie Bach i Mozart.

Wiedza o społeczeństwie: ideowa podstawa współczesnych poglądów na organizację państwa i społeczeństwa.

Religia/etyka: etyka utylitarystyczna, rygoryzm moralny Kanta.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie, że epoka oświecenia w zasadniczy sposób ukształtowała mentalność współczesnego człowieka.

Umiejętności: Odnajdywanie oświeceniowych źródeł własnych poglądów na sprawy polityczne i społeczne.

Treści: Poglądy Locke'a, Woltera i Rousseau.

III. Między monarchią konstytucyjną a absolutyzmem oświeconym _____

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** ustroj Anglii i Prus w XVIII w.
- **Umiejętności:** porównanie sposobów rządzenia w obu tych państwach.
- **Postawy:** uznanie wyższości ustroju konstytucyjnego.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Monarchia konstytucyjna w Anglii: parlament, rząd (gabinet ministrów); król panuje, ale nie rządzi; niezawisłe sądy; sprawowanie władzy przez elitę (konstytucjonalizm oligarchiczny, daleki od demokracji, analogia do republiki rzymskiej – poszerzenie treści z klasy pierwszej).

Podsumowanie rozwoju ustroju konstytucyjnego w Anglii (także przypomnienie i poszerzenie treści z klasy pierwszej): „Wielka Karta Swobód”, tworzenie się parlamentu, rewolucja w XVII w.

Rozwój państwa pruskiego (przypomnienie i poszerzenie wiadomości z klasy pierwszej): państwo krzyżackie, pokój toruński, hołd pruski, unia personalna między Marchią Brandenburską a Księstwem Pruskim, utrata lenna pruskiego przez Polskę.

Królestwo Pruskie, militarizm, sposób sprawowania rządów przez Fryderyka II, osobowość tego władcy.

Austria: związane informacje (obszar, dynastia, ustroj).

Postacie: Oliver Cromwell (ponownie), Robert Walpole, Fryderyk II Hohenzollern.

Dane chronologiczne: „sławetna rewolucja” w Anglii, proklamowanie Królestwa Pruskiego, zdobycie Śląska przez Prusy.

Dane geograficzne: kolonie angielskie ok. 1750 r., obszar Austrii i Prus po włączeniu Śląska do Królestwa Pruskiego.

Pojęcia: prawo konstytucyjne, monarchia konstytucyjna, absolutyzm oświecony, trójpodział władz, parlament, rząd, premier, minister, poseł.

Porównanie dwóch koncepcji monarchii absolutnej: „państwo to ja” (Ludwik XIV) oraz „król pierwszym sługą państwa” (Fryderyk II).

► **Treści dodatkowe:**

Torysi i wigowie w Anglii.

Budowa imperium habsburskiego, oświeceniowe reformy Marii Teresy i Józefa II.

Francja za Ludwika XV.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja regionalna: przez całe gimnazjum śledzimy losy poszczególnych krain historycznych Polski (tu zwracamy uwagę na dzieje Śląska).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: funkcjonowanie państwa o ustroju parlamentarno-gabinetowym (model rządów kształtujący się w XVIII w. w Anglii i obowiązujący obecnie w Polsce).

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Akceptacja ustroju konstytucyjnego.

↓↓↓

Umiejętności: Udział w dyskusji na temat wad i zalet monarchii konstytucyjnej oraz monarchii absolutnej.

↓↓↓

Treści: Zasady funkcjonowania państwa konstytucyjnego i państwa rządzonego przez „oświeconego despotę”.

Jeżeli historia powszechna XVII w. była przerabiana na początku klasy drugiej (a więc treści dotyczące rewolucji w Anglii zostały niedawno podane) moduł ten można zrealizować w czasie dwóch godzin lekcyjnych.

IV. Porządek polityczny w Europie 1700 - 1763 r.

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** ukształtowanie się „koncertu mocarstw” europejskich.
- **Umiejętności:** wyjaśnienie zagrożenia dla Polski spowodowanego przez sojusz Rosji i Prus (później Rosji i Niemiec).
- **Postawy:** świadomość tego zagrożenia.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Przeciwstawienie się przez Anglię hegemonii francuskiej; w Europie Zachodniej od ok. 1710 r. równowaga Francji, Anglii i Austrii.

Od Wielkiego Księstwa Moskiewskiego do Cesarstwa Rosyjskiego (krótkie ujęcie retrospektywne, nawiązujące do zagadnień z klasy pierwszej: Iwan III, Iwan IV Groźny, „samodzierżawie”)

Reformy Piotra I w Rosji, włączenie Rosji do polityki europejskiej.

Wielka wojna północna, początek hegemonii Rosji w Europie Wschodniej.

Wojna siedmioletnia: przyczyny, powiązanie różnych konfliktów w skali świata, początek światowej hegemonii Anglii, „cud domu brandenburskiego”, awans Prus do grona mocarstw.

Równowaga pięciu mocarstw europejskich.

Postacie: Piotr I, Fryderyk II, Maria Teresa, Katarzyna II, William Pitt starszy.

Dane chronologiczne: bitwa pod Połtawą, zakończenie wojny siedmioletniej.

Dane geograficzne: pięć mocarstw europejskich, Kanada, Indie, Gibraltar, Londyn, Paryż, Wiedeń, Berlin, Petersburg.

Pojęcia: hegemonia, równowaga mocarstw, „koncert mocarstw”, kolonializm, geopolityka.

► **Treści dodatkowe:**

Dokładniejsze wiadomości na temat wojen: o sukcesję hiszpańską, północnej i siedmioletniej.

Technika wojenna z XVIII w.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: znaczenie włączenia Rosji w główny nurt polityki i kultury europejskiej w początkach XVIII w.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Języki obce: podsumowanie historycznych przyczyn rozpowszechnienia języków: angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego i rosyjskiego (od XVI do XVIII w.).

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Świadomość trudnego geopolitycznego położenia Polski.

↓↓↓

Umiejętności: Analiza tego położenia na podstawie wiedzy o sile i polityce naszych sąsiadów.

↓↓↓

Treści: Rosja, Austria i Prusy w XVIII w.

Uwaga dotycząca rozkładu materiału: moduł ten można zrealizować na trzech godzinach lekcyjnych (rezerwa na tematy powtórzeniowe i uzupełniające).

V. Polska w epoce saskiej (1697 - 1763)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przejawy upadku Rzeczypospolitej, początek protektoratu rosyjskiego.
- **Umiejętności:** dostrzeżenie związku między słabością państwa a utratą suwerenności.
- **Postawy:** wola uniknięcia takiej sytuacji w przyszłości.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Unia personalna między Rzeczpospolitą a Saksonią.

Wielka wojna północna i jej skutki dla Rzeczypospolitej: ruina ekonomiczna, anarchia, protektorat rosyjski.

Konfederacja tarnogrodzka, „sejm niemy”, rozbiorowe plany Augusta II.

Sojusz „trzech czarnych orłów” i interwencja rosyjska na rzecz Augusta III.

Nietolerancja religijna, „późny” sarmatyzm.

Początki odrodzenia gospodarczego i kulturalnego po 1740 r.

Postacie: August II, Karol IX, Piotr I, Stanisław Leszczyński, August III, Stanisław Konarski.

Dane chronologiczne: czas trwania unii polsko-saskiej i wielkiej wojny północnej, bitwa pod Połtawą, „sejm niemy”, interwencja rosyjska przeciw Leszczyńskiemu, początek działalności Stanisława Konarskiego.

Dane geograficzne: mapa polityczna Europy w 1700 r. i w 1750 r.

Pojęcia: unia personalna (ponownie), oligarchia i anarchia, suwerenność, protektorat (w porównaniu do średniowiecznego „lenna”), konfederacja szlachecka, liberum veto i wolna elekcja (ponownie), „od Sasa do Lasa”, interwencja zbrojna.

Rozpoczynamy „katalog” rosyjskich interwencji w Polsce i krajach sąsiednich.

Dyskutujemy nad słusznością jednoznacznego uznania epoki saskiej za epokę upadku.

► Treści dodatkowe:

Przekrojowe podsumowanie: spór polsko–rosyjski o dominację w środkowo–wschodniej Europie od XV do początków XVIII w. (będziemy ten temat kontynuować).

Dyskusja „gdybologiczna” nad dalszymi losami Polski po ewentualnie udanym wprowadzeniu absolutyzmu przez Augusta II (nawet za cenę oddania sąsiadom części terytorium Rzeczypospolitej).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja regionalna: zabytki barokowe w okolicy (najczęściej z epoki saskiej).

Edukacja europejska: pochodząca z epoki saskiej opinia o Polakach jako nietolerancyjnych katolickich fanatykach. Źródła tej opinii. Konieczność jej przewyciężenia.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: tło historyczne literatury z pierwszej połowy XVIII w.; etap w rozwoju polszczyzny (barokowy styl, makaronizowanie, pseudouczoność).

Wiedza o społeczeństwie: przyczyny i skutki anarchii.

Sztuka: sztuka późnobarokowa w Polsce.

► Motyw kluczowy:

Cel: Eliminacja reliktyw epoki saskiej.

↓↓↓

Umiejętności: Znajdowanie takich reliktyw w naszej mentalności.

↓↓↓

Treści: Przejawy słabości Rzeczypospolitej w epoce saskiej.

Uwaga dotycząca rozkładu materiału: moduł ten można zrealizować na dwóch godzinach lekcyjnych (rezerwa na tematy powtórzeniowe i uzupełniające).

VI. Polska w czasie przełomu oświeceniowego (1764 - 1788)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** konfederacja barska, pierwszy rozbiór, rozkwit polskiego oświecenia.
- **Umiejętności:** zrozumienie przełomu od anarchii ku odnowie państwa.
- **Postawy:** emocjonalne zaangażowanie w ten proces sprzed dwóch stuleci.

► Treści programowe (obligatoryjne):

„Familia” Czartoryskich, wybór na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego, reformy z 1764 r.

Konfederacja radomska, sprawa dysydencka i „sejm repninowski”.

Konfederacja barska, pierwszy rozbiór Polski, sejm rozbiorowy.

Szkolnictwo pod nadzorem Komisji Edukacji Narodowej.

Klasycyzm stanisławowski.

Ożywienie gospodarcze, rozwój Warszawy.

Ustępowanie sarmatyzmu pod naporem idei oświeceniowych.

Rozwój sztuk plastycznych, literatury i historii, obiady czwartkowe.

Postacie: Stanisław August Poniatowski, Adam Kazimierz Czartoryski, Izabela Czartoryska, Hugo Kołłątaj, Stanisław Staszic, Karol Radziwiłł, Katarzyna II, Ignacy Krasicki, Adam Naruszewicz.

Dane chronologiczne: panowanie Stanisława Augusta, konfederacja barska, pierwszy rozbiór Polski.

Dane geograficzne: Rzeczpospolita w połowie XVIII w. i jej sąsiedzi, granice po pierwszym rozbiórce, obszary stracone.

Pojęcia: prawa kardynalne, rozbiór, konfederacja szlachecka (ponownie).

Problem dyskusyjny: konfederacja barska jako ostatni rokosz szlachecki i jako pierwsze powstanie narodowyzwolencze.

Proces: problem tolerancji religijnej w Polsce w okresie XVI-XVIII w.

► Treści dodatkowe:

Dwa modele rosyjskiej polityki wobec Polski: protektorat (Piotr I) lub rozbiór wspólny z Prusami (Katarzyna II).

Czy rozbiór Polski leżał w interesie Austrii? Dlaczego wzięła w nim udział?

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja europejska: „sprawa dysydencka” z XVIII w. a stereotyp Polski jako kraju braku tolerancji; problem zewnętrznych gwarancji dla praw obywatelskich w XVIII w. i współcześnie (pretekst do mieszania się w sprawy wewnętrzne czy rzeczywista obrona praw człowieka?).

Edukacja regionalna: mój region a pierwszy rozbiór Polski.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: historyczne tło polskiego oświecenia; konfederacja barska w tradycji romantycznej oraz w nauce historycznej.

Wiedza o społeczeństwie: konfederacja barska jako przykład patriotyzmu połączonego z brakiem obywatelskiego wyrobienia; czy problem aktualny do dziś?

Sztuka: klasycyzm stanisławowski, Canaletto, Marcello Bacciarelli, pałac królewski w Warszawie i pałac w Łazienkach.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie przełomu oświeceniowego w polskiej kulturze.

↓↓↓

Umiejętności: Rozróżnianie Polaka Sarmaty i Polaka oświeconego.

↓↓↓

Treści: Sarmatyzm i główne idee oświecenia.

VII. Rewolucyjne przemiany epoki oświecenia: Stany Zjednoczone i Francja

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** ideały rewolucji amerykańskiej i francuskiej.
- **Umiejętności:** odróżnianie walki z konserwatyżmem i ciemnotą od rewolucyjnego doktrynerstwa.
- **Postawy:** gotowość do obrony tych ideałów.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Spór kolonii angielskich w Ameryce Północnej z koroną brytyjską. Kongres kontynentalny, „Deklaracja Niepodległości”, wojna Amerykanów z Anglią (bez szczegółów militarnych), pomoc Francji dla Amerykanów.

Konstytucja USA (wyjaśnienie nazwy państwa i skrótu).

Obywatelskie i demokratyczne społeczeństwo USA, jego dynamika i szanse na przyszłość, trwałość rozwiązań ustrojowych.

Przyczyny rewolucji we Francji, trzy stany, anachroniczność i niesprawiedliwość stosunków feudalnych, pozycja burżuazji, idee oświecenia (przypomnienie).

Wybuch rewolucji we Francji (zdobycie Bastylii, uchwalenie „Deklaracji Praw...”), konstytucja z 1791 r., wybuch wojny europejskiej, przełom republikański, rządy jakobińskie, spór z Kościołem, konsulat.

Znaczenie rewolucji francuskiej.

Postacie: George Washington, Thomas Jefferson, Joseph Marie de la Fayette, Tadeusz Kościuszko, Kazimierz Pułaski; Ludwik XVI, Maksymilien Robespierre, Napoleon Bonaparte.

Dane chronologiczne: uchwalenie „Deklaracji Niepodległości”, uznanie przez Anglię niepodległości kolonii w Ameryce, uchwalenie konstytucji USA; zdobycie Bastylii, proklamowanie republiki, początek rządów Bonaparte'go.

Dane geograficzne: trzynaście pierwotnych stanów USA, Francja, Paryż, Ren.

Pojęcia: suwerenność ludu a prawa korony, konstytucja, trójpodział

władz, absolutyzm, feudalizm, arystokracja, monarchia a republika, równość wobec prawa, burżuazja.

Tematy problemowe: w jakim sensie wojnę Amerykanów o niepodległość możemy nazwać „rewolucją amerykańską”? Czy jakobiński terror był uzasadniony?

► **Treści dodatkowe:**

Rozkwit gospodarczy kolonii północnych, gospodarka plantacyjna i niewolnictwo w koloniach południowych (korzenie wojny secesyjnej w XIX w.).

Przyczyny wojny Francji z Austrią, Prusami i wkrótce także Anglią.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: rewolucja francuska walką o zasady, na których budowane jest współcześnie zjednoczenie Europy.

Edukacja filozoficzna: pozytywne i negatywne konsekwencje oświecenia.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: poddany a obywatel, republika prezydencka, trwałość wzorów konstytucji francuskiej z 1791 r., państwo federalne i unitarne.

Religia/etyka: moralna ocena arystokratycznych przywilejów i pogardy dla warstw plebejskich oraz rewolucyjnego terroru.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie znaczenia rewolucji amerykańskiej i francuskiej dla powstania nowoczesnego społeczeństwa.

↓↓↓

Umiejętności: Porównanie feudalizmu i absolutyzmu z organizacją społeczeństwa i państwa w USA i we Francji po 1789 r.

↓↓↓

Treści: Zasady „Deklaracji niepodległości” USA i francuskiej „Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela”.

VIII. Walka o ocalenie Rzeczypospolitej (1788 - 1795)

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** Sejm Czteroletni, konfederacja targowicka, powstanie kościuszkowskie.

– **Umiejętności:** analiza sytuacji, w jakiej działali główni „aktorzy”, uwiłkani w wyliczone wyżej wydarzenia; znajdowanie argumentów za i przeciw przy ocenianiu ich decyzji i postępowania.

– **Postawy:** ostrożność w formułowaniu ocen.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Sejm Czteroletni: działacze, stronnictwa, programy, Konstytucja 3 maja.
Konfederacja targowicka i wojna z Rosją.

Sejm grodzieński i drugi rozbiór.

Powstanie kościuszkowskie i trzeci rozbiór.

Postacie: Stanisław August Poniatowski, Adam Kazimierz Czartoryski, Stanisław Małachowski, Hugo Kołłątaj, Ignacy Potocki, Ksawery Branicki, Szczęsny Potocki, Józef Poniatowski, Tadeusz Kościuszko, Tomasz Wawrzecki, Józef Zajączek, Katarzyna II, Aleksander Suworow.

Dane chronologiczne: zwołanie Sejmu Czteroletniego, uchwalenie Konstytucji 3 maja, ogłoszenie konfederacji targowickiej, drugi rozbiór Polski, wybuch powstania kościuszkowskiego oraz rzeź Pragi i kapitulacja Warszawy, trzeci rozbiór Polski.

Dane geograficzne: granice między Rosją, Austrią i Prusami po trzecim rozbiórce.

Pojęcia: konstytucja, konfederacja szlachecka, patriotyzm, zdrada.

Spór o ocenę Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Kontynuujemy katalog rosyjskich interwencji zbrojnych.

Synchronizacja wydarzeń w Polsce i we Francji w latach 1788/1789 - 1795.

Spór o odpowiedzialność za rozbiory: „obca przemoc czy własna niemoc?”

► Treści dodatkowe:

Spór między tradycją patriotyczną, gloryfikującą Konstytucję 3 maja i powstanie kościuszkowskie, a tezami historyków oskarżającymi patriotów z tamtego okresu o pochopne działania, które przyspieszyły upadek państwa.

Okoliczności uchwalenia Konstytucji 3 maja: czy złamanie procedury sejmowej może być usprawiedliwione?

Wspólny mianownik między „Deklaracją Niepodległości” w USA, „Deklaracją Praw Człowieka i Obywatela” we Francji i Konstytucją 3 maja w Polsce.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja regionalna: tamte zdarzenia w naszym mieście i regionie (Warszawa, Kraków, miejsca walk z 1792 i 1794); nasz region po trzecim rozbiore.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: spór o wzorce patriotyzmu; czy Stanisław August był zdrajcą, czy Tadeusz Kościuszko „dobrze przysłużył się ojczyźnie” (jak sam pytał).

Wiedza o społeczeństwie: spór o dojrzałość obywatelską (ostrożność króla, „hurrapatriotyzm” Ignacego Potockiego), problem manipulacji propagandowej (np. Kołłątaj na temat przystąpienia króla do konfederacji targowickiej).

► Motyw kluczowy:

Cel: Zrozumienie odrodzenia narodu i państwa u schyłku XVIII w.

↓↓↓

Umiejętności: Porównanie praw kardynalnych z Konstytucją 3 maja.

↓↓↓

Treści: Treść praw kardynalnych i okoliczności ich uchwalenia, ustawodawstwo Sejmu Czteroletniego.

IX. Epoka napoleońska

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** podstawowe wiadomości o napoleońskiej Europie.
- **Umiejętności:** ocena skutków epoki napoleońskiej dla Europy i Polski.
- **Postawy:** podziw i krytycyzm wobec Napoleona.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Konsulat Bonapartego, „Kodeks Cywilny”, cesarstwo, armia napoleońska (dyscyplina, morale, możliwość awansu), wojny z trzecią i czwartą koalicją (bez wprowadzania pojęcia „wojen koalicyjnych”), traktat w Tylży, blokada kontynentalna, klęska w Rosji, „sto dni”, Waterloo i zesłanie na wyspę św. Heleny.

Znaczenie epoki napoleońskiej dla Europy.

Legiony polskie we Włoszech, „Mazurek Dąbrowskiego”, Księstwo Warszawskie: karnawał warszawski 1807 r., granice, konstytucja, dekret grudniowy, armia, Samosierra, wojny z Austrią w 1809 r. i Rosją w 1812 r.

Znaczenie legionów i Księstwa Warszawskiego dla Polaków.

Postacie: Napoleon Bonaparte, Aleksander I, William Pitt młodszy, Horatio Nelson, Jan Henryk Dąbrowski, Józef Wybicki, Józef Poniatowski, Adam Jerzy Czartoryski, Maria Walewska, Wincenty Krasiński, Jan Koziński.

Dane chronologiczne: początek konsulatu, opublikowanie „Kodeksu Cywilnego”, ogłoszenie cesarstwa, bitwy pod Trafalgarem, Austerlitz, w wąwozie Samosierra, pod Raszynem, Lipskiem i Waterloo, traktat w Tylży, wyprawa na Rosję; powstanie legionów, czas istnienia Księstwa Warszawskiego.

Dane geograficzne: miejsca bitew wymienionych powyżej, porównanie politycznej mapy Europy w 1789, 1809 oraz 1815 r. (do mapy z 1815 r. jeszcze wrócimy); granice Księstwa Warszawskiego z 1809 r.

Pojęcia: równowaga polityczna, hegemonia, patriotyzm i nacjonalizm (sygnalizujemy początek problemu), suwerenność ludu, dyktatura.

Pytania problemowe: W jakiej mierze Napoleon wcielił w życie ideały oświecenia, a w jakiej się im sprzeniewierzał? Czym była epoka napoleońska dla Polaków? A czym dla Hiszpanów, Anglików i Niemców?

► Treści dodatkowe:

Bardziej szczegółowy przebieg wojen napoleońskich, technika wojenna i strategia, napoleońscy marszałkowie, przyczyny błyskawicznych zwycięstw i ostatecznej klęski.

Rozgrywka między Anglią i Francją oraz między Napoleonem i Aleksandrem I.

Porównanie dwóch opcji w polityce polskiej: profrancuskiej (Józef Poniątkowski) i prorosyjskiej (Adam Jerzy Czartoryski).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja europejska: imperium Napoleona próbą narzucenia hegemonii francuskiej; czy próba ta służyła budowaniu jedności europejskiej? Dlaczego ta próba okazała się nietrwała?

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: legenda napoleońska w literaturze.

Wiedza o społeczeństwie: rola wielkich indywidualności w życiu zbiorowym.

Sztuka: napoleoński klasycyzm (styl empire).

► Motyw kluczowy:

Cel: Odpowiedź na pytanie: czy Polakom opłacało się współpracować z Napoleonem?

↓ ↓ ↓

Umiejętności: Zebranie argumentów za i przeciw.

↓ ↓ ↓

Treści: Wiadomości o legionach i Księstwie Warszawskim.

X. Porządek polityczny w Europie i świecie 1815 - 1849

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** postanowienia kongresu wiedeńskiego.
- **Umiejętności:** ocena położenia narodu polskiego w 1815 r.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Kongres wiedeński: zasady, uchwały dotyczące Francji, Niemiec i ziem polskich (do powstania Królestwa Polskiego jeszcze wrócimy), Święte Przymierze.

Ocena porządku wiedeńskiego: niezadowolenie demokratów, niespełnienie aspiracji wielu narodów, ramy dla pokojowego rozwoju Europy.

Walka reakcji z dążeniami demokratycznymi i rewolucyjnymi (bez szczegółów dotyczących organizacji spiskowych i ich poczynañ; do doktryn politycznych tego okresu wrócimy w następnym module).

Wydarzenia 1830 r.: Francja, Niderlandy i Polska (o Polsce tylko wzmianka).

Wiosna Ludów we Francji (druga republika, początek drugiego cesarstwa).

Wiosna Ludów w Niemczech: nieudana próba zjednoczenia drogą parlamentarną.

Wiosna Ludów w Austrii i Prusach: pierwsze zwycięstwa, klęska i odgórna przebudowa tych państw w monarchie konstytucyjne, powstanie na Węgrzech (interwencja rosyjska).

Ocena Wiosny Ludów: likwidacja resztek feudalizmu w Europie (oprócz posiadłości rosyjskich i tureckich), konstytucjonalizm, impuls dla nacjonalizmu.

Postacie: Aleksander I, Karol Talleyrand, Klemens Metternich, Mikołaj I, Ludwik Bonaparte (Napoleon III), Lajos Kossuth.

Dane chronologiczne: kongres wiedeński, rewolucja lipcowa we Francji, Wiosna Ludów.

Dane geograficzne: mapa polityczna Europy w 1815 r. (porównanie do mapy współczesnej), Paryż, Wiedeń, Londyn, Berlin, Petersburg, Budapeszt.

Pojęcia: równowaga, legitymizm, restauracja, reakcja, konserwaty-
sta, liberał, demokrat, arystokrata, państwo policyjne (w rozumieniu
z XIX w.), „system metternichowski”, rewolucja, szlachta i burżuazja,
nacjonalizm (do pojęć tych wrócimy w następnym module).

Porównanie: ustrój Stanów Zjednoczonych, Anglii, Prus i Rosji w po-
łowie XIX w. (w przypadku Prus uwzględniamy dalsze skutki Wiosny
Ludów).

► **Treści dodatkowe:**

Wyzwolenie Grecji.

Masoneria.

Stany Zjednoczone w początkach XIX w.: rozwój terytorialny, doktryna
Monroe.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: kongres wiedeński jako próba całościowego roz-
wiązania problemów kontynentu; czym zasady kongresu różniły się od za-
sad, na jakich w międzyczasie budowana jest jedność Europy?

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: dyskusja nad mechanizmami przemian w spo-
łeczeństwie na przykładzie Wiosny Ludów i jej następstw.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie znaczenia Wiosny Ludów.

↓↓↓

Umiejętności: Dyskusja: Wiosna Ludów – zwycięstwo czy porażka?

↓↓↓

Treści: Przyczyny i skutki Wiosny Ludów.

XI. Przemiany cywilizacyjne i ideowe w pierwszej połowie XIX w. _____

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** rewolucja przemysłowa, romantyzm i nowe doktryny polityczne.
- **Umiejętności:** ocena wpływu tych zjawisk na nasz świat współczesny.
- **Postawy:** pamięć o trudach wczesnego uprzemysłowienia.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Rozwój nauki i rozprzestrzenianie się rewolucji przemysłowej, urbanizacja, sieć kolejowa, dalszy ciąg eksplozji demograficznej w Europie.

Napięcia społeczne w epoce wczesnego uprzemysłowienia.

Romantyzm (jego wolnościowy lub też konserwatywny wydźwięk, nawiązywanie do średniowiecza, jako źródła narodowych mitów).

Rozwój idei nacjonalistycznych.

Reakcyjniści i konserwatyści. Spór konserwatyzmu z liberalizmem.

Wspólne dążenia, jak i sprzeczności, między demokratami i liberałami.

Demokraci w pierwszej połowie XIX w. spadkobiercami jakobinów.

Początki socjalizmu (w okresie Wiosny Ludów).

Postacie: Michał Faraday, Joseph de Maistre, Edmund Burke, Alexis de Tocqueville, Karol Marks, Francois Rene de Chateaubriand, George Byron, Wiktor Hugo, Honore Balzac, Karol Dickens.

Dane chronologiczne: jak w module poprzednim.

Dane geograficzne: jak w module poprzednim oraz Anglia Środkowa (Manchester), Nadrenia, Górny Śląsk, we Francji Lille i Lyon.

Pojęcia: romantyzm, reakcja, konserwatyzm, liberalizm, socjalizm, rewolucja przemysłowa, urbanizacja i eksplozja demograficzna (pojęcia te powtarzamy i utrwalamy).

Podsumowujemy rozwój rewolucji przemysłowej, eksplozji demograficznej i urbanizacji od schyłku XVIII w. (wracamy do modułu na temat gospodarczych i ludnościowych podstaw cywilizacji XVIII w.).

► **Treści dodatkowe:**

Nowe osiągnięcia naukowe i techniczne w początkach XIX w.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: myśl Schellinga, Fichtego i Hegla (filozoficzne podstawy romantyzmu).

Edukacja ekologiczna: kontynuacja problemu uprzemysłowienia i urbanizacji jako zagrożenia dla naturalnego środowiska człowieka.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: romantyzm, historyczne tło dla romantycznej literatury.

Wiedza o społeczeństwie: rozwój wciąż aktualnych doktryn politycznych.

Sztuka: schyłek klasycyzmu, malarstwo romantyczne (Eugene Delacroix), muzyka klasyków wiedeńskich (Ludwig van Beethoven) i romantyków (Franz Schubert, Fryderyk Chopin).

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Poznanie źródeł współczesnych doktryn politycznych.

Umiejętności: Obrona oraz krytyka (dobór argumentów za i przeciw) konserwatyzmu, nacjonalizmu, liberalizmu i socjalizmu.

Treści: Zasady wymienionych wyżej kierunków politycznych.

XII. Polacy w walce o niepodległość, pracy i życiu codziennym (1815 - 1831) _____

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** Królestwo Polskie – ustrój, rozwój gospodarczy i kulturalny.
- **Umiejętności:** Królestwo Polskie – państwo polskie o ograniczonej suwerenności czy forma zaboru rosyjskiego? (argumenty za i przeciw)
- **Postawy:** docenianie nawet ograniczonej formy bytu państwowego.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Podział ziem polskich po kongresie wiedeńskim; Królestwo Polskie – jego związki z Rosją, nadzieje na odrodzenie narodowe pod przewodnictwem Aleksandra I, konstytucja; orientacje polityczne; początki rewolucji przemysłowej (Górny Śląsk, Królestwo, Poznańskie), początki romantyzmu.

Warszawa w okresie 1815 - 1830, prowincja (dwory szlacheckie, pańszczyźniana wieś), różne grupy społeczne i narodowościowe (Niemcy, Żydzi).

Armia Królestwa, łamanie konstytucji, organizacje spiskowe.

Powstanie listopadowe: przyczyny, wybuch, dyktatura Chłopickiego, decyzje sejmu, wojna z Rosją, problem włościański, szanse i skutki powstania, ocena.

Postacie: Aleksander I, Mikołaj I, Adam Jerzy Czartoryski, Józef Zajączek, książę Konstanty, Mikołaj Nowosilcow, Ksawery Drucki-Lubecki, Stanisław Staszic, bracia Niemojowscy, Stanisław Kostka Potocki, Walerian Łukasiński, Piotr Wysocki, Maurycy Mochnacki, Joachim Lelewel, Józef Chłopicki, Jan Skrzynecki.

Dane chronologiczne: kongres wiedeński, „noc listopadowa”, detronizacja cara, bitwa pod Grochowem, kapitulacja Warszawy.

Dane geograficzne: podział Księstwa Warszawskiego (Królestwo Polskie, Wielkie Księstwo Poznańskie, Rzeczpospolita Krakowska); inne obszary pod zaborem (Galicja, Pomorze, „ziemie zabrane”), Warszawa, Grochów, Ostrołęka.

Pojęcia: unia personalna, detronizacja, uwłaszczenie, demonstracja zbrojna.

► Treści dodatkowe:

Militarne losy powstania; czy można było wygrać kampanię z 1831 r.? Czy powstanie mogło zakończyć się sukcesem?

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja regionalna: moja miejscowość wobec granic rozbiorowych ustalonych w 1815 r., mój region w powstaniu listopadowym (miejsca bitew, pamiątki, groby, pomniki, nazwy ulic); postęp gospodarczy w regionie (np. Warszawa, Poznańskie).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: powstanie listopadowe w literaturze (do dzieł polskich romantyków wrócimy w module następnym).

Wiedza o społeczeństwie: racje Mochnackiego i Chłopickiego (spór o odpowiedzialność obywatelską i rozumienie patriotyzmu).

► Motyw kluczowy:

Cel: Ukazanie „nocy listopadowej” jako romantycznego „czynu”.

↓↓↓

Umiejętności: Opis „nocy listopadowej” (z punktu widzenia uczestnika).

↓↓↓

Treści: Wybuch powstania listopadowego.

Uwaga dotycząca rozkładu materiału:

Ostatnie trzy moduły tak ściśle wiążą się tematycznie, że przy planowaniu lekcji można je połączyć i potraktować chronologicznie w następującej kolejności: kongres wiedeński i porządek polityczny w Europie, cywilizacja i kultura pierwszej połowy XIX w., Królestwo Polskie, powstanie listopadowe, Wiosna Ludów.

XIII. Polacy w walce o niepodległość, pracy i życiu codziennym (1831 - 1849) _____

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** życie w trzech zaborach po powstaniu listopadowym, dorobek Wielkiej Emigracji, udział Polaków w Wiośnie Ludów.

– **Umiejętności:** ocena „pracy organicznej” i walki za „wolność waszą i naszą”.

– **Postawy:** docenianie dorobku tak romantycznych artystów i rewolucjonistów, sławiących imię Polski w całej Europie, jak i zwykłych ludzi, którzy umacniali nasz naród pod względem demograficznym i ekonomicznym.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Ponownie: skutki powstania listopadowego.

Rozpowszechnianie się rewolucji przemysłowej na ziemiach polskich (wciąż początki przed zasadniczym etapem uprzemysłowienia pod koniec XIX w.).

Praca organiczna w Poznańskim.

„Noc paskiewiczowska” w Królestwie Polskim.

Wielka Emigracja: ugrupowania polityczne i ich programy, dorobek artystyczny.

Emisariusze w kraju, ruch spiskowy.

Powstanie krakowskie, rabacja galicyjska.

Wiosna Ludów: wydarzenia w Galicji, Poznańskim, udział Polaków w walkach rewolucyjnych w Niemczech i na Węgrzech.

Postacie: Hipolit Cegielski, Edward Raczyński, Adam Tytus Działyński, Adam Jerzy Czartoryski, Joachim Lelewel, Ignacy Prądzyński, Henryk Dembiński, Józef Bem, Ludwik Mierosławski, Szymon Konarski, Piotr Ściegienny, Edward Dembowski, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński, Cyprian Norwid, Fryderyk Chopin.

Dane chronologiczne: upadek powstania listopadowego, powstanie krakowskie, Wiosna Ludów, okres życia Mickiewicza.

Dane geograficzne: ziemie polskie w połowie XIX w. (prowincje, główne miasta).

Pojęcia: uwolnienie od poddaństwa, uwłaszczenie, zniesienie pańszczyzny, praca organiczna, emigracja.

► **Treści dodatkowe:**

Blizsze przedstawienie losów i dokonań wymienionych wyżej postaci, które w kursie podstawowym mogą być tylko wzmiankowane.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: myśl filozoficzna polskiego romantyzmu.

Edukacja regionalna: działalność ekonomiczna lub patriotyczna z połowy XIX w. w naszej miejscowości i okolicy (znane postacie, materialne pozostałości, tradycje).

Edukacja europejska: ogólnoeuropejskie odniesienie myśli mesjanistycznej i walki Polaków za wolność innych narodów podczas Wiosny Ludów.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: mesjanizm, Andrzej Towiański, dorobek polskiego romantyzmu.

Sztuka: malarstwo Piotra Michałowskiego, muzyka Fryderyka Chopina.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Ugruntowanie wiedzy o polskim romantyzmie.

↓↓↓

Umiejętności: Wartości pozytywne i zagrożenia wynikające z romantyzmu (dobór argumentów za i przeciw).

↓↓↓

Treści: Powstanie listopadowe, udział Polaków w Wiośnie Ludów, dorobek Wielkiej Emigracji.

XIV. Polacy w walce o niepodległość, pracy i życiu codziennym (1856 - 1864)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** powstania kościuszkowskie, listopadowe i styczniowe.
- **Umiejętności:** podsumowanie epoki powstań narodowowyzwoleńczych.
- **Postawy:** szacunek i krytycyzm wobec epoki powstańczej.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Postawy Polaków wobec zaborców, ucisk narodowy, kariery Polaków w państwach zaborczych, rozwój społeczeństwa przemysłowego, Warszawa ośrodkiem wielkomiejskim, schodzenie szlachty z areny dziejowej, awans burżuazji i warstw plebejskich (wszystkie te zagadnienia tylko sygnalizujemy, wrócimy do nich w klasie trzeciej).

Kłęska Rosji w wojnie krymskiej (bez szczegółów), „wiosna sewastopolska” w Rosji, reformy Aleksandra II.

Kres „paskiewiczowskiej nocy” w Królestwie Polskim, demonstracje narodowe, „dni polskie” w Warszawie, odnowa moralna.

Stronnictwa: czerwoni, biali, ugodowcy; działania Wielopolskiego.

Powstanie styczniowe: branka, dekrety Rządu Narodowego, armia ochotnicza, wojna partyzancka, postawy wobec powstania, państwo podziemne, sytuacja międzynarodowa, dyktatura Traugutta, klęska powstania, jego szanse i ocena.

Następstwa powstania (do których wrócimy w klasie trzeciej, jako do punktu wyjściowego dalszych losów społeczeństwa polskiego).

Postacie: Aleksander II, Napoleon III, Andrzej Zamoyski, Aleksander Wielopolski, Leopold Kronenberg, Jarosław Dąbrowski, Marian Langiewicz, Romuald Traugutt.

Dane chronologiczne: koniec wojny krymskiej, reforma uwłaszczeniowa w Rosji, wybuch powstania styczniowego, upadek powstania.

Dane geograficzne: obszar Królestwa Polskiego, mapa Europy w 1856 r., cieśniny czarnomorskie, Krym i Sewastopol.

Pojęcia: uwłaszczenie, zniesienie pańszczyzny, równość wobec prawa (utrwalanie tych pojęć), społeczeństwo feudalne i społeczeństwo burżuazyjne (pojęcia podsumowujące proces likwidacji stosunków feudalnych).

► **Treści dodatkowe:**

Analogia i porównanie: Stanisław August, Ksawery Drucki-Lubecki i Aleksander Wielopolski.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja regionalna: powstanie styczniowe w naszym regionie (miejsca bitew, cmentarze, pamiątki, pomniki, wspomnienia rodzinne).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: powstanie styczniowe w literaturze polskiej.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Podsumowanie procesu likwidacji stosunków feudalnych na ziemiach polskich.

↓↓↓

Umiejętności: Ukazanie na przykładach, jakie znaczenie ma dla nas równość wobec prawa i wolność wyboru zawodu.

↓↓↓

Treści: Akty prawne i działania, które prowadziły do zniesienia feudalizmu na ziemiach polskich (1764 - 1864).

XV. Porządek polityczny w Europie i świecie 1849 - 1871

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przemiany społeczne, gospodarcze i ustrojowe w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech i Rosji w połowie XIX w.
- **Umiejętności:** porównanie dróg rozwojowych wymienionych wyżej państw.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Przemiany w Rosji za Aleksandra II (przypomnienie z modułu poprzedniego).

Wojna secesyjna w USA: geneza, przyczyny zwycięstwa Północy, skutki.

Zjednoczenie Niemiec: wyeliminowanie Austrii z Rzeszy, Związek Północnoniemiecki, wojna francusko – pruska, proklamacja Drugiej Rzeszy, jej ustroj, rola armii.

Wielka Brytania: światowe imperium, stopniowe łagodzenie problemów społecznych wynikających z industrializacji, reformy systemu wyborczego (od oligarchii do demokracji).

Początki trzeciej republiki we Francji: klęska w wojnie z Prusami, obalenie Napoleona III, komuna paryska, ustabilizowanie republiki.

(Modernizację Japonii oraz powstanie Austro – Węgier, choć chronologicznie należą do omawianego tu okresu, podejmiemy już w klasie trzeciej).

Postacie: Aleksander II, Abraham Lincoln, Napoleon III, Wiktorja, Otto Bismarck, Adolf Thiers, Jarosław Dąbrowski.

Dane chronologiczne: uwłaszczenie chłopów w Rosji, wojna secesyjna w USA, wojna francusko-pruska i początek trzeciej republiki we Francji, w przybliżeniu epoka wiktoriańska w Anglii.

Dane geograficzne: obszar USA (Unia i Konfederacja), Alzacja i Lotaryngia, granice zjednoczonych Niemiec, imperium brytyjskie.

Pojęcia: likwidacja feudalizmu, abolicjonizm, secesja, demokracja, militarizm.

Wpływ poznanych idei politycznych na omawiane tu zdarzenia (liberalizm, nacjonalizm, socjalizm).

► **Treści dodatkowe:**

Wojna secesyjna w USA i wojna francusko – pruska wojnami epoki przemysłowej.

Spór Habsburgów z Hohenzollernami o przewodnictwo w Niemczech, tzw. dualizm niemiecki; wielkoniemiecki i małoniemiecki plan zjednoczenia Niemiec.

Stosunek Prus do Rosji w okresie 1763 - 1871.

Porównanie próby zjednoczenia Niemiec z okresu Wiosny Ludów (parlament frankfurcki) z procesem przeprowadzonym przez Bismarcka („krwią i żelazem”).

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: nacjonalizm jako zagrożenie dla współpracy w Europie.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: porównanie systemu prezydenckiego w USA, konstytucyjnego ustroju Niemiec (z relikami absolutyzmu) oraz systemu parlamentarno–gabinetowego funkcjonującego tak w monarchii konstytucyjnej (Anglia), jak i w republice (trzecia republika we Francji).

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Poszukiwanie przyczyn kryzysu „powiedeńskiego” świata.
↓ ↓ ↓

Umiejętności: Zgromadzenie argumentów uzasadniających zagrożenie dla równowagi europejskiej po zjednoczeniu Niemiec.
↓ ↓ ↓

Treści: Proces zjednoczenia Niemiec.

3 Klasa trzecia

Cele nauczania historii w trzeciej klasie gimnazjum

1. W klasie trzeciej mamy zapoznać uczniów z ostatnim etapem historii nowożytnej i z historią najnowszą, a w końcowej fazie zaproponować opis otaczającego świata. Nasz uczeń powinien orientować się w świecie i w obszarze polityki zachowywać jak światły obywatel. Taki cel edukacji historycznej (włączonej w obręb filozofii) sformułował już Sokrates. Nie pozostaje nam nic innego, jak o tym celu pamiętać.
2. Uczniowie w klasie trzeciej są już bardziej zdolni do myślenia abstrakcyjnego, dlatego powinniśmy powracać do poznanych pojęć, by je uzupełniać i utrwalać.

Dla historii, jak dla każdej nauki, problemem kluczowym jest rozumienie jej języka. Na gruncie filozofii nauki jest to już banał, ale wciąż nie dość przyswojowy w praktycznej dydaktyce. Opanowanie przez uczniów języka, jakim porozumiewamy się mówiąc o kulturze i polityce, jest naszym pierwszym celem edukacyjnym.

Drugim takim celem jest rozumienie procesów. Przy każdej okazji należy snuć analogie, nie tylko po to, by ukazywać zakorzenienie współczesnego świata w przeszłości, ale uczyć hermeneutycznej postawy wobec rzeczywistości (choć nie musimy używać pojęcia hermeneutyki).

Wdrażamy uczniów do samodzielnego opracowywania materiałów źródłowych: celem jest ich rozumienie i krytyczne ocenianie.

Uczeń umiejący przyswajać to, co czyta lub słucha, rozumiejący pojęcia i procesy, wyposażony w umiejętność korzystania z różnych źródeł informacji (czego ma się uczyć stale i na każdym przedmiocie) w razie potrzeby znajdzie i uporządkuje dotąd nie znane lub zapomniane wiadomości z historii.

3. Aby jednak uczeń chciał te wiadomości uzupełniać, musimy zwalczać pogląd, że historia jest nudna i do niczego niepotrzebna. Szczególnie przy omawianiu dziejów najnowszych mamy wiele okazji do tego, by zaciekawić uczniów, zachęcić ich do dyskusji i twórczych sporów. Musimy z tych okazji korzystać.

I. Cywilizacja w drugiej połowie XIX i na początku XX w. _____

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** naukowe, techniczne i ideowe podstawy współczesnej cywilizacji.
- **Umiejętności:** jak w motywie kluczowym.
- **Postawy:** akceptacja i krytycyzm wobec naszej cywilizacji.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Zaludnienie świata u progu XX w. (retrospektywne ujęcie procesów demograficznych od XV w.).

Rozwój nauki, nowe wynalazki, osiągnięcia cywilizacyjne zmieniające warunki codziennego życia, dalsza urbanizacja, ułatwienia w komunikacji.

Powszechna konsumpcja dóbr przemysłowych, początki kultury masowej, oświata.

Kres romantyzmu, pozytywizm, przełom antypozytywistyczny, „fin de siècle”.

Idee i masowe partie polityczne: socjaliści (reformiści i rewolucjoniści), liberałowie, konserwatyści, chrześcijańscy demokraci i nacjonałiści (nawiązanie do klasy drugiej).

Zmiany obyczajowe: laicyzacja, dążenie do równouprawnienia kobiet, początki turystyki i nowoczesnego sportu (odnowienie igrzysk olimpijskich).

Postacie: August Comte, Karol Marks, Maria Skłodowska-Curie, Albert Einstein, Thomas Alva Edison, Karl Benz, Gottlieb Daimler, Henry Ford, Orville i Wilbur Wright, Auguste i Louis Lumiere.

Dane chronologiczne: zapoczątkowanie elektrycznego oświetlenia, skonstruowanie samochodu i początki jego masowej produkcji, ogłoszenie teorii względności, pierwszy pokaz filmowy, pierwszy przelot samolotem.

Pojęcia: cywilizacja naukowo-techniczna, epoka węgla i pary oraz epoka silnika spalinowego i elektrycznego; partia polityczna (oraz inne pojęcia związane z ustrojem konstytucyjnym, poznane w klasie drugiej), pozytywizm, realizm, modernizm, kultura masowa.

► Treści dodatkowe:

Rozwój partii politycznych u schyłku XIX w.

Międzynarodowe organizacje socjalistyczne (II Międzynarodówka).

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja filozoficzna: druga połowa XIX w.: pozytywizm Augusta Comte'a i Johna Stuarta Milla; na przełomie XIX i XX w. Friedrich Nietzsche i Henri Bergson.

Edukacja ekologiczna: patrz motyw kluczowy.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: ideowe podstawy pozytywizmu z połowy XIX w. i modernizmu z początków XX w.

Wiedza o społeczeństwie: początki społeczeństwa nowoczesnego.

Fizyka: oprócz osiągnięć Marii Skłodowskiej–Curie i Alberta Einsteina, podstawowe odkrycia dotyczące techniki jądrowej (Wilhelm Roentgen, Ernest Rutherford, Niels Bohr) oraz techniki radiowej (Heinrich Hertz, Guglielmo Marconi).

Biologia: teoria ewolucji (Karol Darwin), antropogeneza, wpływ tych teorii na nowe widzenie świata i miejsca człowieka w przyrodzie.

Technika: początek epoki motoryzacji i lotnictwa, filmu, radia.

Sztuka: eklektyzm w architekturze, impresjonizm w malarstwie, na przełomie XIX i XX w. secesja; w USA ok. 1880 r. początki nowoczesnej architektury.

► Motyw kluczowy:

Cel: Ocena cywilizacji naukowo – technicznej.

Umiejętności: Wskazanie udogodnień cywilizacyjnych we własnym otoczeniu i dostrzeganie ich pozytywnych i negatywnych skutków.

Treści: Zdobywcze techniki z drugiej połowy XIX i początków XX w.

II. Świat u schyłku XIX w.: mocarstwa, imperia kolonialne, konflikty _____

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** globalizm, imperializm, kolonializm i nacjonalizm cechami polityki przełomu XIX i XX w.

– **Umiejętności:** rozumienie powyższych pojęć.

– **Postawy:** ocena imperializmu, kolonializmu i nacjonalizmu.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Niemcy po zjednoczeniu: federalna struktura, rola Prus, konstytucyjny ustrój z nadrzędną pozycją cesarza, militaryzm, dynamiczny rozwój gospodarczy i kulturalny, epoka bismarckowska i wilhelmińska.

Wielka Brytania w epoce wiktoriańskiej (przypomnienie z końca klasy drugiej).

Trzecia republika we Francji (jej początki – przypomnienie z końca klasy drugiej), niestabilność polityczna, rozwój gospodarczy, Paryż kulturalną stolicą świata.

Rosja po reformach Aleksandra II, rewolucja 1905 r.

Austro-Węgry, struktura wewnętrzna, państwo konstytucyjne i wielonarodowe.

Stany Zjednoczone po wojnie secesyjnej, podbój „Dzikiego Zachodu”, imigracja, awans do roli największej potęgi gospodarczej świata.

Modernizacja Japonii (wzmianka).

Zbiorowy kolonializm w Chinach (zasady tego kolonializmu, bez szczegółów na temat wojen opiumowych czy też powstania bokserów).

Konflikty między Niemcami a Rosją, Francją i Anglią.

Trójprzymierze i Trójporozumienie (Ententa).

Postacie: Otto Bismarck, Wilhelm II, Wiktorja, Mutsuhito, Teodor Roosevelt, Mikołaj II, Piotr Stołypin, Franciszek Józef, Adolf Thiers, Benjamin Disraeli.

Dane chronologiczne: koniec wojny secesyjnej w USA, zjednoczenie Niemiec, ogłoszenie Francji republiką, powstanie Austro-Węgier, reformy Aleksandra II i rewolucja w Rosji, początek modernizacji Japonii.

Dane geograficzne: mocarstwa i ich imperia kolonialne ok. 1910 r.; największe metropolie miejskie świata.

Pojęcia: wyliczone na początku modułu oraz gospodarka monopolistyczna, koalicja, emigracja i imigracja.

► **Treści dodatkowe:**

Zjednoczenie Włoch (Camille Cavour, Giuseppe Garibaldi).

Organizacja imperium brytyjskiego (protektoraty i dominia), więcej informacji na temat Kanady, Związku Południowej Afryki oraz Indii.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: zagrożenia dla jedności europejskiej.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: rola nacjonalizmu na przełomie XIX i XX w.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Ukazanie przyczyn załamania powiedeńskiego porządku politycznego.

↓↓↓

Umiejętności: Rozumienie znaczenia równowagi politycznej dla zachowania pokoju.

↓↓↓

Treści: Konflikty między mocarstwami w początkach XX w.

III. Polacy w walce o niepodległość, w pracy i życiu codziennym (1864 - 1914)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** powstania zbrojne i przykłady pracy organicznej.
- **Umiejętności:** przeplatanie się walki zbrojnej i pracy organicznej na przykładzie biografii postaci historycznej lub kogoś z własnych przodków.
- **Postawy:** wyważona ocena tak „powstańców”, jak i „organiczników”.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Represje popowstaniowe w Królestwie Polskim; ucisk narodowy w zaborach rosyjskim i pruskim u schyłku XIX w.; autonomia Galicji w ramach Austro–Węgier.

Rozwój przemysłowy Śląska, Poznańskiego i Królestwa, stagnacja Galicji.

Gospodarka kapitalistyczna, rola burżuazji (także żydowskiej i niemieckiej).

Wzrost znaczenia inteligencji.

Rola Kościoła, laicyzacja i równocześnie związek polskość z katolicyzmem.

Powstanie partii i ugrupowań politycznych: Narodowa Demokracja, PPS, SDKPiL, konserwatyści krakowscy, ruch ludowy.

Rewolucja 1905 r. w Królestwie Polskim.

Działalność patriotyczna w Galicji tuż przed wybuchem wojny.

Ekonomiczna emigracja polska do krajów zachodniej Europy i Ameryki.

Postacie: „organicznicy”: wspomniani w klasie drugiej (Ksawery Drucki–Lubecki, wymienieni w module XIII), Leopold Kronenberg, Piotr Wawrzyniak, Ignacy Łukasiewicz; uczeni: Marian Smoluchowski; pisarze i publicyści: Józef Ignacy Kraszewski, Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz, Józef Szujski; artyści: Jan Matejko, Stanisław Wyspiański; politycy: Ludwik Waryński, Roman Dmowski, Bolesław Limanowski, Róża Luksemburg, Józef Piłsudski.

Dane chronologiczne: klęska powstania styczniowego, początek autonomii Galicji, rewolucja w Rosji, początek działalności Piłsudskiego w Galicji.

Dane geograficzne: ziemie polskie u schyłku XIX w.

Pojęcia: praca organiczna, germanizacja, rusyfikacja, autonomia, kapitalizm, burżuazja, walka klasowa, rewolucja (w ujęciu socjalistów), solidaryzm społeczny, antysemityzm, uprzemysłowienie, emigracja.

► **Treści dodatkowe:**

Ośrodki polonijne w Niemczech i Rosji poza ziemią polskimi, kariery Polaków w Austro-Węgrzech.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: patrz moduł I w tej klasie

Edukacja regionalna: patrz motyw kluczowy; także znajomość modernizacyjnych zmian w miastach (arterie komunikacyjne, budowle, konserwacja zabytków, zasłużeni prezydenci miast); odpowiednio więcej wiadomości na temat: autonomii Galicji, uprzemysłowienia Śląska, postępu cywilizacyjnego w Poznańskim, rozwoju przemysłu w Łodzi i Warszawie.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: kultura i literatura pozytywizmu i Młodej Polski.

Wiedza o społeczeństwie: przykłady inicjatyw obywatelskich, powstanie polskich doktryn i partii politycznych, częściowo aktualnych do dziś.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie i docenienie pracy organicznej.

↓↓↓

Umiejętności: Wskazanie przykładów organicznikowskiej działalności we własnej rodzinie, w miejscowości, regionie.

↓↓↓

Treści: Koncepcje i formy pracy organicznej.

IV. Pierwsza wojna światowa, rewolucja w Rosji

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przyczyny i skutki pierwszej wojny światowej.
- **Umiejętności:** poszukiwanie korzeni tak tragicznego konfliktu w okresie rozwoju gospodarki i kultury, jakim był XIX w.
- **Postawy:** przestroga przed nacjonalizmem, imperializmem i militarizmem.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Nawiązanie: konflikty między mocarstwami, ententa i państwa centralne.

Zamach w Sarajewie, wybuch wojny.

Bitwa nad Marną, wojna pozycyjna.

Kryzys w Rosji, program bolszewików; rewolucje w Rosji: lutowa (demokratyczna) i październikowa (komunistyczna); pokój brzeski.

Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny.

Kłęska Niemiec, rozpad Austro-Węgier.

(Do skutków wojny wrócimy później)

Rozwój techniki w czasie wojny; rola kobiet w wojennej gospodarce.

Droga Polski do niepodległości w czasie wojny: programy polityczne Dmowskiego i Piłsudskiego, legiony, Akt 5 listopada, oświadczenia władz rewolucyjnej Rosji, Komitet Narodowy Polski w Paryżu, armia Hallera, kryzys przysięgowy, Rada Regencyjna, „trzynasty punkt” Wilsona, Polska Organizacja Wojskowa, autorytet Piłsudskiego.

Postacie: Wilhelm II, Thomas Woodrow Wilson, Ferdynand Foch, Mikołaj II, Włodzimierz Lenin, Józef Piłsudski, Roman Dmowski, Ignacy Paderewski, Józef Haller, Edward Rydz-Śmigły, Kazimierz Sosnkowski, Władysław Sikorski.

Dane chronologiczne: wybuch wojny, bitwa nad Marną, wymarsz „pierwszej kadrowej”, zajęcie przez Niemców Warszawy, Akt 5 listopada, kryzys przysięgowy, rewolucje w Rosji, traktaty brzeskie, przystąpienie USA do wojny, zawieszenie broni.

Dane geograficzne: Sarajewo, Marna, Paryż, Warszawa, Londyn, Petersburg, Gorlice, Kostiuchnowka, Brześć nad Bugiem, Compiègne.

Pojęcia: wojna światowa, wojna pozycyjna, wojna podwodna, blokada morską, rewolucja proletariacka, zawieszenie broni.

Początek konfliktu, którego finał nastąpił dopiero w 1945 r. (walka Niemiec o hegemonię).

► **Treści dodatkowe:**

Bardziej szczegółowe przedstawienie działań wojennych (np. bitwa pod Verdun).

Technika wojskowa (przewaga środków obrony nad środkami ataku).

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: pierwsza wojna światowa jako „wielka wojna domowa w Europie”.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: geneza totalitaryzmu.

► **Motywy kluczowe:**

Cel: Postrzeganie pierwszej wojny światowej, jako początku historii najnowszej.

↓↓↓

Umiejętności: Znajdowanie trwałych skutków tej wojny (np. odrodzenie Polski po rozbiorach).

↓↓↓

Treści: Skutki pierwszej wojny światowej.

V. Odbudowa państwa polskiego (1918 - 1921)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** granice i ustrój odrodzonej Polski.
- **Umiejętności:** rozumienie zagrożeń wynikających z takiego właśnie kształtu terytorialnego i ustrojowego Polski.
- **Postawy:** uznanie dla dzieła odbudowy niepodległej Polski.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Przyczyny odrodzenia Polski; kształtowanie się ogólnopolskich władz państwowych, konstytucja marcowa; tworzenie polskiej armii.

Decyzje paryskiej konferencji pokojowej odnoszące się do Polski (do traktatu wersalskiego wrócimy w następnych modułach), walka o granice (obrona Lwowa, problem Wilna, powstanie wielkopolskie, plebiscyty na Mazurach i na Górnym Śląsku, powstania śląskie); wojna z bolszewikami.

Postacie: Józef Piłsudski, Roman Dmowski, Ignacy Paderewski, Józef Haller, Edward Rydz-Śmigły, Ignacy Daszyński, Jędrzej Moraczewski, Wincenty Witos.

Dane chronologiczne: Piłsudski obejmuje urząd naczelnika państwa, podpisanie traktatu wersalskiego, bitwa warszawska („cud nad Wisłą”), podpisanie traktatu ryskiego, uchwalenie konstytucji marcowej, trzecie powstanie śląskie.

Dane geograficzne: Warszawa, Poznań, Katowice, Kraków, Lublin, Lwów, Wilno, Gdańsk, granice Polski w 1921 r., linia ryska i linia Curzona.

Pojęcia: Druga Rzeczpospolita, niepodległość, konstytucja, system parlamentarno-gabinetowy, reprezentacyjna prezydentura, plebiscyt, wybory powszechne, sejm.

► Treści dodatkowe:

Bardziej szczegółowe przedstawienie przyczyn i przebiegu wojny z bolszewikami.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja regionalna: regionalne ośrodki władzy w jesieni 1918 r., przywódcy w poszczególnych dzielnicach Polski (np. Wojciech Korfanty na Śląsku); bardziej szczegółowo powstanie wielkopolskie, powstania śląskie, wojna z bolszewikami (miejsca bitew, cmentarze, pomniki, pamięć o bohaterach znanych lokalnie).

Obrona cywilna: tradycje w walce za ojczyznę.

Edukacja europejska: znaczenie powstrzymania bolszewików w 1920 r. dla dalszych losów Europy w XX w.

Edukacja czytelnicza i medialna: wchodzimy w okres, gdy możemy korzystać nie tylko z publikacji książkowych i prasowych, ale z tradycji ustnej i z zapisków rodzinnych (najczęściej w postaci rękopisów); dysponujemy już licznymi fotografiami i filmami dokumentalnymi (co odnosi się także do pierwszej wojny światowej, omawianej w module poprzednim); uczymy się te źródła wyszukiwać, korzystać z nich, klasyfikować je oraz przechowywać.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

[Nie przewiduję]

► Motyw kluczowy:

Cel: Rola Józefa Piłsudskiego w czasie odbudowy państwa polskiego.

↓↓↓

Umiejętności: Wskazanie tych momentów, w których działania Piłsudskiego miały znaczenie decydujące.

↓↓↓

Treści: Proces odbudowy Polski w latach 1918 - 1921.

VI. Świat i Polska w okresie międzywojennym: gospodarka i kultura

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** podstawy ekonomiczne dwudziestolecia międzywojennego.
- **Umiejętności:** ukazanie skutków wielkiego kryzysu ekonomicznego z odwołaniem do konkretów znanych z codziennego życia (np. sytuacja bezrobotnego).

► Treści programowe (obligatoryjne):

Ekonomiczne i społeczne skutki wojny (zniszczenia, zadłużenie, inflacja, kombatanci, brutalizacja obyczajów, upadek autorytetów i wiary w humanistyczne ideały, komunizm w Rosji, frustracja w Niemczech).

Zdobycze techniczne dwudziestolecia: rozpowszechnienie oświetlenia elektrycznego, telefonów i zmechanizowanego sprzętu domowego, rozwój motoryzacji, lotnictwa, sieci telefonicznych, kina, radia.

Zmiany kulturowe: likwidacja analfabetyzmu, równouprawnienie kobiet, nowa epoka w damskich strojach, rozluźnienie norm obyczajowych; nowe rozrywki (kino, radio, muzyka nagrywana na płytach, listy przebojów, sława gwiazd kina i estrady); ilustrowana prasa, masowy sport (igrzyska olimpijskie, piłka nożna).

Wielki kryzys i jego skutki: „New deal” w USA, hitleryzm w Niemczech (zasygnalizowanie problemu).

W Polsce połączenie trzech zaborów w jeden obszar ekonomiczny, usuwanie zniszczeń wojennych, reforma walutowa, budowa Gdyni, kryzys 1929-35 r., problemy gospodarcze wsi oraz budowa COP, rozwój nauki, literatury i sztuki.

Problem mniejszości narodowych, także w Polsce.

Postacie: Władysław Grabski, Franklin D. Roosevelt, Eugeniusz Kwiatkowski.

Dane chronologiczne: wprowadzenie złotego, wielki kryzys gospodarczy.

Dane geograficzne: mapa polityczna świata w 1921 r.

Pojęcia: koniunktura, kryzys, recesja, inflacja, bezrobocie, „new deal”.

Problem dyskusyjny: osłabienie tempa rozwoju ekonomicznego świata w okresie międzywojennym (w porównaniu do rozwoju w XIX w.); osiągnięcia i porażki gospodarcze Polski w dwudziestoleciu (właściwa ocena na tle świata).

► Treści dodatkowe:

Porównawczy przegląd od starożytności: modelu rodziny, szkoły (organizacja, metody nauczania), strojów i fryzur, rozrywek.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja filozoficzna: neopozytywizm, początki egzystencjalizmu, psychoanaliza, zmiana paradygmatu nauk przyrodniczych (to zagadnienie dotyczy także fizyki).

Edukacja medialna: lata dwudzieste i trzydzieste początkiem nowej epoki w dziejach mediów (wysokonakładowa i ilustrowana prasa, radio, film).

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: najważniejsze zjawiska kulturowe dwudziestolecia międzywojennego.

Wiedza o społeczeństwie: koniunktura i recesja w gospodarce, społeczne i polityczne skutki tych procesów.

Technika: zasady działania filmu, radia, nagrań płytowych.

Sztuka: architektura nowoczesna, malarstwo abstrakcyjne i surrealistyczne, nowe kierunki w muzyce (orkiestry swingowe, piosenka popularna, jazz).

► Motyw kluczowy:

Cel: Zrozumienie przełomu obyczajowego lat dwudziestych.

↓↓↓

Umiejętności: Opis strojów, filmów, muzyki z tamtych czasów.

↓↓↓

Treści: Wiadomości na temat kultury z „epoki kina i jazzu”.

VII. Świat i Polska w okresie międzywojennym: demokracja, faszyzm, komunizm

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** kryzys demokracji, komunizm w Rosji i hitleryzm w Niemczech.
- **Umiejętności:** formułowanie argumentów przeciw demokracji oraz umiejętność występowania w jej obronie.
- **Postawy:** gotowość do obrony demokracji.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Zasady ideologii komunistycznej; przypomnienie na temat rewolucji październikowej w Rosji, wojna domowa czerwonych z białymi, umocnienie władzy bolszewików, utworzenie ZSRR, rządy Stalina (terror, łagry, kolektywizacja rolnictwa; gwałtowne uprzemysłowienie).

Istota i geneza faszyzmu (faszyzm włoski w największym skrócie: zasady funkcjonowania systemu bez szczegółów politycznych).

Republika weimarska, program Hitlera, rewolucja narodowosocjalistyczna, początki Trzeciej Rzeszy, odbudowa militarnej potęgi Niemiec.

Polska: konstytucja marcowa (nawiązanie), zamordowanie Narutowicza, okres demokracji parlamentarnej, przewrót majowy, zaostrenie dyktatury sanacyjnej w okresie wielkiego kryzysu, konstytucja kwietniowa, sanacja po śmierci Piłsudskiego.

Postacie: Włodzimierz Lenin, Józef Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Wincenty Witos, Ignacy Daszyński, Roman Dmowski, Gabriel Narutowicz, Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki, Walery Sławek, Edward Rydz-Śmigły.

Dane chronologiczne: uchwalenie konstytucji marcowej, przewrót majowy, wielki kryzys ekonomiczny, dojście Hitlera do władzy, uchwalenie konstytucji kwietniowej, śmierć Piłsudskiego.

Dane geograficzne: mapa polityczna Europy w okresie 1921 - 1937.

Pojęcia: demagogia („demagog” w starożytności i współcześnie), populizm, faszyzm włoski i niemiecki (narodowy socjalizm, nazizm, hitle-

ryzm), „przestrzeń życiowa”, nacjonalizm, państwo policyjne (w rozumieniu totalitarnym), antysemityzm, komunizm, bolszewizm, demokracja, system parlamentarny, konstytucja, „sejmokracja”, zamach stanu, autorytaryzm, sanacja.

► **Treści dodatkowe:**

Sanacja jako system autorytarny, ale czy faszystujący?

Spór endecji i zwolenników Piłsudskiego w Drugiej Rzeczypospolitej.

Wojna domowa w Hiszpanii, rządy frankistowskie.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Kultura polska na tle...: faszyzm i komunizm zagrożeniem dla ideałów humanistycznych, zasługi Polaków w zwalczaniu tych systemów.

Edukacja filozoficzna: marksizm i jego leninowsko–stalinowska wersja.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: zagrożenia dla demokracji na przykładzie sukcesów komunizmu i faszyzmu w dwudziestoleciu; problem przestrzegania prawa w życiu państwa (przewrót majowy i tryb uchwalenia konstytucji kwietniowej); porównanie konstytucji marcowej, kwietniowej i obecnie obowiązującej w Polsce.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Znajomość istoty ustroju totalitarnego.

↓↓↓

Umiejętności: Porównanie komunizmu i faszyzmu (cechy wspólne i różnice).

↓↓↓

Treści: Geneza i cechy charakterystyczne komunizmu i faszyzmu.

VIII. Świat i Polska w okresie międzywojennym: polityka międzynarodowa

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** cechy systemu wersalskiego, przyczyny i etapy jego dekompozycji.

– **Umiejętności:** porównanie systemu wersalskiego z systemem powie-deńskim.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Skutki pierwszej wojny światowej: polityczne, gospodarczo – społeczne i psychologiczne.

Paryska konferencja pokojowa, traktat wersalski, izolacjonizm USA.

Porządek wersalski i jego niestabilność, miejsce Polski w Europie.

Współpraca niemiecko – sowiecka (traktat w Rapallo).

Chwilowe odprężenie i wielki kryzys ekonomiczny.

Początki Trzeciej Rzeszy, remilitaryzacja Nadrenii, przyłączenie Austrii, problem Sudetów, konferencja w Monachium, likwidacja Czecho-słowacji.

Polityka polska: sojusz z Francją, zasada równej odległości od Moskwy i Berlina, żądania niemieckie, odmowa polska.

Pakt Ribbentrop – Mołotow, sojusz polsko – brytyjski.

Sytuacja Polski w przeddzień wybuchu nowej wojny.

Podsumowanie dorobku Drugiej Rzeczypospolitej.

Postacie: David Lloyd George, Georges Clemenceau, Thomas Woodrow Wilson, Józef Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Neville Chamberlain, Wiaczesław Mołotow, Joachim Ribbentrop, Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki, Józef Beck.

Dane chronologiczne: podpisanie traktatu wersalskiego, wielki kryzys ekonomiczny, dojście Hitlera do władzy, podpisanie układu monachijskiego i paktu sowiecko–niemieckiego, zawarcie sojuszu między Polską a Wielką Brytanią.

Dane geograficzne: mapa świata w 1914, 1921 i 1939 r. – porównanie.

Pojęcia: system wersalski, izolacjonizm, komunizm, faszyzm, remilitaryzacja, „anschluss”, „polityka appeasementu”, „polityka monachijska”.

Analogie: układy rozbiorowe w XVIII w. a pakt Ribbentrop – Mołotow; granica podziału Europy na strefy wpływów w 1807 (traktat z Tylży) i w 1939 r.

► Treści dodatkowe:

Układ w Locarno, polityka Gustawa Stresemanna, funkcjonowanie Ligi Narodów, agresja Japonii na Chiny.

► Ścieżki edukacyjne:

Edukacja europejska: plany zjednoczenia Europy w 1929 r. (Gustaw Stresemann i Aristide Briand); zagrożenie dla jedności europejskiej w przypadku kryzysu ekonomicznego.

Edukacja medialna: propaganda stalinowska i hitlerowska, zagrożenie manipulacją za pośrednictwem mediów, cenzura, „przeinaczanie” znaczenia słów.

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Język polski: dorobek polskiej kultury w okresie dwudziestolecia.

► Motyw kluczowy:

Cel: Negatywna ocena „polityki uspokajania” agresorów.

↓↓↓

Umiejętności: Dobór argumentów w dyskusji na temat zysków i strat sygnatariuszy monachijskiego układu.

↓↓↓

Treści: Geneza i postanowienia konferencji w Monachium.

IX. Druga wojna światowa: pierwszy etap do 1941 r. _____

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** przyczyny wojny, współpraca Trzeciej Rzeszy i ZSRR, działania wojenne i zmiany terytorialne do czerwca 1941 r.

– **Umiejętności:** uzasadnienie poglądu, że przyczyn drugiej wojny światowej należy szukać w skutkach wojny pierwszej (dobór argumentów).

– **Postawy:** potępienie sprawców konfliktu, uznanie dla oporu stawianego przez Polaków.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Przyczyny wojny (podsumowanie), pakt Ribbentrop – Mołotow (przypomnienie).

Kłęska wrześniowa, realizacja porozumienia niemiecko–sowieckiego; podział Rzeczypospolitej między Trzecią Rzeszę i Związek Sowiecki.

Przystąpienie Francji i Anglii do wojny, „dziwna wojna”, bitwa o Atlantyk.

Wzmianka o wojnie sowiecko–fińskiej; aneksja krajów bałtyckich przez ZSRR.

Podbój Danii i Norwegii przez Niemcy, atak Niemiec na Holandię, Belgię i Francję, klęska Francji, bitwa o Anglię, udział Polaków w tych walkach (bez szczegółów militarnych).

Postacie: Adolf Hitler, Józef Stalin, Winston Churchill, Filip Petain, Charles de Gaulle; Edward Rydz–Śmigły, Ignacy Mościcki, Józef Beck, Władysław Sikorski, Władysław Raczkiewicz, Henryk Sucharski, Władysław Raginis.

Dane chronologiczne: napaść Niemiec na Polskę, przystąpienie Anglii i Francji do wojny, atak sowiecki na wschodnią rubież Rzeczypospolitej, klęska Francji, bitwa o Anglię.

Dane geograficzne: Warszawa, Gdańsk (Westerplatte), Mława, Wiza, Mokra, Kutno i Bzura, Kock, podział terytorium Rzeczypospolitej, Brześć, obszary opanowane przez Niemcy i Włochy do wiosny 1941 r., Narwik, państwa bałtyckie.

Pojęcia: agresja, wojna błyskawiczna, „dziwna wojna”, „czwarty rozbiór” (możliwość nieporozumienia: 1815 i 1939 r.), rząd emigracyjny (rząd na uchodźstwie).

► **Treści dodatkowe:**

Czy słuszne jest uważanie podziału Rzeczypospolitej z 1939 r. za kolejny rozbiór? (analogie i różnice w porównaniu z rozbiorami z końca XVIII w.)

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: 17 września 1939 r. dla Polaków i Ukraińców; trudność wypracowania wspólnej wizji historii przez sąsiadujące narody.

Obrona cywilna: postawa ludności cywilnej w czasie wojny obronnej we wrześniu 1939 r. (głównie obrona Warszawy) jako przykład znaczenia obrony cywilnej.

Edukacja regionalna: wojna obronna z 1939 r. w danym regionie (miejsca walk, pomniki, cmentarze, pamiątki w muzeach i zbiorach prywatnych).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: katastrofa wrześniowa jako cezura także w kulturalnych dziejach Polski; początek nowej fali emigracji polskiej.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie znaczenia katastrofy wrześniowej w dziejach Polski.

↓↓↓

Umiejętności: Dyskusja nad możliwościami jej uniknięcia (sztuka argumentacji).

↓↓↓

Treści: Sytuacja Polski tuż przed wybuchem wojny; przebieg wojny obronnej we wrześniu 1939 r.

Uwaga dotycząca rozkładu materiału: moduł ten można zrealizować na dwóch godzinach lekcyjnych (rezerwa na tematy powtórzeniowe i uzupełniające).

X. Druga wojna światowa: zwycięstwo wielkiej koalicji, gospodarka wojenna, rozwój techniki, ludobójstwo

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** działania wojenne w drugim etapie wojny, ludobójstwo.
- **Umiejętności:** ustalenie przyczyn zwycięstwa wielkiej koalicji (np. analiza danych statystycznych dotyczących zaludnienia i gospodarki); w odniesieniu do ludobójstwa: patrz motyw kluczowy.
- **Postawy:** docenianie zwycięstwa nad faszyzmem.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Ofensywa niemiecka przeciw ZSRR; powstanie wielkiej koalicji: „Karta Atlantycka”, atak Japonii na USA, sojusz brytyjsko – sowiecki.

Bitwy pod Stalingradem i Kurskiem (zasadniczy przełom w wojnie), klęska Niemców w Afryce, atak aliantów na Włochy, przełom w bitwie o Atlantyk.

Konferencja w Teheranie.

Gospodarka wojenna: koniunktura w USA, militaryzacja gospodarki w Trzeciej Rzeszy, dostawy z USA dla Wielkiej Brytanii i ZSRR.

Marsz Armii Czerwonej na Berlin, drugi front, bombardowania Niemiec.

Konferencje w Jałcie i Poczdamie (do konferencji tych jeszcze wróćmy).

Rozwój techniki i medycyny (czołgi, samoloty, motoryzacja, pierwsze rakiety, radar, bomba atomowa, rozpowszechnienie antybiotyków).

Ludobójstwo: zagłada Żydów, obozy koncentracyjne, łagry, masowe egzekucje, bombardowania, wykorzystywanie pracy niewolniczej (Niemcy, Japonia, ZSRR).

Postacie: Adolf Hitler, Benito Mussolini, Józef Stalin, Winston Churchill, Franklin Delano Roosevelt.

Dane chronologiczne: atak Niemiec na ZSRR, atak Japończyków na Pearl Harbor, bitwa pod Midway, bitwa pod El-Alamein, koniec bitwy pod Stalingradem, kapitulacja Włoch, lądowanie w Normandii, sforsowanie

wanie Bugu przez Armię Czerwoną, kapitulacja Niemiec, konferencje wielkiej trójki, kapitulacja Japonii.

Dane geograficzne: państwa osi, ich sojusznicy i tereny przez nie okupowane w końcu 1942 r., przebieg frontów w Europie na przełomie lipca i sierpnia 1944 r., linia spotkania wojsk sowieckich i anglo-amerykańskich w maju 1945 r. w Europie; Berlin, Rzym, Tokio, Moskwa, Londyn, Waszyngton, Midway, Hawaje, Stalingrad (dziś Wołgograd), Normandia we Francji, Teheran, Jałta, Poczdam, Hiroszima.

Pojęcia: wielka koalicja (koalicja antyhitlerowska, antyfaszystowska), oś Berlin – Rzym – Tokio, wielka trójka, bezwarunkowa kapitulacja, ludobójstwo, holokaust.

Spojrzenie na okres 1914 - 1945 jako na „wojnę trzydziestoletnią XX w.”

► Treści dodatkowe:

Bardziej szczegółowy przebieg działań wojennych.

► Ścieżki edukacyjne:

[Nie przewiduję]

► Integracja międzyprzedmiotowa:

Religia/etyka: moralna ocena wojny i ludobójstwa.

► Motyw kluczowy:

Cel: Potępienie ludobójstwa.

↓↓↓

Umiejętności: Opis przyczyn i sposobów ludobójstwa (wiedza ze źródeł innych niż podręcznik; patrz motyw kluczowy w module następnym).

↓↓↓

Treści: Ludobójstwo w czasie drugiej wojny światowej (zagłada Żydów jako jego szczególny przykład).

XI. Druga wojna światowa: okupacja, Polska Walcząca, stosunki polsko – sowieckie

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** życie pod okupacją, polskie państwo podziemne, Polska a ZSRR (wrogowie czy sojusznicy?).

– **Umiejętności:** dotyczące martyrologii i ruchu oporu – wskazane w motywie kluczowym.

– **Postawy:** pamięć o zbrodniach, tak niemieckich, jak i sowieckich, powiązana z dążeniem do przezwyciężenia trudnej przeszłości i pojednania.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Podział Rzeczypospolitej we wrześniu 1939 r., dwie okupacje, aneksje części terytorium Rzeczypospolitej do Trzeciej Rzeszy i ZSRR, Generalne Gubernatorstwo.

Terror niemiecki i sowiecki (specyfika okupacji sowieckiej: fikcja „wyzwolenia” z burżuazyjnego ucisku).

Polski rząd na uchodźstwie („rząd londyński”).

Państwo podziemne, Delegatura Rządu na Kraj, ZWZ i AK, RJN.

Ruch oporu: walka cywilna i zbrojna, organizacje: oprócz AK, także BCh, NSZ, GL/AL (do GL i AL wrócimy w module następnym).

[Działania regularnych polskich sił zbrojnych podsumujemy w module następnym.]

Różne postawy wobec okupacji, warunki ekonomiczne, eksploatacja.

Zagłada polskich Żydów, postawy Polaków wobec Żydów.

Problem „dwóch wrogów”, układ Sikorski – Majska, armia polska w ZSRR i jej wymarsz na Bliski Wschód, zbrodnia katyńska.

Postacie: Władysław Raczkiewicz, Władysław Sikorski, Kazimierz Sosnkowski, Stanisław Mikołajczyk, Stefan „Grot” Rowecki, Tadeusz „Bór” Komorowski, Władysław Anders, Jan Stanisław Jankowski, Kazimierz Pużak.

Dane chronologiczne: klęska wrześniowa, atak Niemiec na ZSRR, zawarcie układu polsko-sowieckiego, zerwanie stosunków polsko-sowieckich.

Dane geograficzne: linia rozgraniczenia okupacji niemieckiej i sowieckiej w latach 1939 - 1941, obszar Generalnego Gubernatorstwa, trasa przemarszu armii Andersa, Katyń.

Pojęcia: martyrologia, okupacja, terror, państwo podziemne, konspiracja, walka cywilna, partyzantka, sabotaż, getto, kolaboracja.

► **Treści dodatkowe:**

Polemiki wśród polskiej emigracji w Londynie związane z układem polsko-sowieckim; okoliczności śmierci Władysława Sikorskiego.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja regionalna: martyrologia i ruch oporu w danym regionie.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: okupacyjna rzeczywistość w literaturze; poeci okresu okupacji.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Poznanie martyrologii i form oporu narodu polskiego.
↓ ↓ ↓

Umiejętności: Gromadzenie informacji na ten temat (czerpanych ze wspomnień rodzinnych, filmów dokumentalnych i fabularnych, dzieł literackich, fotografii, pamiętników, dokumentów, prasy konspiracyjnej, zwiedzania miejsc zagłady i walk partyzanckich).
↓ ↓ ↓

Treści: Postępowanie okupantów wobec obywateli Rzeczypospolitej; Polska Walcząca: jej władze i osiągnięcia.

XII. Druga wojna światowa: powstanie warszawskie, geneza Polski Ludowej

► Cele nauczania:

– **Wiedza:** dwa obozy polityczne w Polsce w 1944 r., powstanie warszawskie.

– **Umiejętności:** porównanie programów politycznych polskich komunistów i ludzi walczących o Polskę niepodległą (z dokumentów źródłowych i wspomnień świadków epoki).

– **Postawy:** ocena celów obu obozów politycznych (wyważenie opinii).

► Treści programowe (obligatoryjne):

Sytuacja Polski (i Polaków w ZSRR) po zerwaniu stosunków między polskim rządem na wychodźstwie a rządem sowieckim.

ZPP w Związku Sowieckim, armia Berlinga.

PPR i jej program polityczny, GL i AL, KRN.

Dramat Polaków na kresach wschodnich.

Wyzwolenie ziem polskich do Wisły, „Polska lubelska”.

Dwa obozy polityczne w Polsce w 1944 r. (partie polityczne, instytucje, organizacje ruchu oporu, przywódcy, wizja powojennej Polski, sojusznicy).

Powstanie warszawskie: geneza, odpowiedzialność za wywołanie powstania, zniszczenie miasta, stosunek mocarstw wielkiej koalicji do powstania, ocena.

Ofensywa styczniowa i wyzwolenie całości współczesnej Polski.

Decyzje konferencji teherańskiej i jałtańskiej dotyczące Polski, rząd jedności narodowej (do tego zagadnienia jeszcze wrócimy).

Podsumowanie udziału sił polskich w całej wojnie (bitwy, formacje, dowódcy); wkład Polaków do zwycięstwa wielkiej koalicji.

Postacie: Józef Stalin, Władysław Gomułka, Bolesław Bierut, Edward Osóbka-Morawski, Stanisław Mikołajczyk, Jan Stanisław Jankowski, Leopold Okulicki, Kazimierz Pużak, Tomasz Arciszewski, Władysław Andres, Zygmunt Berling.

Dane chronologiczne: powstanie PPR, wkroczenie Armii Czerwonej na obszar współczesnego państwa polskiego, utworzenie PKWN, wybuch powstania warszawskiego, powstanie rządu jedności narodowej.

Dane geograficzne: linia ryska i linia Curzona, Lwów, Wilno, Lublin, Warszawa, Wisła, Odra i Nysa Łużycka, Monte Cassino, Berlin.

Pojęcia: demokracja, niepodległość, socjalizm, komunizm.

Dyskusja: wyzwolenie czy nowa okupacja (dobór argumentów na poparcie obu stanowisk, rozstrzygnięcie sporu z perspektywy dalszych losów Polski po wojnie).

► **Treści dodatkowe:**

Proces szesnastu.

Czy można było liczyć na sowiecką pomoc dla powstania warszawskiego?

Porównanie osiągnięć bojowych i miejsca w polskiej tradycji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i Ludowego Wojska Polskiego.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja regionalna: walki wyzwolenicze 1944 - 1945 w danym regionie.

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: powstanie warszawskie w literaturze.

► **Motywy kluczowe:**

Cel: Ocena powstania warszawskiego.

↓↓↓

Umiejętności: Analiza wszelkich „za i przeciw” dotyczących wybuchu powstania (wiedza z dokumentów źródłowych).

↓↓↓

Treści: Przyczyny i skutki powstania warszawskiego.

XIII. Kształtowanie się porządku jałtańskiego i Polski Ludowej (1945 - 1948)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** zasady systemu jałtańskiego, komunizm w Polsce.
- **Umiejętności:** wydobyć istoty powojennego porządku politycznego z uchwał konferencji jałtańskiej i poczdamskiej; wiedza o początkach Polski Ludowej z dokumentów, filmów i wspomnień świadków epoki.
- **Postawy:** wyważona ocena systemu jałtańskiego.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Postanowienia konferencji w Jałcie i Poczdamie (podsumowanie).

Powołanie ONZ, proces w Norymberdze.

Załamanie się współpracy ZSRR z Zachodem, plan Marshalla, kryzys berliński, doktryna Trumana.

Rząd jedności narodowej w Polsce, terror UB, niepodległościowe podziemie, konfrontacja PPR i PSL, wybory do sejmu, pełnia władzy w ręku komunistów.

Zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych; wysiedlenie Niemców z tych ziem. Repatriacja Polaków z Kresów (ucieczka przed terrorem, przymusowa deportacja). Plan trzyletni.

Postacie: Franklin Delano Roosevelt, Harry Truman, Józef Stalin, Winston Churchill, Władysław Gomułka, Bolesław Bierut, Stanisław Mikołajczyk.

Dane chronologiczne: zakończenie drugiej wojny światowej, blokada Berlina; w Polsce: powołanie rządu jedności, wybory, powstanie PZPR.

Dane geograficzne: mapa polityczna Europy z 1937 i 1945 r. – porównanie; terytorium Polski z 1939 i 1945 r. (część wspólna obu terytoriów, stracone Kresy i nabyte Ziemi Odzyskane), linia Curzona, granica na Odrze i Nysie.

Pojęcia: kapitalizm, komunizm, demokracja, totalitaryzm, „żelazna kurtyna”, „zimna wojna”, repatriacja, stalinizm.

System jałtański z punktu widzenia Polski: stabilizacja, nowe granice,

protektorat sowiecki (ustrój komunistyczny i włączenie do strefy niedorozwoju technologicznego).

▶ **Treści dodatkowe:**

Ocena działalności Mikołajczyka.

▶ **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: podział Europy w 1948 r. początkiem procesów zjednoczeniowych w zachodniej części kontynentu.

Edukacja regionalna: na byłych Ziemiach Odzyskanych – integracja różnych grup (autochtonów, repatriantów z Kresów, przybyszów z Polski centralnej) w nowe społeczeństwo; odbudowa ze zniszczeń wojennych.

▶ **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: wymiana elit i migracje przyczyną unifikacji kulturowej; 1945 r. początkiem nowej epoki w Polskiej kulturze (charakterystyka tego okresu).

Wiedza o społeczeństwie: struktura i działalność ONZ.

▶ **Motyw kluczowy:**

Cel:	Różnice ustrojowe i gospodarcze między komunistycznym Wschodem a kapitalistycznym i demokratycznym Zachodem. ↓↓↓
Umiejętności:	Opis tych różnic na podstawie wspomnień świadków epoki, dokumentów, filmów (nawet dobrych filmów sensacyjnych). ↓↓↓
Treści:	Konfrontacja Wschód – Zachód, „zimna wojna”.

XIV. Świat i Polska w epoce zimnej wojny (1948 - 1989)

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** przyspieszenie cywilizacyjne w drugiej połowie XX w.
- **Umiejętności:** obserwacja przejawów rozwoju cywilizacyjnego wokół nas.
- **Postawy:** docenianie osiągnięć połączone ze świadomością zagrożeń.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Dynamiczny wzrost zaludnienia w skali całego świata.

Technika: uprzemysłowienie, motoryzacja, „podbój” kosmosu, broń i energetyka nuklearna, elektronika, automatyzacja, nowe środki łączności, komputery.

Kultura: kontrkultura lat sześćdziesiątych, nowa rola młodzieży, muzyka rockowa, kultura masowa, telewizja.

Zmiany w Kościele: II sobór watykański, ekumenizm, pontyfikat Jana Pawła II.

Zagadnienia polityczne:

– Dwa państwa niemieckie, mur berliński, NATO i Układ Warszawski, dominacja i ograniczona konfrontacja USA i ZSRR.

– „Odwilż” w ZSRR, ingerencje sowieckie na Węgrzech i w Czechosłowacji.

– Dekolonizacja, Chiny pod władzą komunistów (bez rozwijania problemu).

Polska: terytorium, ludność, stalinizm, zmiany gospodarczo-społeczne lat pięćdziesiątych, polski październik, mała stabilizacja, wydarzenia grudniowe na Wybrzeżu, próba przyspieszenia rozwoju w latach siedemdziesiątych, początki demokratycznej opozycji, Karol Wojtyła papieżem, wydarzenia sierpniowe i powstanie „Solidarności”, delegalizacja „Solidarności”.

Postacie: Józef Stalin, Harry Truman, Nikita Chruszczow, Konrad Adenauer, Willy Brandt, Bolesław Bierut, Władysław Gomułka, Edward Gierek, Wojciech Jaruzelski, Jan Paweł II, Lech Wałęsa.

Dane chronologiczne: powstanie RFN i NRD, powołanie NATO, kryzys kubański, układ niemiecko-polski na temat uznania granicy na Odrze i Nysie, pierwszy lot człowieka w kosmos, lądowanie na Księżycu, w Polsce: „październik”, „marzec”, „grudzień”, „sierpień”, ogłoszenie stanu wojennego.

Dane geograficzne: porównanie mapy politycznej świata z 1945 i 1989 r.

Pojęcia: zimna wojna, „żelazna kurtyna”, odprężenie, rozbrojenie, konfrontacja mocarstw, dekolonizacja, stalinizm, „okres błędów i wypaczeń”, stan wojenny.

Uzupełniamy spis interwencji rosyjskich i sowieckich w Europie Środkowej (zapoczątkowany przy omawianiu Polski w epoce saskiej).

▶ **Treści dodatkowe:**

Wojny w Korei i Wietnamie, Bliski Wschód, Indie i Chiny po 1945 r.

▶ **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja filozoficzna: egzystencjalizm, postmodernizm.

Edukacja ekologiczna: zachwianie równowagi biologicznej na Ziemi.

Edukacja europejska: proces zjednoczeniowy w zachodniej Europie od 1957 r.

▶ **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Język polski: współczesna poezja, „antypowieść”, wielka rola filmu fabularnego.

Wiedza o społeczeństwie: konferencja helsińska, wysiłki rozbrojenio-we, rola ONZ.

Sztuka: odejście od klasycznych norm estetycznych (w porównaniu do ideału sztuki klasycznej z antyku i renesansu); nowe formy w muzyce: rock i jazz.

▶ **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie skali zmian kulturowych w XX w.

↓↓↓

Umiejętności: Porównanie regulaminów szkolnych współczesnych z regulaminami sprzed drugiej wojny światowej.

↓↓↓

Treści: Przełom obyczajowy XX w. (zapoczątkowany w latach dwudziestych; zintensyfikowany w latach sześćdziesiątych).

XV. Rozpad systemu jałtańskiego. Początki Trzeciej Rzeczypospolitej

► Cele nauczania:

- **Wiedza:** początki Trzeciej Rzeczypospolitej.
- **Umiejętności:** zdobycie wiedzy o tych początkach od świadków wydarzeń, z gazet, ulotek, plakatów wyborczych, filmów, nagrań video.
- **Postawy:** gotowość do wykorzystania dziejowej szansy, jaka otworzyła się przed Polską.

► Treści programowe (obligatoryjne):

Zmiany w ZSRR po 1985 r., kres zimnej wojny, upadek rządów komunistycznych we wschodniej Europie w 1989 r., rozpad ZSRR, zjednoczenie Niemiec, Stany Zjednoczone jedynym mocarstwem światowym.

Stagnacja w Polsce lat osiemdziesiątych, rozmowy „okrągłego stołu”, reaktywowanie „Solidarności”, wybory czerwcowe, „wasz prezydent, nasz premier”, reformy gospodarcze, odsunięcie PZPR od władzy, wolne wybory do sejmu, prezydentura Wałęsy, konstytucja, przyjęcie Polski do NATO i jej starania o wstąpienie do Unii Europejskiej (powrót do historii NATO i wspólnoty europejskiej, na co przy realizacji modułu poprzedniego mogło braknąć czasu).

Postacie: Michaił Gorbaczow, Ronald Reagan, Helmut Kohl, Jan Paweł II, Wojciech Jaruzelski, Lech Wałęsa, Tadeusz Mazowiecki, Leszek Balcerowicz.

Dane chronologiczne: czerwcowe wybory i utworzenie niekomunistycznego rządu w Polsce, upadek muru berlińskiego, rozwiązanie PZPR, uchwalenie aktualnej polskiej konstytucji, przyjęcie Polski do NATO. Czas istnienia pierwszej i drugiej Rzeczypospolitej.

Dane geograficzne: mapa polityczna Europy w 1999 r.

Pojęcia: „pierestrojka”, Jesień Ludów, inflacja, gospodarka rynkowa, demokracja, wolne wybory, prawa człowieka.

► **Treści dodatkowe:**

Rozpad Jugosławii, znaczenie nacjonalizmu w tym procesie.

► **Ścieżki edukacyjne:**

Edukacja europejska: przełamanie politycznego podziału Europy, dokonane w 1989 r.; co jeszcze trzeba zrobić dla przełamania podziału ekonomicznego?

Kultura polska na tle tradycji...: wyzwolenie Polski spod rosyjskiego protektoratu i włączenie do sojuszu atlantyckiego, przywróceniem jej politycznego miejsca wśród krajów i narodów przynależnych do zachodniej (łacińskiej) cywilizacji (w sensie kulturowym Polska zawsze należała do Zachodu, choć do jego wschodnich peryferii).

► **Integracja międzyprzedmiotowa:**

Wiedza o społeczeństwie: pojęcia wskazane w treściach programowych.

► **Motyw kluczowy:**

Cel: Zrozumienie genezy III Rzeczypospolitej.

↓↓↓

Umiejętności: Znajdowanie podobieństw i różnic w analogicznych sytuacjach dziejowych.

↓↓↓

Treści: Odbudowa państwa polskiego w latach 1918-1921, 1944-1947 oraz początki III Rzeczypospolitej.

Zasady realizacji

1. Poniższe uwagi dotyczące realizacji celów dydaktycznych ujmuję bardzo zwięźle, gdyż wiele sugestii w tej sprawie poczyniłem już we wstępie, w opisie celów oraz w przedstawionych powyżej treściach nauczania.

2. Przyjmujemy, że szkoła i uczniowie są wyposażeni w odpowiednie środki dydaktyczne (o czym poniżej). Zakładamy też, że zespół uczniowski jest przeciętny, nie dobrany specjalnie pod względem uzdolnień czy zainteresowań. Takiego doboru zresztą w gimnazjum dokonywać się nie powinno, ale z przyczyn czysto losowych mogą być duże różnice między poszczególnymi klasami (liczba uczniów zdolnych i zainteresowanych przedmiotem, w porównaniu do liczby tak zwanych uczniów słabych). W klasie „mocnej” można od razu nacisk położyć na pracę samodzielną, na metody poszukujące i dyskusje, a w „słabej”, uczniów do aktywności i samodzielności stopniowo przygotować.

3. Zróżnicowanie metod wynika także z różnic środowiskowych. Kwestią istotną jest procent uczniów z rodzin inteligenckich. Idzie tu nie o poziom formalnego wykształcenia rodziców, ale o „inteligencję faktyczną”. Wystarczy spytać uczniów, kto posiada encyklopedię (większą niż jednotomowa), porządny atlas geograficzny, albumy dotyczące sztuki, itd. by zorientować się, ilu z nich może w domu znaleźć potrzebne materiały i pomoc konieczną przy wykonywaniu samodzielnych zadań. Jeżeli przeciętny poziom tak rozumianego wyposażenia ucznia w danej klasie jest niski, musimy do zadawania samodzielnych prac podchodzić bardzo ostrożnie (przynajmniej w pierwszej klasie).

4. W porównaniu ze szkołą podstawową intensyfikujemy metody poszukujące, w klasie drugiej i tym bardziej trzeciej zwracamy coraz większą uwagę na przyswojenie przez ucznia pojęć, którymi posługuje się w wypowiedziach ustnych i pisemnych. Następuje tu nie tylko korelacja międzyprzedmiotowa z językiem polskim, ale pełna symbioza. Uczniowie nie zainteresowani humanistyką w przyszłości zapomną większość treści, których nauczamy, ale przynajmniej pozostanie im lepsze rozumienie języka, zdolność komunikowania się na tematy społeczne i kulturowe, co dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego ma zasadnicze znaczenie.

5. Na każdej lekcji pamiętać musimy o rozbudzaniu motywacji uczniów. Przykłady „chwytów motywacyjnych” znajdują się w omówieniu celów edukacji historycznej. Tu powtórzę, że motywacja jest zasadniczym elemen-

tem każdej dobrej lekcji. Nie tylko trzeba podsycać chęć do nauki naszych najlepszych uczniów, ale także znaleźć sposób na to, by poruszyć ambicję uczniów obojętnych wobec historii, często demonstracyjnie ją lekceważących. Należy w każdym temacie uwypuklić jakieś zagadnienie, które pozwala uczniowi lepiej rozumieć otaczający go świat. Pokazać, że brak wiedzy historycznej może zemścić się w codziennym życiu. Takie podejście może skłonić nawet „opornych” do trwałego przyswojenia sobie rzeczy podstawowych (wskazanych w celach nauczania i motywach kluczowych w każdym module tematycznym).

6. Metody dydaktyczne nigdy nie są stosowane w postaci czystej. Nauczanie jest zawsze do pewnego stopnia twórczą improwizacją, w której przeplatają się metody podające i poszukujące. Nauczyciel musi równocześnie być „wszystkowiedzącym mistrzem” i naśladowcą Sokratesa, który tylko poszukuje wiedzy wraz ze swymi wychowankami. Współczesna dydaktyka przestrzega przed dominacją nauczyciela w klasie, proponuje, by nauczyciel organizował i oceniał pracę uczniów, miast „serwować” im gotową wiedzę. Nie zapominajmy jednak o psychicznych potrzebach młodych ludzi, którzy przy całej swej młodzieńczej buntowniczości treści wychowawcze przyjmą tylko od kogoś, kto nie uchyla się od roli „duchowego mistrza”.

7. Przystępując do przygotowania rozkładu materiału na podstawie proponowanego tu programu, należy pamiętać o następujących kwestiach:

- Zapisane w programie „treści obligatoryjne”, są obligatoryjne w tym sensie, że choćby w telegraficznym skrócie należy je zasygnalizować, aby uczniom zainteresowanym zwrócić na nie uwagę. Koniecznie pogłębić trzeba tylko te treści, które wynikają bezpośrednio z „Podstawy programowej”.
- Należy bezwzględnie strzec się typowego grzechu, jaki historycy (piszący te słowa też ma tu sobie wiele do zarzucenia) często popełniają, i nie zajmować się przeważnie historią polityczną. Musimy pamiętać, że gospodarka, przemiany społeczne, warunki codziennego życia, religia, sztuka i obyczaje to elementy przeszłości bardziej istotne dla naszej współczesności niż dawne wojny i zabiegi dyplomatyczne. Jednak nie możemy z równą wnikliwością zajmować się sztuką, ideami, rozwojem nauki i zmianami w technice. Należy (zależnie od zainteresowań nauczyciela) sprofilować program i odpowiednio do tego dobierać treści nauczania i wskazówki dotyczące ścieżek edukacyjnych.

8. Oto katalog typowych metod dydaktycznych, wystarczających do realizacji tego programu:

- **Pogadanka (rozmowa nauczająca).** Wykładu w postaci czystej nie zalecam. Będzie na to czas w liceum, gdzie trzeba przyzwyczaić uczniów do metod nauczania na wyższych uczelniach. Pogadanka powinna w miarę możliwości (zdolności i aktywność uczniów) zbliżać się do konwersatorium, gdzie przyczyny, skutki, podsumowania, wnioski i oceny są precyzowane przez uczniów. Na lekcji należy w maksymalnym stopniu (zależnym od warunków pracy) wykorzystywać elementy poglądowe: mapy (ścienne, w podręczniku i atlasach), obrazy z rzutnika, plansze, albumy.

- **Dyskusja „indywidualna”** lub prowadzona przez zespoły uczniów. Może mieć charakter debaty „za i przeciw” lub sądu nad kontrowersyjną postacią historyczną lub zdarzeniem, budzącym silne emocje (sugestie w celach nauczania i motywach kluczowych poszczególnych bloków tematycznych).

- **Prezentacja prac** przygotowanych przez uczniów indywidualnie lub w zespołach. Wykluczam jednak tradycyjne „referaty”, wygłaszane przez uczniów najczęściej bez zrozumienia tego, o czym mówią. Mogą to być opisy zabytków, sprawozdanie ze zwiedzania muzeum, recenzja z lektury lub filmu, zarejestrowanie na piśmie, taśmie magnetofonowej lub video wspomnienia świadków zdarzeń, „apokryfy” dokumentów, tablice chronologiczne czy drzewa genealogiczne (prace o walorach plastycznych mogą wzbogacać zestaw pomocy szkolnych).

- **Praca z podręcznikiem;** poznawanie danych zagadnień historycznych z nauką czytania ze zrozumieniem i wyławiania tego, co najważniejsze.

- **Praca z mapą,** historyczną i geograficzną, w atlasie lub podręczniku, a także z mapą ścienną (umiejętność odszukania tego samego na mapie małej i dużej, korelacja treści geograficznych i historycznych).

- **Praca z tekstami źródłowymi,** indywidualnie lub w grupach (koniecznie polecamy uczniom przeczytać te teksty wcześniej w domu oraz wyszukać w encyklopediach i leksykonach nieznane pojęcia). Jeżeli uczniowie danego tekstu nie mają w podręczniku lub wyborze źródeł, posiadany przez całą klasę, musimy rozdać odbitki tekstu. Bez takiego przygotowania nigdy nie zdążymy dokończyć lekcji z wykorzystaniem źródeł.

9. Uwagi końcowe:

- Metody z podziałem klasy na zespoły, z materiałem źródłowym, z samodzielnymi zadaniami do wykonania, są bardzo czasochłonne. Wie o tym każdy „praktykujący” nauczyciel. Proponuję, aby w każdym bloku tematycznym, przewidzianym przeciętnie na cztery godziny lekcyjne, wybrać jedno zagadnienie do opracowania w sposób bardziej zaawansowany pod względem dydaktycznym.
- Zalecam troskę o prowadzenie zeszytów. Powinniśmy zadawać prace pisemne, ale zadając je pamiętać, że nasi uczniowie uczą się nie tylko historii.
- Stosowanie metod najbardziej nowatorskich pozostawiam do uznania nauczycieli, skłonnych do eksperymentów dydaktycznych.
- Trzeba także pamiętać o indywidualizacji nauczania i to na dwóch biegunach: z uczniem wybitnym (tu wchodzi w grę realizacja treści dodatkowych i w pełni ścieżek edukacyjnych) oraz słabym, gdzie należy ograniczyć wymogi w myśl zaleceń poradni psychologicznej i pedagoga szkolnego.

Wykaz środków dydaktycznych w dyspozycji nauczyciela, szkoły i ucznia _____

Nauczyciel _____

1. Może to zabrzmieć jak banał albo tani dowcip, niestosowny w poważnym opracowaniu, ale jednak zacznę od stwierdzenia, że najważniejszym elementem wyposażenia nauczyciela jest jego własna głowa, a więc jego wiedza i talent dydaktyczny. Sokrates nauczał na miejskim rynku, Arystoteles gawędził z uczniami w czasie przechadzek. Żaden z nich nie dysponował technicznie zaawansowanymi środkami nauczania, a jednak w pedagogicznej pracy osiągnęli wyniki tak olśniewające, że wspominamy o nich po dwóch i pół tysiącach lat (szczególnie historycy winni być tego świadomi).

2. Nauczyciel powinien także mieć do dyspozycji (jako swą własność prywatną lub jako własność szkoły, znajdującą się w klasopracowni historycznej lub bibliotece):

- Obszerne wybory materiałów źródłowych;
- Poradniki dotyczące metod nauczania historii, scenariusze lekcji, różne programy (nie tylko ten, który realizuje, ale i inne dla porównania), duże atlasy geograficzne i historyczne (także zagraniczne), wielotomowe encyklopedie ogólne, jak i specjalistyczne, dotyczące historii, sztuki, politologii (te materiały w szkolnej bibliotece są oczywiście „wspólnym dobrem” całego grona);
- Akademyckie podręczniki historii, historii sztuki, politologii (dla odświeżenia własnej wiedzy, jako materiał do dyspozycji wybitnych uczniów);
- W epoce integracji europejskiej wskazane jest posiadanie podręczników szkolnych do historii używanych w innych krajach Europy (szczególnie u naszych sąsiadów) i porównywanie ich treści z treściami nauczanymi przez nas. W związku z tym coraz ważniejsza staje się znajomość języków obcych.

1. W klasopracowni historycznej powinny się znajdować:

- Tablica i kreda.
- Zestaw map ściennych. Wskazane byłoby opracowanie specjalnych map dla gimnazjów, nieco uboższych w treść od używanych w liceach i na wyższych uczelniach, ale za to bardziej czytelnych dla gimnazjalistów.
- Zestaw plansz przedstawiających drzewa genealogiczne (choćby Piastów i Jagiellonów), przeglądy chronologiczne, portrety władców i znanych postaci, sławne budowle, dzieła sztuki, stroje z różnych epok, itd.

[Pewne mapy, plansze i obrazy powinny na stałe dekorować pracownię].

- Telewizor i video oraz zestaw kaset z filmami edukacyjnymi i fabularnymi.
- Rzutnik i folie do „rzucania” na ekran rycin i schematów.
- Podręczna biblioteczka z atlasami historycznymi i wyborami dokumentów źródłowych (po jednym egzemplarzu na ławkę), albumy o architekturze i sztuce.

2. Szkolna biblioteka (dobrze, jeżeli połączona z czytelnią) posiadająca:

- Wybory źródeł.
- Encyklopedie wielotomowe.
- Dzieła klasyków historiografii i publicystyki historycznej (Gall Anonim, Jan Długosz, Michał Bobrzyński, Paweł Jasienica, Kazimierz Brandys, Aleksander Bocheński, Norman Davies, Janusz Tazbir, Aleksander Krawczuk, Anna Świderek i inni).

• Programy multimedialne dotyczące historii (o ile szkoła ma pracownię komputerową z odpowiednim sprzętem).

3. Trudno się na razie spodziewać, aby w klasopracowni historycznej przeciętnego gimnazjum znajdowały się komputery z dostępem do sieci internetowej. Powinniśmy jednak w porozumieniu z nauczycielem informatyki przeprowadzić parę lekcji w pracowni informatycznej, których tematem będzie poszukiwanie materiałów historycznych w internecie lub korzystanie z programów multimedialnych dotyczących historii.

1. Podręcznik i zeszyt. Możemy także wprowadzić obligatoryjny dla wszystkich uczniów wybór materiałów źródłowych oraz zeszyt ćwiczeń.

2. Zachęcamy uczniów do wyszukiwania w domowych zakamarkach starych podręczników do historii. Porównywanie dawnych podręczników z nowymi jest bardzo ciekawe i kształcące.

3. Atlas historyczny odpowiedni dla danej klasy (zachęcamy także do zakupu dużego atlasu historycznego).

4. Encyklopedia jednotomowa. Nie możemy zarządzić zakupu wielotomowej encyklopedii (ze względu na koszt), ale staramy się uświadomić rodzicom, przynajmniej uczniów uzdolnionych (osobiście lub za pośrednictwem wychowawcy klasy) o celowości takiej inwestycji.

5. Słownik wyrazów obcych (konieczny także przy nauczaniu języka polskiego) i nieobowiązkowo szkolny słownik historyczny.

6. Pamiętamy o tym, że uczeń ma zawsze do dyspozycji bibliotekę szkolną, ale ze względu na ograniczone zasoby biblioteki, zachęcamy do posiadania własnych książek. Staramy się rozbudzić zamiłowanie (lub choćby cenny snobizm) do kompletowania domowej biblioteki.

7. Posiadanie komputera z dostępem do sieci internetowej i możliwością wykorzystywania programów multimedialnych nie może być obecnie wymogiem szkolnym, ale jeżeli mamy w klasie uczniów posiadających taki sprzęt, powinniśmy wciągnąć ich do współpracy. Może to być doskonały sposób na aktywizację uczniów zafascynowanych techniką i obojętnych wobec humanistyki. Podkreślamy jednak, że komputer nie zastąpi obcowania z książką.

8. Pamiętamy, że informowanie ucznia o materiałach, z których może korzystać, jest realizacją edukacji czytelniczej i medialnej (nie możemy się ograniczyć do „lekcji organizacyjnej” na początku roku).

Standardy edukacyjne

1. Program może prezentować treści nauczania w ogólnikowych hasłach, później zaś w osobnym rozdziale, poświęconym wymaganiom programowym, szczegółowo wyliczać wiadomości, pojęcia i umiejętności, jakie uczeń powinien przyswoić sobie w czasie gimnazjalnej edukacji. W tym opracowaniu zastosowano przeciwną metodę. Pojęcia, postaci, dane chronologiczne i geograficzne, jak i umiejętności, zostały podane wraz z hasłami dotyczącymi wiedzy historycznej (stąd tak obszerny opis poszczególnych bloków tematycznych). Taki układ wydaje się bardziej przyjazny nauczycielowi, przygotowującemu według programu rozkład materiału lub konspekty lekcji. Wskazuje od razu jakie umiejętności i elementy wiedzy łączą się z sobą, gdzie można je wdrażać w spójny i efektywny sposób. Szczególnie jest to przydatne dla nauczyciela mniej doświadczonego.

Podsumowując: te hasła, dane, pojęcia i umiejętności, które są zawarte w treściach nauczania i wynikają wprost z „Podstawy programowej”, należy traktować jako katalog osiągnięć absolwenta gimnazjum. Aby się nie powtarzać, nie będziemy tu tych haseł i danych ponownie wyliczać (wystarczy wrócić do zaprezentowanego powyżej materiału nauczania).

2. Najistotniejszymi osiągnięciami ucznia nie są jednak wiadomości, lecz umiejętności. W tej sprawie odsyłamy do opisu celów nauczania (tak ogólnego, jak i dla poszczególnych klas), przypominając, że każdy cel poznawczy, dotyczący wiedzy, można przeformułować w cel kształcący, dotyczący umiejętności. Chodzi o to, by hasło programowe ująć operacyjnie, jako czynność ucznia (zamiast hasła: „obszar imperium rzymskiego”, zalecenie: „uczeń umie przedstawić na mapie historycznej, jak i geograficznej Europy, granice imperium rzymskiego”).

Ponownie odsyłamy do bloków tematycznych, z sugestią zwrócenia szczególnej uwagi na cele nauczania na początku każdego modułu i na motyw kluczowy na jego końcu.

3. Jednak za cenę pewnych powtórzeń wyliczmy najważniejsze osiągnięcia absolwenta gimnazjum. Uczeń gimnazjum zna podstawowe fakty historyczne oraz:

- Umie sprecyzować, czym zajmuje się nauka historyczna (z rozróżnieniem historii w węższym pojęciu, archeologii, historii sztuki, itd.).
- Wie, skąd historycy czerpią wiedzę o przeszłości, umie wyliczyć i klasyfikować źródła historyczne, zna podstawowe metody ich krytyki.
- Umie ze zrozumieniem czytać podręcznik i inne materiały potrzebne do poznawania historii (w tym także wspomniane powyżej źródła). Wypowiada się logicznie. W realizacji tego celu język polski i historia wspomagają się wzajemnie.
- Potrafi znajdować i gromadzić potrzebne wiadomości z różnych źródeł (zeszyt, własne archiwum, kartoteka komputerowa).
- Umie podzielić dzieje powszechne na wielkie epoki, te zaś na epoki mniejsze. Zna charakterystyczne cechy kulturowe tych epok.
- Zna pojęcia chronologiczne, umie sytuować wydarzenia na osi czasu i obliczać różnice czasu między wydarzeniami.
- Rozumie pojęcia, którymi się posługuje.
- Umie znajdować przyczyny i skutki zdarzeń (konstruować ciągi przyczynowo–skutkowe).
- Potrafi znaleźć elementy dziedzictwa kultury poznawanych ludów.
- Znajduje korzenie współczesnych nawyków kulturowych, instytucji, wyobrażeń religijnych (co wiąże się z umiejętnością sugerowaną powyżej).
- Ma świadomość historycznej zmienności warunków życia człowieka (organizacja państwa i społeczeństwa, sposoby pracy, obyczaje).
- Umie dokonywać oceny ważnych postaci historycznych.
- Znajduje dodatnie i negatywne cechy osiągnięć cywilizacyjnych.
- Sytuuje na mapie dawne państwa i zdarzenia historyczne, wyciąga prawidłowe wnioski na temat powiązania zmian historycznych z warunkami geograficznymi.
- Zna podstawowe skojarzenia historyczne.
- Umie „wyłuskiwać” z nadmiaru faktów istotę zdarzeń.

Metody oceniania

1. Pierwszym elementem oceniania jest obserwacja aktywności uczniów na lekcji (współdziałanie w szukaniu przyczyn i skutków, formułowaniu wniosków, znajdowaniu aktualnych analogii). Możemy te wypowiedzi oceniać (pełną oceną lub wprowadzić system „plusów”). Należy jednak uświadomić uczniom, że nauczyciel wyrabia sobie o nich opinię na podstawie udziału w lekcjach, nawet jeżeli nie dokonuje formalnej oceny.

2. Klasycznym i chyba niezastąpionym sposobem oceny jest ustna kontrola wiedzy ucznia (czyli mówiąc mniej uczenie zwykłe „odpytywanie”). Jest to jednak metoda czasochłonna, jeżeli chcemy uczniom pozwolić na skoncentrowanie się i namysł (co jest istotne w przypadku uczniów nieśmiałych i nerwowych).

3. Ocena pracy zespołów uczniowskich (po dyskusji lub prezentacji wniosków z opracowania źródeł, itd.).

4. Kontrola wiedzy metodami pisemnymi:

- Krótkie, bieżące sprawdziany, polegające na odpowiedzi na jedno lub dwa związane pytania (potocznie zwane „kartkówkami”).

- Prace klasowe, zajmujące jedną lub dwie godziny lekcyjne, polegające na obszernej odpowiedzi na pytania problemowe (jedno lub dwa z możliwością wyboru z większej ilości tematów). Metoda mało przydatna w klasie pierwszej, gdyż uczniowie muszą najpierw na języku polskim nauczyć się pisać wypracowania.

- Prace klasowe o charakterze testowym (forma sprzyjająca obiektywizacji wyników, ale mało przydatna dla sprawdzenia zdolności uczniów do logicznego myślenia i rozumienia problemów).

Praca klasowa powinna podsumowywać dany etap edukacji: poznawanie epoki lub przynajmniej semestr. Rok nauczania winien być podsumowany pracą o charakterze badania wyników, przygotowanego w ramach zespołu przedmiotowego.

4. Prace domowe (pozaklasowe): recenzja z lektury lub filmu, wywiad w środowisku, sprawozdanie z wycieczki, odpowiedź na pytanie postawione na lekcji lub zalecone w podręczniku; wypełnienie odpowiedniego fragmentu w zeszytcie ćwiczeń.

Kryteria ocen

1. Sprecyzowanie formalnych kryteriów oceniania ma chronić ucznia przed arbitralnością nauczyciela i umożliwić porównywalność wyników. Wymogi i kryteria winny być opracowane przez zespół przedmiotowy w każdej szkole.

2. Obiektywizm w ocenianiu można jednak osiągnąć tylko drogą wymiany doświadczeń. Samo sformułowanie kryteriów nie spełni tego zadania, gdyż padają w nich określenia opisowe („podstawowe”, „zadowolające”, „fragmentaryczny”, „pełny” itd.), które same domagają się wyjaśnień dla ich obiektywnego stosowania. W końcu ostatecznym kryterium okazuje się zdrowy rozsądek nauczyciela i jego nawyki nabyte w praktyce, odzwierciedlającej poziom oczekiwań w danym środowisku i w danej szkole.

3. Rozumienie pojęć oraz procesów historycznych jest ważniejsze od pamiętania faktów. Dając uczniowi tekst źródłowy powinniśmy oczekiwać przede wszystkim rozumienia komunikatu pisanego (to będzie naszym wychowankom potrzebne w sytuacjach pozaszkolnych), w drugiej kolejności dopiero (na wyższą ocenę) interpretacji wymagającej wiedzy nie zawartej w samym źródle.

4. Nie oceniamy postępów ucznia w realizacji celów wychowawczych (jego postaw i ocen), lecz celów poznawczych (wiedzę) i kształcących (umiejętności).

5. Nacisk kładziemy nie na stwierdzanie braków, lecz na osiągnięte postępy.

6. Sądzę, że dopiero znajomość różnych zestawów kryteriów oceniania (publikacje oświatowe, inne programy nauczania) pozwala wypracować sobie idealną skalę ocen („idealną” w sensie Platońskim: istniejącą w świadomości danego nauczyciela).

7. Po tych uwagach proponuję swoją wersję poziomów wymagań:

● **Poniżej wymagań koniecznych (ocena niedostateczna)**

Uczeń nie opanował wiedzy w stopniu koniecznym do kontynuowania nauki w klasie następnej. Najczęściej łączy się to z brakiem zadowolających wyników na języku polskim (trudności z czytaniem, z rozumieniem tekstów, ubogi język).

● **Poziom wymagań koniecznych (ocena dopuszczająca)**

Uczeń ma poważne luki w wiedzy i umiejętnościach przewidzianych programem, ale (zgodnie z określeniem oceny) może być dopuszczony na wy-

ższy szczebel kształcenia, gdyż na tyle opanował materiał nauczania, że rokuje nadzieje na nadrobienie braków i zadowalające postępy w dalszym toku nauki.

- **Poziom wymagań podstawowych (ocena dostateczna)**

Uczeń opanował najważniejsze wiadomości i umiejętności (cele nauczania i motywy kluczowe w blokach tematycznych), jednak zapamiętywanie wiadomości dominuje nad ich rozumieniem, umiejętności stosuje tylko w sytuacjach typowych. Wiedzę czerpie głównie z podręcznika. Jest mało aktywny w klasie.

- **Poziom wymagań rozszerzających (ocena dobra)**

Uczeń opanował treści obligatoryjne; wiadomości nie tylko zapamiętuje, ale także je rozumie, a nabyte umiejętności potrafi stosować w sytuacjach problemowych. Wiedzę czerpie poza podręcznikiem także z materiałów źródłowych, encyklopedii i leksykonów. Jest aktywny w klasie.

- **Poziom wymagań dopełniających (ocena bardzo dobra)**

Uczeń opanował także treści dodatkowe, wykazuje się rozumieniem treści nauczania, umiejętności stosuje w sytuacjach problemowych, realizuje wskazania ścieżek edukacyjnych, jest aktywny w klasie, bierze udział w ewentualnych zajęciach dodatkowych oraz w konkursach i olimpiadach, podejmuje poważniejsze prace pozalekcyjne. Wiedzę czerpie poza podręcznikiem także z materiałów źródłowych, encyklopedii i leksykonów oraz z lektur wskazanych przez nauczyciela.

- **Poziom wymagań wykraczających (ocena celująca)**

Uczeń wykracza poza treści nauczania przewidziane w programie; realizuje w pełni ścieżki edukacyjne. Wiedzę czerpie poza podręcznikiem także ze źródeł, encyklopedii i leksykonów, z lektur wskazanych przez nauczyciela oraz z fragmentów podręczników akademickich. Przy prezentacji wiedzy, tak ustnie, jak i pisemnie, wykazuje się pełnym rozumieniem pojęć i ciągów przyczynowo–skutkowych, potrafi wyciągać wnioski i snuć analogie z dużą błyskotliwością. Bierze udział w ewentualnych zajęciach pozalekcyjnych. Osiąga sukcesy w olimpiadach i konkursach. Wykonuje samodzielnie trudne zadania.

Nowoczesne podręczniki dla zreformowanej szkoły

WYDAWNICTWO

ZIELONA SOWA

Książki ukażą się w sierpniu tego roku, programy dostępne są od 1 marca. Wszystkim zainteresowanym wysyłamy bezpłatne programy i materiały informacyjne.

Wystarczy zadzwonić lub przysłać zamówienie

Wydawnictwo Zielona Sowa, ul. Tatarska 9, 30-103 Kraków, tel./fax (012) 429-37-34

J. Pilikowski - "Pamiętać i rozumieć. Podręcznik historii dla kl. I gimnazjum"

J. Pilikowski - "Pamiętać i rozumieć. Program nauczania historii w klasach III gimnazjum"

B. Trebel, E. Toto, R. Toto - "Pod wielkim dachem nieba. Podręcznik języka polskiego dla kl. I gimnazjum"

A. Matura - "Pod wielkim dachem nieba. Program nauczania języka polskiego w klasach III gimnazjum".

Program nauczania historii w klasach I-III gimnazjum J. Pilikowskiego pt. **"PAMIĘTAĆ I ROZUMIEĆ"** to propozycja programowa wytrawnego pedagoga, autora podręczników (dla szkół średnich i podstawowych), dwóch słowników historycznych oraz beletrystyki historycznej dla młodych czytelników.

Autorski program J. Pilikowskiego spotkał się z bardzo przychylnymi opiniami recenzentów:

"Program jest interesujący, przemyślany, konsekwentny oraz w pełni zgodny z podstawą programową. Projekt jest oryginalnie pomyślany i nosi wyraźne cechy kompetencji erudycyjnej i dydaktycznej Autora, jak i również jego praktycznego doświadczenia (...)

Projekt zawiera mnóstwo wskazówek dla nauczyciela w zakresie dydaktycznym i merytoryczno-historycznym" (z recenzji **prof. dr hab. Janusa Żarnowskiego**).

"Program ma charakter ramowy, prezentuje treści obligatoryjne oraz fakultatywne, stwarza nauczycielowi możliwości uwzględnienia zainteresowań uczniów, a także wskazuje kierunki dla samodzielnych inwencji programowych" (z recenzji **prof. dr hab. Jerzego Centkowskiego**).

Zapraszamy Państwa do lektury tego interesującego programu nauczania, napisanego dla praktyków, przez praktyka i entuzjastę historii!

WYDAWNICTWO

ZIELONA SOWA

ISBN 83-7200-122-6